

Naisten rikos ja rangaistus 1500-luvun Englannissa

Turun Yliopisto

Historian laitos/Humanistinen tiedekunta

MATIKAINEN SARI Naisten rikos ja rangaistus 1500-luvun Englannissa
pro gradu –tutkielma, s. 116, 7 liites.

Yleinen historia

helmikuu 2007

Tutkimuskohteenani ovat nimenomaan Englannin, ei koko nykyisen Britannian, naisten 1500-luvulla tekemät rikokset ja heidän niistä saamansa rangaistukset. Tutkimus keskittyy prostituutioon, valtio- ja maanpetoksiin ja noituuteen. Koska murha sisällytettiin silloin maanpetoksen alaisuuteen, tutkin myös lapsenmurhia. Käsittelen pääasiassa niin sanotusti tavan kansalaisten tekemiä rikoksia ja aateliset pääsevät mukaan tutkimukseen vain kahden Henrik VIII:n kuningattaren tekemän valtiopetoksen muodossa.

Päälähteenäni on internetissä oleva englantilainen Early English Books Online-sivusto (Eebo), jonka 1500-luvulta peräisin oleva faksimile-materiaali on eri instituutioiden omistuksessa. Käyttämäni tekstit sisältävät 1500-luvun Tudor -hallitsijoiden aikaisia eri rikoksia koskeneita lakeja ja kansalaisten kirjoittamia pamfletteja. Erityisesti noituutta koskeneet tekstit ovat erittäin uskonnollispainotteisia. Tutkijoiden mukaan Englannissa 1500-luvun materiaali on tuhoutunut ja hävinnyt pahemmin kuin esimerkiksi 1200-luvun, joka vaikuttaa työhön siten, ettei pamfletteja ole saatavilla vuosisadan alkupuolelta esimerkiksi noituudesta eikä murhista.

Rikokset jakoutuivat maantieteellisesti hyvinkin epätasaisesti. Ammattimaista prostituutiota oli suuremmassa mittakaavassa oikeastaan vain Lontoossa, kun taas noituus keskittyi pääosin Essexin kreivikuntaan. Naisten tekemät valtiopetokset olivat puolestaan hyvin vähäisiä, joten käsittelen asiaa kolmen naisen esimerkin kautta. Lapsenmurhaa ei edes tunnettu tapalaisissa 1500-luvulla, mutta 1570-luvulla säädetty köyhäinlaki taloudellisista syistä rajoitti avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten ”haluttavuutta” ja oli perusteena lisääntyneille lapsenmurhille, joista alkoi sittemmin ilmestyä lyhyitä mainintoja pamfletteihin. Rikosten motiivit eivät periaatteessa olleet sen erilaisempia kuin nykypäivänäkään mutta toisten toteutustapa vaihteli melko laajasti.

asiasanat: rikos, rangaistus, Englanti, naiset, lapsenmurha, murha, prostituutio, maanpetos, valtiopetos, noituus, 1500-luku

SISÄLLYSLUETTELO:

1) Johdanto.....	1
1.1 Tutkimus.....	2
1.2 Lähdemateriaali.....	3
2) Englanti 1500 – luvulla	
2.1 Englannin hallitsijat ja yhteiskunta.....	6
2.2 Oikeuskoneisto ja oikeuden palvelijat.....	13
3) Prostituutio.....	17
3.1 Laillisen prostituution alueet.....	18
3.2 Prostituutio leviää laittomaksi.....	20
3.3 Ilotalot ja prostituoitujen rangaistukset.....	23
3.3.1 Naisen hinta.....	31
3.3.2 Ilotyttöjen lisäansiot.....	33
4) Valtiopetos ja maanpetos.....	35
4.1 Valtiopetos	
4.1.1 Elizabeth Barton.....	37
4.1.2 Anne Boleyn.....	41
4.1.3 Annen alamäki alkaa.....	42
4.1.4 Runon seuraamukset.....	44
4.1.5 Katherine Howard.....	50
4.1.6 Maryn paljastusten seuraukset.....	52
4.2 Maanpetos ja murha.....	58
4.2.1 Maanpetokselliset murhat ja murhat.....	60
4.2.2 Lapsenmurhat.....	65
4.2.3 Eevan jälkeläiset.....	69
4.2.4 Rangaistukset murhista.....	74
5) Noituus.....	80
5.1 Noituuslait.....	80
5.2 Noituustapaukset.....	83
5.3 Vastataiat.....	95
5.4 Noituuskirjailijat ja teosten noituuskäsitykset.....	98
5.5 Noitien tuomiot.....	99
6) Yhteenveto.....	102

Lähteet

Liitteet

1) Johdanto

Rikos. Tuo herkullisen kutkuttava, näennäisesti ja toisinaan oikeastikin puistattava sana, josta niin nykypäivän iltapäivälehdet kuin menneiden aikojen juoruilevat naapurukset olivat innoissaan. Jokainen halusi nähdä tuon pahamaineisen rikollisen itse, todistaa toisen epäonnea ja olla tyytyväinen, ettei itse ollut hänen paikallaan. Pohjimmiltaan ihmisen kujeet eivät muutu vuosisatojen kuluessa. Vaikka ihmisen väitetään olevan oppivainen eläin, se ei kuitenkaan voi vastustaa millään vuosisadalla niitä asioita, joita kulloinkin yhteiskunta pitää vääränä ja synnillisenä. Toisaalta millään vuosisadalla yhteiskunnat eivät ole olleet niin täydellisiä, etteivät olosuhteet olisi enemmän tai vähemmän pakottaneet rikokseen. Vain paheksunnan asteet eri rikosten kohdalla ja rangaistusten muodot ovat muuttuneet eri aikoina. Tosin on sellaisiakin asioita, joita yhteiskunnat pitävät rikoksena olipa vuosisata mikä hyvänsä. Esimerkiksi äidinrakkaus on aina itsestään selvänä pidetty tunne, johon jokainen ajattelee olevansa oikeutettu ajasta huolimatta. Lapsenmurhaa ei voidakaan käsittää minään aikana ja se kammokuttaa niin nykypäivän kansaa kuin 1500-luvun ihmisiäkin. Nykyihminen ei voi olla hämmästelystä 1500-luvun elämänmenon, sen ajatusmaailman ja arvostusten erilaisuutta. Toisaalta se oli niin erilainen, että jää ihmettelemään, miksi jokin asia tapahtui tai tehtiin niin kuin se tapahtui. Toisaalta taas tavat ja arvot olivat täysin tuttuja nykyisillekin ihmisille. Tuntemattomaksi nykypäivälle voisi sanoa uskomattoman syvään juurtunutta taikauskkoa ja uskontoa, joka sääteli elämisen lähes jokaista askelta. Ihmiset uskoivat keijuihin ja haamuihin. Tuskin edes nyky-yhteiskunnassa elänyt ja elämää nähnyt nykypäivän paavi ymmärtää silloisten uskovaisten uskuntoon luottamista ja nojaamista. Enemmänkin kuin tuttua olivat himo, ahneus, vallanhalu, kostonhalu, vahingonilo ja köyhyys, jotka näkyivät joko rikosten syinä tai rikosten käsittelyn aikana oikeudessa.

Anonyymi henkilö kirjoitti vuonna 1574, miksi lakia tulisi totella: ”The law (sayth he) is the thyng that all men ought to obey for...in especial bycause law is the invention & also the gyft of God...without which we shall be esteemed no më but brute and savage beastes..”¹. Rikoksen voi yksinkertaisesti määritellä sellaiseksi käyttäytymismuodoksi tai teoksi, joka on lailla säädetty rangaistavaksi. Kielletty teko tai käytös on voinut olla ensin sallittua ja sittemmin lailla kiellettyä tai ensin kielletty sallittua myöhemmin. Kumminpäin tahansa kansan mielipiteet eivät koskaan muutu yhdessä yössä vain siksi, että nyt laki sanoo asian olevan näin päin.² Englannissa 1400- ja 1500-luku olivat suurten muutoksien aikaa: feodalismi murtui, maassa oli sisällissota, ruttoa, hallit-

¹ Huom.suom. ”Laki (sanoo hän) on asia, jota kaikkien tulisi totella..erityisesti koska laki on jumalan keksintö & myös lahja..jota ilman meitä ei pidetä ihmisinä vaan järjettöminä ja villeinä petoina”, EEBO, 1574, image 2.

² SMITH & HOGAN, 1992, 15, SIMOLA, 1982, 786.

sijasuku vaihtui ja hallitsijoita oli useita, maataloussysteemi muuttui ja lähes jumalan asemassa olleelle paaville näytettiin ovea. Englannissa koko 1500-luvun ajan maata hallitsivat vaihtelevan rautaisella kädellä Tudorien suku. Henrik VII nousi valtaan 1480-luvulla voitettuaan Ruusujen sodassa itselleen Englannin kruunun ensimmäisenä Tudorina, mutta vasta hänen nuorempi poikansa Henrik VIII, noustuaan valtaan 1509, lujitti kuninkaan valtaa absoluuttisempaan hallintoon päin.

1.1) Tutkimus

Tutkimukseni kohteena ovat 1500-luvun pahamaineinen naisten rikollisuus ja miten rikokset ilmenivät Englannissa. Tutkin yleisimmistä rikoksista noituutta, lapsentappoja, maanpetoksia, valtiopetoksia ja prostituutiota, ja sitä, millaisia rangaistuksia naiset niistä saivat. Tutkin millainen oli yhteiskunnan suhtautuminen eri rikoksiin ja rikollisiin. Saadakseni selville rangaistukset, tutkittavaksi tulee oleellisena osana myös Englannin rikoslait ja, tosin vähäisessä määrin, oikeuslaitos. Tutkimus keskittyy hyvin pitkälti niin sanotusti tavan kansaan ja vähemmän aatelisiin tai kuninkaallisiin yksinkertaisesti siitä syystä, että käsittelemistäni aatelisista ei ole saatavilla paljon materiaalia käyttämässäni primäärilähteessä. Tavan kansan käyttäytyminen, teot, rikokset ja rangaistukset myös kertovat ajan arjesta ja todellisuudesta enemmän kuin marginaalisena vähemmistönä olleiden aateliston jäsenten teot.

Aikarajaus 1500-lukuun on puhtaasti mielenkiinnon sanelema, ja siinä ei todellakaan ole ajateltu käytännön puolta, sillä rajaus tuottaa materiaalin kannalta ongelman. Onkin sanottu, että esimerkiksi 1200-luvulta tutkimusmateriaalia on säilynyt paremmin kuin 1500–1600-luvulta. Silti pidättäydyn tiukasti 1500-luvussa paitsi mielenkiinnon takia, myös siksi, että koen sen tavallaan väliajaksi keskiajan ja ”uuden ajan” välillä, jonka opetus ja tutkimus on hyvin pitkälti unohdettu Suomessa. Tutkin koko 1500-lukua myös siksi, ettei pienemmältä aikaväliltä ole saatavissa tarpeeksi materiaalia kaikista käsittelemistäni rikoksista, eikä siellä ole mielestäni sellaista ajankohtaa, josta voisi järkevästi aloittaa kesken vuosisadan. Myös kansainvälisissä tutkimuksissa 1500-luku on sivuutettu ja aina joko lisätty keskiajan jatkumoksi tai yleisemmin koko varhaiseen nykyaikaan, joten kirjallisuudesta on useimmiten hankala erotella, mitkä asiat koskevat yleisesti kyseistä ajanjaksoa ja mitkä 1600-1700-lukua. Niiden välille ei saa vetää yhtäläisyysmerkkejä, koska yhteiskunta, lait ja tavat olivat aivan erilaisia 1600–1700-luvulla kuin 1500-luvulla. Verrattuna puritaaniseen 1600-lukuun mitä tulee rikosten ja rangaistusten yleisyyteen, 1500-lukua voisi kuvata villiksi lääneksi, jossa uudet lait ja oikeusjärjestelmä olivat vasta kehittymässä. Lisäksi on muistettava, että vaikka 1500-luvulla säädettiin paljon erilaisia lakeja, asetuksia ja sääntöjä niin valtio-, kreivikunta- kuin

kaupunkitasolla, vain vähäistä osaa todella noudatettiin eli ne, mitkä olivat monesti kiellettyä ja joista on jäänyt materiaalia todisteeksi, eivät välttämättä olleet todellisuutta, vaikka rikkomuksista ei olekaan säilynyt todisteita. Vaikka ajallisesti käsittelenkin koko 1500-lukua, en käsittele Henrik VII:n loppuhallituskautta, vaan aloitan hänen pojastaan Henrik VIII:sta.

Mielestäni rikokset tuovat esille paljon todellisemman kuvan yhteiskunnasta, sen arvostuksista ja rajoista, raadollisemmalla tavalla kuin esimerkiksi sievistelevä ja todellisuutta kaunisteleva taidekulttuuri tai sota, jonka tutkimus taas on keskittynyt maan normaalielämään pätemättömiin poikkeustilanteisiin. On kirjoitettu, etteivät rikolliset olleet aikansa tavallisia ja aikaansa edustavia ihmisiä, mutta mielestäni he, muiden joukossa, olivat aikansa tuote, aikansa kuva ja ”tavallisia ihmisiä”, jotka olivat ehkä suututtaneet väärän henkilön, sanoneet jotain harkitsematonta tai jotka olivat valtapolitiikan uhreja ja joiden oli selviydyttävä elossa.

Aivan kuten kirjoitustyylit ja -muodot ovat muuttuneet vuosisatojen aikana, myös sanasto on muuttunut jopa siinä määrin, että 1500-luvun sanoille, ja erityisesti alamaailman sanastolle, on pitänyt luoda sanakirjamaisia luetteloita auttamaan nykylukijoita ymmärtämään esimerkiksi sanoja *stews*, *bawdy basket*, *doxy*, *ducking/ cucking stool*, *familiar*, *stale*, *corruption of blood*. Ongelmaksi on muodostunut se, että luettelot ovat englantia-englanti-muodossa ja nykysuomi ei valitettavasti tunne käännöksiä kaikkeen. Sanat ovat kyllä ymmärrettävissä, mutta niitä ei voi kääntää lyhyesti eikä ilman, että alkuperäinen värikäs ja tapausta ja henkilöjä kuvaava merkitys kärsisi, mutta yritän kääntää ja käyttää omia käännöksiäni myöhemmin tekstissä. Käytän suomennoksissa kuitenkin aivan nykysuomea yrittämättäkään imitoida Cajanderin käännöksiä.

Englannin 1500-luvun yhteiskunta oli sosiaalisesti hyvin eriarvoinen. Monien yhteiskuntaluokkien lisäksi jokapäiväisessä elämässä näkyi eri ammattien arvostusten jakautuminen. Nämä luokkien ja ammattien arvostukset heijastuivat myös rikollisuuteen ja rangaistuksiin. Käytän työssäni sellaisia vielä nykypäivänäkin tuttuja mutta ”alentaivia” termejä kuin ”alaluokka”, ”yläluokka”, ”eliitti” tai ”kansa”, koska ne paitsi olivat kyseisellä aikakaudella arkipäivää ja yleisesti käytössä niin tutkimuskirjallisuudessa kuin aikalaisteksteissä, ne myös antavat nykypäivän lukijalle hyvän kuvan, mistä kansanosasta kulloinkin on kyse.

1.2) Lähdemateriaali

Primäärimateriaalina käytän Early English Books Online (Eebo) -internetsivuilta löytyviä 1500-luvun vain Englantia koskeneita ja englanninkielisiä faksimile-tekstejä, jotka ovat paikoitellen hyvin selkeälukuisia, mutta toisin paikoin muste on kulunut tai

suttaantunutta. Tekstit ovat painettuja, eivät käsin kirjoitettuja. Ne ovat niin sanotusti tavan kansalaisten, ainakin kirjoitustaitoisten, kouluja käyneiden sekä hallitsijoiden edustajien kirjoittamia pamfletteja, julistuksia, kirjoja ja valtion julkaisemia lakeja. Myöhemmin Eebon lainauksia tekstistä lukiessa on muistettava, että esimerkiksi naisten nimiä, yleensäkin nimiä ja sanoja, on kirjoitettu monella eri tavalla: eri tavoin kuin nykyään ja eri tavoin eri puolilla itse pamflettia. Osa kirjoittajista on anonyymejä, mutta toisissa on kirjoittajan nimen lisäksi myös esimerkiksi hänen opiskelualansa, kuten esimerkiksi Samuel Saxeyn tekstissä, josta olisi tekstin yltyöuskonnollisuuden takia huomannut ilman eri mainintaakin, että hän oli ”Student of Divinitie”. Monet rikoksia koskeneet tekstit ovat hyvin uskonnollissävyytteisiä. Tutkimuskirjallisuudesta paljastui, ettei englantilainen yhteiskunta kokonaisuudessaan välttämättä ollut kovin uskonnollinen, vaikka uskonnollisuutta varsinkin nykypäivään verrattuna oli paljon, joten on hankala sanoa, olivatko kirjoittajat itse oikeasti kirjoittamansa uskonnollisuuden takana vai yrittivätkö he sillä kalastella vain lisää ostajia tai niin sanotusti turvata oman selustansa.

Rikospamfletteja kirjoittanut Anthony Munday (1560–1633) oli opissa kirjakauppiaksi mutta työskenteli näyttelijänä. Hän kuvasi itseään Oxfordin kreivin palvelijaksi, jonka näyttelijäseurueen pienemmissä rooleissa hän esiintyi. Arthur Golding (1536–1605), jota on sanottu Englannin ensimmäiseksi rikospamflettien kirjoittajaksi, tuli puolestaan paremmin tunnetuksi kääntäjänä. Osassa kirjoituksista näkyy, minkä hallitsijan aikakaudella ne on kirjoitettu, erityisesti silloin jos ne koskevat Henrik VIII:n vaimoja ja yleensäkin hallitsijoita. Niissä ei uskallettu uhmata hallitsijaa mustaamalla tämän mainetta. Edes Edvard VI:n kaudella ei uskallettu parjata hänen isänsä päätöksiä, vaikka Edvard itse kumosikin hänen lakejaan. Valitsin kirjoituksia tutkittavaksi pitkälti otsikon perusteella lähinnä sen mukaan, että muita kyseisiä rikoksia tai henkilöitä koskevia tekstejä ei ole löytynyt. Tekstien otsikot ovat pitkiä ja ne kuvaavat hyvin sisältöä, esimerkiksi;

A detection of damnable driftes, practized by three witches arraigned at Chelmifforde in Essex, at the laste assises there holden, whiche were executed in Aprill. 1579 set forthe to discouer the ambushementes of Sathan, whereby he would surprise vs lulled in securitie, and hardened with contempe of Gods vengeance threatened for our offences.³

Jos otsikoissa ei ole mainittu ketään naista rikoksen tekijäksi, se käy viimeistään selväksi tekstien parilla ensimmäisellä sivulla. Lisäksi aineiston valinnassa apuna ovat olleet tutkimuskirjallisuuden viittaukset aineistooni, jotka ovat toisinaan sittemmin ko-

³ Toisin kuin tässä lainauksessa, kirjoitan työni tulevien sitaattien v-kirjaimet v:llä enkä u-kirjaimella samoin kuin u-kirjaimet u:lla enkä v:llä kuten ne on toisinaan kirjoitettu alkuperäteksteissä, luettavuuden helpottamiseksi, muuten kirjoitan sitaatit tarkalleen samoin kuin ne ovat olleet.

konaisuudessaan löytyneet alkuperäisinä. Toisista aiheista, kuten esimerkiksi noituudesta ja erilaisista laeista, puolestaan on enemmän kirjoituksia, ja niistä olen valinnut vain suoranaisesti naisten tekemiä rikoksia koskevia osia. Kirjoitukset ovat nykyisin yliopistojen, erilaisten seurojen ja yksityisten keräilijöiden omistuksessa. Käytän tutkimuksessani Eebosta löytyviä tekstejä rikosten esimerkkitapauksina. Koska käytössäni ei ole alkuperäistä materiaalia oikeustapauksista, en saa tilastoitua eri rikosten lukumäärällisyyttä ja siksi en lähde mukaan siihen kiistaan, jota esimerkiksi INGRAM ja UNDERDOWN harrastavat kiistellessään rikosten kappalemääristä eri paikkakunnilla. Niinpä käytän rikosten määrästä vain paljon adjektiiviejä, jotka ilmentävät aineistosta saamiani vaikutteita.

Englannin rikoshistoriaa tutkiva J.A. SHARPE on myöntänyt, ettei Englannissakaan ole tehty kunnolla rikoshistoriallista tutkimusta naisten osalta. Suomesta löytyvä tutkimuskirjallisuus on valitettavan yksipuolista ja köyhää oman aiheeni kannalta, koska siitä ei ole aiemmin Suomessa tehty tutkimusta. Toisaalta se asettaa tutkimukselle aivan uudenlaiset haasteet. Paljon rikoshistoriasta kirjoittaneen SHARPEN *Instruments of darkness* ja MACFARLANEN *Witchcraft in Tudor and Stuart England* ovat erinomaisia ”noituuden käsikirjoja”. Varsinkin Yhdysvalloissa julkaistuista kirjoista toiset ovat yleisteoksia, puolueellisia ja melko alkeellisia esitystapansa suhteen. Kanadalais-australialainen MENDELSON & CRAWFORDIN *Women in early modern England* kertoo feministissävyyteisesti naisen koko elämänsästä kohdusta hautaan ja kuitenkin sivuuttaa 1500-luvun yhteiskuntaa ja elämää melko oleellisesti ohjailleet rikokset ja rikoksen pelot vain muutamilla maininnoilla. Se muun muassa yleistää myöhemmin varhaismodernina aikana käytetyn rangaistuskeinon käytetyn myös 1500-luvulla epäilyksettä. ROSENIN *Witchcraft in England* on kohtalainen perusteos, jossa pelataan pitkälti selostamalla kohta kohdalta myös oikeudessa käytäviä samoja noituustapauksia, joita on julkaistu Eebossa. Noituuden tutkijat usein viittaavat tutkimuksissaan L’ESTRANGE EWENIN 1920–30-luvulla ilmestyneisiin noituutta käsitelleisiin tutkimuksiin, kuten esimerkiksi *Witch hunting and witch trials*. Kyseisten kirjojen ainoa hyvä puoli kuitenkin on laajat eri kreivikuntien noituudesta syytettyjen ja tuomittujen henkilöiden listat 1500–1700-luvulta. Muutoin kirja on täysin aikansa oppineisuutta korostava ja ylimielinen, ja se katsoo asioita vain omalta ylhäiseltä kantiltaan. EWEN oli jättänyt huomioimatta aivan tyystin tutkimusaikakauden uskomusmaailman ja näkökannat. SHARPE puolestaan sanoi ensimmäiseksi esimerkiksi teoksessaan *Early modern England* lähtiessään tutkimaan noituutta, että nykyajan rationaalisuus täytyy unohtaa täysin ja ajatella samalla tavoin kuin aikalaiset, jotka eivät ajatelleet noituuden olevan naurettavaa.

Esimerkiksi INGRAMIN *Church courts, sex and marriage* käsittelee kirkollisoikeuksien näkökulmasta sen piiriin kuulunutta yhteiskuntaa tulkitsevasti ja rikostapauksia melko perusteellisesti sekä miesten että naisten kannalta. PAUL GRIFFITHSIN artikkeli teoksessa *Communitites in early modern England* käsitteli 1500-luvun eri rikollisuuden lajeja lyhyesti niin mielenkiintoisesti, että sen olisi suonut olevan reilusti laajempikin. Tutkijat, kuten IVES ja BERNARD, kiistelevät Henrik VIII:n vaimon, Anne Boleynin, tapauksesta, hänen syyllisyydestään tai syyttömyydestään, todennäköisesti niin kauan kuin heissä ”henki pihisee”, eikä kumpikaan saa ”oikeaa totuutta” esille yli 450 vuoden takaisista asioista, koska muun muassa tapaukseen liittyneet oikeudenkäyntipöytäkirjat ovat joko tuhoutuneet tai tuhottu. ”Kollegalta” lainaamani Henrik VIII:n vaimo ja käsitelleet kirjat olivat hyvä runko ja johdattelu aiheeseen ja toisaalta varsin erilaisia ja toisaalta hyvin samankaltaisia. FRASER sai kirjansa *The six wives of Henry VIII* vaikuttamaan lähinnä Kauniit ja rohkeat -sarjalta keskittymällä omalla tavallaan tärkeisiin, tapahtumiin vaikuttaneisiin hovin juoruihin ja huhuihin, miten hovilaiset juonivat toisiaan vastaan, juoruilivat selän takana ja puukottivat toisiaan selkään. Kirjassa unohdettiin sopivasti selvittää asioiden poliittiset puolet, jotka olivat vaikuttamassa tapahtumiin. WEIRIN *The six wives of Henry VIII* -teoksessa puolestaan asiat kuvattiin myös poliittiselta kantilta kuitenkin Fraserin juoruilevien ihmisten sanomisia unohtamatta. Kuitenkin molemmat olisivat todennäköisesti luokiteltavissa populaarikirjallisuudeksi, vaikka niissä onkin käytetty tieteellisiä tutkimuksia. HULL ja HOFFER ovat lähes ainoina käsitelleet perusteellisesti 1500-luvun lapsenmurhia *Murdering mothers* kirjassaan ja heidän teoksensa merkitsee lähes yhtä paljon tutkijoille kuin Raamattu uskovaisille.

Useimpien tutkijoiden kirjoissa helmasyntinä on ollut se, että he ovat tutkineet 1500-lukua vasta 1550-luvulta lähtien aina 1750–1800-luvulle asti. Monet ovat lähes vetäneet yhtäläisyysmerkit eri vuosisatojen tapojen välille välittämättä mainita erikseen, mitä vuosisataa he milloinkin tarkoittavat, mikä tapa on erityisen rasittava, koska tavat ja lait muuttuivat kuitenkin suhteellisen nopeasti toisin paikoin. Teoksissa usein, vaikka otsikossa olisikin mainittu 1550-luku, tutkimus silti painottuu nuorempiin asioihin.

2) Englanti 1500-luvulla

2.1) Englannin hallitsijat ja yhteiskunta

Henrik VIII oli kuuluisa paitsi kuudesta vaimostaan niin myös siitä, että hän muun muassa lopetti paavin vallan Englannissa 1530-luvulla saadakseen kirkon varat kruunun käyttöön silloin Ranskaa vastaan käytävää sotaa varten. Lisäksi hän halusi tällä tavoin paitsi oikeuden avioeroon myös lujittaa kuninkaan valtaa, sillä ennen tätä paavi oli käyt-

tänyt Englannissa ylintä tuomio- ja lainkäyttövaltaa, ja se oli ristiriidassa sen kanssa, että Henrik halusi kansalaisten olevan uskollisia itselleen.⁴ Seurauksena oli virallisen uskonnon vaihtuminen protestanttiseen uskoon Englannissa, vaikkakin kansalaiset pitkälti olivat jatkossa katolilaisia, mukaan lukien Henrik. Katolilaisena pysyminen ei kuitenkaan estänyt Henrikiä takavarikoimasta ja myymästä osaa kirkon maista ja jalometalleista ja -kivistä valmistettuja esineistöjä valtiolle. Valtio myi kirkon entisiä maita muun muassa aatelisille ja säätyläistölle. Maiden myynti jatkui vielä Stuartien valtakauden alkuaikoina.⁵

Uskonnon, vaimon ja hallitsijasuvun vaihtumisen takia Henrikiä haukuttiin kerettiläiseksi, tyranniksi ja aviorikkojaksi erityisesti maan pohjoisosissa, joissa sisällissodan aikaiset tappiot olivat olleet suuret ja joissa ei hyväksytty Tudoreita. Myös maan eteläpuolella oli Henrikin vastaisia liikkeitä, joten Henrikin, kardinaali Wolseyn ja hallituksen tuli varautua kaikenlaisiin vastustuksiin ja kapinaliikkeisiin säätämällä tiukempaakin tiukempia rikoslakeja. Aina kun uusi ”rikos” tai enemmänkin Henrikin kannalta epämiellyttävä tilanne tai henkilö tuli eteen, eikä siitä ollut laillista keinoa hankkiutua eroon, Henrikillä oli käytössään vähemmän lailliset menetelmät, joiden toteuttamisen jälkeen tulevien vastaavanlaisten tapauksien varalta laadittiin jälleen uusia lakeja, jotteivät kansalaiset pääsisi sanomaan hallitsijan toimineen lakien vastaisesti.⁶ Henrik, Wolsey ja myöhemmin Cromwell niin sanotusti loivat maahan lisää rikoksia pelätessään menettävänsä valtansa.

Henrikin vaimojen tiheähkөөn vaihtumiseen oli syynsä: hallitsijan oli saatava miespuolinen perillinen. Maa oli vähän aikaa sitten ollut sisällissodassa, eikä Henrikin ote valtaistuimesta hänen alkuaikoinaan ollut vielä raudanluja, tosin hän teloitutti hallitsijaksi noustuaan muutaman henkilön näiden vastustettua Henrikin politiikkaa, jonka jälkeen Henrik sai toimia suhteellisen itsenäisesti⁷. Ympärillä oli kuitenkin useita mahdollisia kandidaatteja nousemaan hänen paikalleen, mikä olisi tiennyt uutta sisällissotaa. Kaksi ensimmäistä kuningataria, Katariina Aragonialainen (Maria I:n äiti) ja Anne Boleyn (Elisabeth I:n äiti) saivat vain tyttäriä. Katariinan katsottiin jo olevan liian vanha saamaan lisää lapsia ja Anne teloitettiin rikoksensa tähden. Henrikin pöksyjä poltteli hänen iskettyään silmänsä vaimo numero kolmoseen, Jane Seymour'iin, jo hänen päästessään avioliittoon Annen kanssa. Jane kuitenkin kuoli vähän Edvardin (VI) syntymän jälkeen. Koska Henrik oli julistanut tyttärensä äpäriksi ja ainoa poika Edvard oli sairaaloinen, Henrikin oli päästävä uusiin naimisiin. Seuraavan kuningattaren, Anne Kleveläisen, kanssa Henrik solmi täysin poliittisen avioliiton, josta hän naiskauneutta arvostava-

⁴ CURZON, 1968, 33, 151-152.

⁵ GUY, 1988, 145.

⁶ GUY, 1988, 149-150, PATTEN VAN, 1983, 10.

⁷ GUY, 1988, 81

na halusi päästä eroon jo ennen sen solmimista, koska ”rokonarpinen ja ikäistään vanhemmalta näyttänyt Anne oli tyypillinen saksalainen nainen; roteva *hausfrau*, joka puhui vain saksaa”, kuten SMITH häntä kuvaili. Tosin monien maalausten perusteella joko kauneuskäsitykset olivat erilaiset kuin nykyään tai Henrikillä oli omanlaatuisensa maku, koska esimerkiksi Kleveläinen oli, mielestäni ”subjektiivisesti ja objektiivisesti” arvioituna, kauniimpi kuin usein kauniiksi kuvattu Seymour. Cromwell yritti saada viime hetken armahduksen suostumalla kirjoittamaan Henrikin toiveiden mukaisessa kirjeessä, ettei avioliittoa ollut pantu täytäntöön ja ylähuone päätti samana vuonna solmitun ”tekoavioliiton” olevan mitätön. Seuraavana kuningattarena olikin kaunis Katherine Howard, joka kylläkin teloitettiin rikoksensa takia.⁸ Viimeisenä oli Katherine Parr, jonka aikana itse Henrik kuoli. Henrikin jälkeen uskonto vaihtui hallitsijan mukaan.

Henrikin poika, Edvard VI, oli alaikäinen tullessaan valtaan 1547, ja hänen holhoojahallituksensa käytti Edvardia kumileimasimena allekirjoittamaan laatimansa asiapaperit. Aatelisista ja säätyläisistä koostuneen holhoojahallituksen jäsenet juonivat toisiaan vastaan ennen kuin toinen ehti iskeä. Esimerkiksi Warwickin kreivi teloitutti juuri Towerista vapautuneen Somersetin, koska tiesi tämän aikovan syrjäyttää hänet. Holhoojahallitus säilytti saman uskonnon, tosin kumoten erinäisiä lakeja, joita Henrik oli joutunut säätämään pitääkseen aisoissa muun muassa avioerojensa takia kalkattaneet kielet. Edvardin valtakaudella vahvistettiin protestanttista uskontoa ja englannin kielen asemaa oikeudenkäyntien ja uskonnon kielenä. Sairastuttuaan tuberkuloosiin Edvard nimesi Northumberlandin vanhemman pojan kanssa naimisissa olevan Jane Grey’n vallan perijäksi, koska lähisuvussa ei ollut miespuolista perillistä ja hän ei halunnut Marian nousevan valtaan.⁹

Edvardin kuoleman jälkeen vuonna 1553 valtaan nousi Edvardin toivoma Lady Jane Grey, mutta katolinen Maria joukkoineen syrjäytti hänet pian. Maria ”Verinen” I oli Edvardin sisarpuoli ja hän oli ollut nuorempana vähällä päästä hengestään äitinsä syrjäyttämisen jälkeen. Lisänimensä hän sai, koska hän katolilaisena hallitsijana ennen mahtavaa Elisabethia teloitutti sukunsa muiden jäsenten tavoin satoja ihmisiä. Noustessaan valtaan Maria oli suosittu, koska kansalaiset ajattelivat hänen olevan laillinen kruunun perijä ja Northumberlandia inhottiin. Maria vaihtoi valtionuskonnon jälleen toivottaen paavin vallan tervetulleeksi takaisin. Hän ei kuitenkaan ollut täysin paavin talutusnuorassa, koska riitaantui vuonna 1557 paavin kanssa tämän yrittäessä vaihtaa Englannin kardinaalin mielensä mukaan. Maria kuitenkin peruutti kaikki Henrikin aikana säädetyt katolilaisuuden vastaiset lait.¹⁰

⁸ SMITH, 1962, 18–19, 37, 40, 171, 178, 190.

⁹ GUY, 1988, 214–215, 226

¹⁰ GUY, 1988, 226, 240.

Viimeinen Tudor oli Marian sisarpuoli, 1558 valtaan noussut Elisabeth I, niin sanottu Neitsytkuningatar. Hän puolestaan sai lisänimensä siitä, ettei ottanut itselleen lainkaan aviomiestä, vaan hallitsi – parlamentin kanssa – yksinään. Elisabeth vaihtoi jälleen uskonnon palaten protestanttisuuteen, vaikka hän ei ollut täysin protestantti. Hän piti palveluksessaan muun muassa kappelissa katolilaisia pappeja ja valtakunnanneuvostossa¹¹ Marian aikaisia jäseniä. Elisabetin myötä paaville jälleen näytettiin ovea ja vastaukseksi paavi, tosin pienoisella viiveellä vasta vuonna 1570, julistikin Elisabethin kirkonkiroukseen, viralta pannuksi ja oikeutti Englannin kansalaiset aivan vapaasti tappamaan Elisabethin.¹² Hallitsijoiden mukaan siis niin uskontoa kuin rikoksiakin koskeneet lait muuttuivat. Erilaisista tavoista ja uskomuksista tuli rikoksia eri aikakausina.

Naiseen suhtauduttiin MENDELSONIN mukaan kuin löyhämoraaliseen lapseen. Naisilla arveltiin olevan pienten lasten ymmärryksen taso ja ammattitaitoisien ilotytön moraali. Silloisen suhtautumisen naisiin näkee myös muun muassa aikalaiden sananlaskuista: ”Miehet ovat tehneet naisista täydellisiä”, ”luonto saa keskenmenoja, kun luo naisia”, ”nainen, kuten saksalainen kello, ei ole koskaan oikeassa” tai ”laiva ja nainen ovat aina korjauksen tarpeessa”. Mutta naiset osasivat ja uskalsivat iskeä myös takaisin: ”mies on naisen pää, mutta nainen on miehen aivot”.¹³ Itsenäisimmillään naiset olivat naimattomina aikuisina kun he eivät enää olleet vanhempiensa määräysvallan alaisina eivätkä vielä naimisissa aviomiehensä käskyttävänä, jolloin mies ja nainen katsottiin laillisesti yhdeksi – mieheksi. Toinen suhteellisen itsenäisyyden aika naisille koitti leskenä, jolloin hänen sosiaalinen asemansa oli parempi kuin naimattoman naisen. Siihen mennessä monet naisista olivat kuitenkin ehtineet jo kuolla varsin usein joko lapsivuoteisiin, lukuisiin sairauksiin tai vain yksinkertaisesti aviomiehensä pahoinpitelemänä. William Gouge sanoi 1600-luvulla miehen olevan ”kuningas omassa kodissaan”. Lain mukaan aviomiehellä oli valta vaimoonsa ja hän sai kurittaa vaimoan, vaikkakaan ei julmalla tavalla. Lontoossa kiellettiin lailla vaimon hakkaaminen kello 21.00 jälkeen siitä lähtevän melun takia, se näet häiritsi naapureita. Jo silloin toiset tuomitsivat vaimon hakkaamisen miehelle häpeällisenä, koska se osoitti, ettei mies ollut saanut vaimoan muuten kuriin. Nykyisen kaltaista avioeroa ei tunnettu missään yhteiskuntaluokassa 1500-luvulla. Eron sai virallisesti, jos pystyi osoittamaan, että puoliso oli frigidisti tai im-

¹¹ Valtakunnanneuvostolla (vkn) oli suurin toimeenpanovalta Englannissa ennen kuin parlamentin ministeristö-systeemi otettiin käytäntöön. Aiemmin monarkit hallitsivat sen kautta ilman parlamentin puoleen kääntymistä. Se kehittyi pysyväksi Henrik VIII:n loppuaikoina, kun kuninkaan neuvonantajat järjestivät vkn:ksi. Henrikin aikana vkn koostui jäsenistä, jotka olivat hallitsijan neuvonantaja-eliittiä ja jäsenistä, jotka olivat lakimiehiä ja muita virkailijoita. Vkn:lla oli oikeudellista valtaa niin siviili- kuin rikosoikeudenkäynneissä ja F. W. Maitland onkin kirjoittanut, että Tudorien aika oli vkn:n kulta-aikaa, jolloin sillä oli suunnattomasti valtaa eri asioissa, mutta se ei ollut itsenäinen elin eikä sillä ollut valtaa kuningasta vastaan. Heinäkuu 2005, Truman State University'n www-sivu ja heinäkuu 2005, Parliament and constitution centre'n www-sivu.

¹² GUY, 1988, 252-253, SEAMAN, 1981, 238.

¹³ MENDELSON & CRAWFORD, 1998, 64.

potentti, sillä avioliiton ensisijaisena tehtävänä oli tuottaa jälkeläisiä. Eron sai myös jos puoliso oli vielä aiemmassa liitossa, alaikäinen tai liian läheinen sukulainen. WEATHERFORDIN mukaan alemmissa luokissa oli mahdollista saada täysin epävirallinen ero. Tällöin paikallisena tapana oli, että eron haluava mies talutti vaimonsa köyden päässä torille ”huutokaupattavaksi” ja korkeimman tarjouksen huutanut sai viedä uuden vaimon kotiinsa. Tapaa käyttivät erityisesti paikkakuntien köyhin väestönosa, jonka tekemisiin viranomaisilla ei ollut tarpeeksi kiinnostusta puuttua.¹⁴

Kylissä ihmiset halusivat kaikkien mukautuvan yleiseen mielipiteeseen, kyseessä oli niin sanotusti ”paikallisen mielipiteen tyrannia” eikä erilaista käyttäytymistä suvaittu. Yhteiskunnassa 1500-luvulla naisen maine oli kultaakin kalliimpi ja sitä se oli erityisesti alemmalle ja keskiluokalle. Hyvä maine oli erityisesti naiselle niin tärkeää, että joskus haukutut vetivät haukkuneet ihmiset oikeuteen. Varsinkin jos sai huonon maineen, sen kanssa oli enemmän kuin hankala elää, sillä ihmisten elinpiiri oli pieni. Maine vaikutti muun muassa siihen, millaisiin naimisiin nainen pääsi ja miten häneen kylä- tai kaupunkiyhteisössä tai mahdollisessa oikeudenkäynnissä suhtauduttiin. Samoin vaikutti naisen yhteiskunnallinen asema. Vallalla ollut luokkarakenne oli hyvin voimakas. Tyttöjä lähetettiin piioiksi kahdesta ikäryhmästä: orvot, köyhät ja äpärät lähtivät palkkatöihin nuorempina kuin suurin osa tytöistä, jotka lähetettiin töihin teini-ikänsä ja avioliiton väliseksi ajaksi. Työpaikan olisi kuulunut olla suojapaikka nuorelle tytölle. Yläluokkaiset miehet suhtautuivat kaikista alimman luokan naisiin kuin he olisivat olleet ilmaa, paitsi silloin kun piti päästä piikatytön kanssa sänkyyn. Luokkajakauma näkyi myös rikostapauksissa siten, että tietyt luokat syyllistyivät enemmän joihinkin tiettyihin rikoksiin ja toiset luokat toisiin rikoksiin. Tosin rikoksissa luokkasidonnaisuus ei ollut niin jyrkkä kuin muutoin yhteiskunnassa. Vaatimattomissa ja soviteltavissa tapauksissa asia sovittiin asianomaisten kesken mutta yleensä rangaistukset olivat vähänkin vakavammassa tapauksissa julkisia. Kaiken kansan tuli nähdä opetuksiksi ja pelotteeksi, mihin rikos johti. Äidit jopa veivät lapsiaan katsomaan hirttäjäisiä opettaakseen lapsille, ettei rikos kannata.¹⁵

Englannin väestömäärä nousi 1500–1700-luvun välillä lähes kaksinkertaiseksi ja kiihkeintä kasvu oli vuosien 1560–1630 aikana. Myös hinnat nousivat kyseisenä aikana: esimerkiksi ruokatavaroiden hinnat lähes 7-kertaistuivat, joten köyhyys ja köyhien määrä kasvoi 1500-luvulla.¹⁶ Ensinnäkin 1500-luvun puolivälillä alkoi pikkujääkausi, josta johtuneet lyhyemmät kasvukaudet verottivat saatuja viljamääriä vuosi vuodelta enemmän. Pikkujääkausi paheni 1500-luvun loppua kohden ja muun muassa vuonna 1564–65 oli niin kylmä, että Thames-joki jäättyi. Toisena tekijänä köyhyiden lisääntymisessä oli

¹⁴ *ibid.*, 37, 128, 175, *passim.*, INGRAM, 1987, 143-145, 259, WEATHERFORD, 2001, 54.

¹⁵ MENDELSON & CRAWFORD, 1998, 96, INGRAM, 1987, 30-32, 165, FARRINGTON, 1996, 166, WRIGHTSON, 2003, 165.

¹⁶ INGRAM, 1987, 72-73.

aatelisten jo 1400-luvulla aloittama peltojen aitaus lampaitaan varten. Englantilaisen villan kysyntä kasvoi ulkomailla 1500-luvulla ja lampaiden kasvattamisesta tuli entistä kannattavampaa, jolloin ”alhaiset” vuokraviljelijät saivat siirtyä pelloiltaan. Kun aateliset olivat saaneet peltonsa kunnolla tuottavaan käyttöön, heitä ei enää kiinnostanut, minne entiset vuokraviljelijät menivät. Seurauksena oli tuhansia ja tuhansia kerjäläisiä ja kulkureita, jotka kiersivät kylästä ja kreivikunnasta toiseen työn ja almujen perässä. Lontooseen tulvi niin köyhiä kuin muitakin kansalaisia. Sen asukasluvun on arvioitu olleen vuonna 1500 noin 50 000, vuonna 1565 85 000 ja Elisabetin kuollessa 1603 noin 140 000, jonka lisäksi oli vielä lähiöissä noin 40 000. Kerjäläisten ja kulkureiden suuret määrät pelästyttivät jopa lainlaatijat rikollisuuden mahdollisen kasvun takia. Sen takia kiellettiin 1580 uusien rakennusten ja asukkaiden tulo kolmen mailin säteelle Cityn porteista. Määräys ei koskenut jo paikalla asuneita ihmisiä. Sääntö ei kuitenkaan toiminut ja köyhät rakensivat talojaan sinne kuten ennenkin. Vuonna 1598 Valtakunnanneuvosto varoitti rauhantuomareita maanomistajista, jotka vuokrasivat taloja köyhälistön alueella ”alhaisille ja löyhille ihmisille, jotka...asuttavat varkaita, roistoja ja tyhjäntoimittajia”. Pian myös Elisabet teki poikkeuksia sääntöön ”paremman väestönosan” kohdalla.¹⁷ Ei voi sanoa, että köyhä automaattisesti olisi ollut rikollinen, mutta todellinen köyhyys kummasti muuttaa ja muutti ihmisten arvoja siitä, mitä on valmis tekemään saadakseen elantonsa. Siinä vaiheessa laeista ei enää välitetty muuten kuin ettei saanut jäädä kiinni, eivätkä paikalliset lainvartijatkaan olleet hyvin tarkkoja lakien noudattamisesta. Mieltä osattiin osoittaa jo 1500-luvulla mielenosoituksissa. Silloin oli lähinnä kahdenlaisia mielenosoituksia: ensinnäkin oli ruokamellakoita, joissa joukot ottivat kaikki mahdolliset ruoka-aineet itselleen, ja toiseksi oli aitausmellakoita, joissa joukot tuhosivat heidän ja muiden elannon lopettaneita aitauksia, jotka ympäröivät entiset pellot ja laitumet. Ruokamellakoita oli lähinnä huonoina satovuosina. Nälänhätätilanteita lieventääkseen vuonna 1552 säädettiin laki, joka määräsi, että kaikilla kapakoilla tuli olla nälänhätävuosina rauhantuomarilta saatu lupa ja määrättiin liialliset kapakat suljettaviksi, jotta ohraa säästyisi. Muut lait kielsivät juopumuksen ja kapakassa yli tunnin istumisen. Lait eivät arvattavasti olleet kansalaisten mieleen. Henrik VIII:n aikainen kardinaali Wolsey oli teurastajan poika eli yhteiskunnan alaluokasta lähtöisin. Hänellä oli monia yläluokan vastaisia kampanjoita, joiden joukossa oli muun muassa aitauksien, ja näin ollen maanomistajien, vastainen kampanja. Hän sanoi aitauksien aiheuttavan kylien kuolemisia ja työttömyyttä. 1514–15 säädettiin laki, joka kielsi aitauksien lisäämisen ja määräsi maata palautettavaksi viljelymaaksi. Laista huolimatta aitaukset jatkuivat 1700-luvulle asti.¹⁸

¹⁷ PORTER, 1994, 42, 45-46.

¹⁸ WRIGHTSON, 2003, 175, 181, GUY, 1988, 91-92.

Alemmat yhteiskuntaluokat menivät keskimäärin vanhempina naimisiin kuin aateli-set, mutta sen lisäksi köyhiä epävirallisesti kiellettiin menemästä naimisiin, koska tulok-sena olisi tietysti ollut lapsia, joita heillä ei olisi ollut varaa elättää, ja silloin he kaikki olisivat olleet paikallisen köyhäinavun varassa. Kirkkolakien mukaan ketään ei saanut estää menemästä naimisiin, mutta kirkko pysytteli vahvojen tapojen edessä suhteellisen hiljaa. Luonnolla oli myös silloin tapansa karsia liikaväestöä. Lontoo oli Tudorien aika-na saastaisen likainen. Siellä ei ollut mitään organisoitua vedenpuhdistamaa ja kotitalo-uksien jätevedet viskattiin kaduille. Sieltä ne esimerkiksi Lontoon tapauksessa valuivat Thamesiin, josta asukkaat pääasiallisesti ottivat juomavetensä. Aikaisempina vuosisa-toina oli yritetty järjestää vedenpuhdistamaa, mutta se oli epäonnistunut. Muutenkin hygienian taso oli huono ja seurauksena oli sairauksien, kuten paiserutto, keuhkokuume, isorokko ja mysteerinen ”hikoilutauti”, vilkas leviäminen. Rutto vieraili maassa melko paikallisesti eikä levinnyt samaan tapaan eikä yhtä rajusti kuin mustan surman aikoina. Esimerkiksi Devonissa ruttoa oli 1540-luvulla ja 1580–90-luvun vaihteessa ja Stafford-shire’ssä 1590-luvulla. Lontoossa sitä oli muun muassa 1520-luvulla ja vuonna 1563, jolloin kuoli noin 17 500 ihmistä, ja vuonna 1593, jolloin kuoli noin 23 000.¹⁹ Vuosina 1587, -92 ja -93 kaikille rauhantuomareille lähetettiin määräykset, mitä näiden tuli tehdä ruttojen ja nälänhädän vaikutusten minimoimiseksi. Ruttoon sairastuneiden talot laitetiin karanteeniin ja vahdit kiersivät vahtimassa, että sairastuneet ja heidän perheen-jäsenensä pysyivät talossa. Ruttotalojen oviin maalattiin punainen risti ja kirjoitettiin ”herra, armahda meitä”. Lisäksi kerättiin erityisiä maksuja sairastuneen perheen elättä-miseksi. Nälänhädän vähentämiseksi esimerkiksi vuosina 1594–98 valtakunnanneuvos-tokaan ei voinut tehdä muuta kuin ostaa mahdollisimman paljon viljaa ulkomailta ja kieltää sen myynnin ulkomaille. Valtakunnanneuvosto myös valvoi, että ruokatavaroita kuljetettiin alueilta, joissa niitä oli enemmän, alueille, joissa ruokaa ei ollut. Keski-ver-tomaanviljelystuotteiden hinnat hyppäsivät ylemmäksi 1594–98 kuin kertaakaan ennen vuotta 1615 ja 1597 keskivertopalkat putosivat alemmaksi kuin minään aikana vuosien 1260–1950 välillä. Elisabetin ensimmäinen parlamentti oli säätänyt pakolliseksi ”lahjoi-tukset” seurakunnan köyhäinapuun Lontoossa, ja lain rikkojat voitiin pakottaa maksa-maan. Lahjoitukset ja köyhäinlaki olivat kuitenkin täysin riittämättömiä; vuoteen 1600 mennessä hyväntekeväisyydellä oli saatu köyhäinavuksi noin £ 11 776 eli noin 0.25 % kansantuotteesta. Ei siis ollut mikään ihme, että sekä maallisissa että kirkollisissa tuo-mioistuuksissa syytteet lisääntyivät muun muassa salametsästys-, varkaus-, seksuaaliri-kos-, kapakka-, juopumus- ja kiroilutapauksissa. Tapauksia tuli oikeuteen ilmiantajien ja

¹⁹ BORER, 1977, 159-160, INGRAM, 1987, 130-131, GUY, 1988, 30-31, PORTER, 1994, 64.

jury jäsenten takia. Heidän tekonsa heijasteli kasvavaa eroa ”kunnan kansalaisten” ja ”työssä käyvien köyhien” massojen arvojen välillä.²⁰

2.2) Oikeuskoneisto ja oikeuden palvelijat

Rikosoikeusistuimia oli monenlaisia ja ne jakaantuivat kirkolliseen ja maalliseen oikeuteen. Maalliset oikeudet olivat hyökänneet kirkollista vastaan jo keskiajalla pienentääkseen sen valtaa ja se jatkui aina Henrik VIII:n reformatioon asti, jolloin kirkko julistettiin valtion alaiseksi. Myös maallikkoasianajajat hyökkäsivät kilpailevia kirkollisia virkaveljiään vastaan. Hyökkäysten seurauksena oli muun muassa paljon kirjallisuutta, jossa kirkko kuvattiin korruptoituneeksi, tehottomaksi ja epäoikeudenmukaiseksi. Kirjoitusten seurauksena kirkollisoikeudet saivat huonon maineen. Yleisin laki Englannissa, jonka perusteella asioita käsiteltiin, oli tapaoikeus²¹, joka perustui vanhoihin tapoihin, oikeustapauksiin ja oikeuksiin. Tapaoikeuden piiriin kuului kaikenlaisia rikoksia, myös niitä, joita kirkollisoikeus halusi ”varata” itselleen. Oikeusistuimia oli muun muassa kartano-oikeus, jonka lait perustuivat edellisiin tapauksiin, kirkko-oikeus, kaupunginoikeus, pitäjä-oikeus²², Tähtikamarin²³ oikeusistuin, jonka oikeudenkäynneissä ei käytetty jury’ä, kaksi kertaa vuodessa kokoontunut paikallinen käräjäoikeus ja kreivikuntien neljä kertaa vuodessa kokoontuneet neljänneskäräjät. Käräjäkierroksia varten Englanti oli jaettu kuuteen piiriin, joihin kuhunkin kaksi tuomaria meni noin tammi-kuussa ja keskikesällä. SHARPEN mukaan isona erona mantereen ja Englannin tuomarien välillä oli, että mantereella tuomarit elivät sen yhteisön yhteydessä, jossa tuomitsivat. Englannissa käräjäoikeus sai peitettä silmilleen, kun tuomarit tuotiin käräjäpaikkakunnille muista kreivikunnista. Tätä vieraannuttamista lisäsi hallituksen määräys, etteivät tuomarit saaneet tuomita siinä kreivikunnassa, jossa he pääsääntöisesti elivät.²⁴

Oikeusistuimet toimivat usein päällekkäin ja kilpailivat keskenään. Tähtikamari tuhkahti kaikenlaisia epäjärjestyksiä ja mellakoita, muun muassa maan pohjoisten osien aatelisten mellakat. Se käsitteli myös kolikoiden väärennös- ja oikeuksissa vannottujen väärin valojen tapaukset. Tähtikamarin istunnot olivat erilaisia kuin tapaoikeuden: prosessi oli lähinnä inkvisitorinen, mutta ei ole varmuutta käyttikö oikeusistuin istunnon aikana kidutusta hyväkseen. Siellä ei käytetty asianajajia vaan oikeuden omaa henkilö-

²⁰ GUY, 1988, 403–405, BORER, 1977, 160, 165.

²¹ Huom. suom. common law= tapaoikeus tai siviilioikeus, mutta eri asia kuin civil law.

²² Huom. suom. borough court, borough=kauppala, kaupunkikunta, eri kuin city court.

²³ 1487 perustetun ja 1641 osittain kovista ja mielivaltaisista tuomioista epäsuosituksi tulon takia lopetetun Tähtikamarin eli Star Chamber’n nimen alkuperästä ei ole varmaa tietoa. Sen on ajateltu johtuvan joko siitä että oikeus istui huoneessa, jonka katossa oli tähtiä tai siitä, että juutalaiskauppiaiden sopimuksia, jotka tunnettiin nimellä ”Starra”, pidettiin kyseisessä huoneessa.

²⁴ INGRAM, 1987, 5-6, 27, CURZON, 1968, 177, SHARPE, 2001, 24.

kuntaa, ja puolustuksen tehtävää hoitanut ei saanut tutkia todistajien kirjallisina antamia lausuntoja. Tähtikamari ei ollut lempeä myöskään juryn suhteen, sillä se sakotti ja vangitsi juryn jäseniä, jos sen antamat tuomiot eivät miellyttäneet erityisesti tärkeissä poliittisissa tapauksissa²⁵. Muiden oikeusistuimien suhteen iso osa väestöstä, ei vain syytetyt, syyttäjät ja todistajat, oli kokenut oikeudenistunnon ilmapiirin, sillä istunnot eivät olleet niin virallisia kuin nykypäivänä, ja niitä saatettiin pitää hyvin improvisoidusti kirkossa tai majatalossa. Kirkko-oikeus jakaantui kolmeen: 1) raastuvanoikeuteen 2) ”office”-oikeuteen ja 3) rekisterioikeuteen²⁶. Rekisterioikeus hoiti esimerkiksi avioliittolupia, vahvisti jälkisäädöksiä ja muita hallinnollisia tehtäviä. Kaksi ensimmäistä vastasivat lähinnä nykyisiä siviili- ja rikosoikeuksia. Kirkolla oli valtaa ihmisten elämään, ei vain suoranaisesti uskonnollisissa asioissa, vaan myös oikeudellisissa asioissa. Naisten elämään kirkollisoikeus vaikutti paljon, koska siellä käsiteltiin esimerkiksi luvattomat raskaus- ja muut seksuaalitapaukset, mutta näissäkin tapauksissa oikeusistuimien toiminta meni joskus päällekkäiseksi siten, että tapauksia käsiteltiin maallisen oikeuden puolella. Kirkolliset tuomioistuimet käyttivät ilmiantajia, jotka yleensä olivat kirkkovahteja ja heidän apulaisiaan, jotka valittiin tehtäviin vuosittain seurakunnissa. Oikeudenpalvelijat ja viestinviejät ratsastelivat ympäri katedraalialuettaan viemässä kirkon ja kirkollisoikeuden viestejä ja määräyksiä. Kirkko ei rohkaissut asiaa heti käsiteltävän oikeudessa vaan, kuten aiemmin kävi ilmi, ensin esimerkiksi riitatapauksia soviteltiin neuvottelemalla yksityisesti. Mutta usein riitatapaukset laajenivat, jolloin ne vietiin oikeuteen, jonka tarkoituksena oli parantaa syyllisen sielua. Aivan kuten nykyään, syytökset piti todistaa oikeudessa oikeiksi ja ikkunasta tirkistely ja todistajien tuominen oikeuteen olivat hyväksytyjä tapoja sen toteuttamiseksi. Tosin tirkistely ei ollut yleistä, vaan ihmiset odottelivat, että asia oli yleisesti tunnettua. Lisäksi sielua parannettiin julkisilla häpeärangaistuksilla. Äärimmäinen rangaistus oli kuitenkin kirkosta erottaminen tai kirkonkiroukseen julistaminen. Se sulki syyllisen pois ehtoolliselta ja tavallaan samalla myös koko muusta yhteisöstä.²⁷

Viranomaisten tultua paikalle niin sanotusti lukemaan lakia asianomaisille, tuomioina saattoi olla, että kaikki oli kunnossa vaikka lain mukaan niin ei olisikaan ollut, koska viranomaiset eivät halunneet nostattaa syyllisen vihaa ja myöhempää mahdollista kostonhimoa. Konstaapelit, jotka valittiin vuodeksi kerrallaan, tekivät lainvalvontatehtävänsä normaalin ammattinsa ohessa. He eivät olleet aina kovinkaan innostuneita ”nuuskiimaan” tapauksia ja esittämään asiaa oikeudelle, mutta ei sen takia, että he eivät olisi osanneet tehtävänsä, vaan koska heillä oli usein eri mielipiteet kuin lainsäätäjillä siitä,

²⁵ Esimerkiksi 1544 8 jury’n jäsentä, jotka vapauttivat Sir Nicholas Throckmortonin valtiopetoksesta, sakotettiin ja vangittiin.

²⁶ Huom. suom. 3) court of record or “non-contentious” business.

²⁷ INGRAM, 1987, 1-3, 43-44, 245, CURZON, 1968, 178-181, 202, 218.

mikä oli rikos, koska monesti paikalliset tavat sallivat sen, minkä valtion viralliset lait kielsivät. Toiminnan lykkäysten taustalla oli myös halu säilyttää kylän tai kaupungin osan rauhallisuus, jota ei haluttu rikkoa oikeusjutuilla, jotka olisivat vain luoneet jännitteitä ja katkeruutta. Oikeuskoneistoa käytettiin varovasti.²⁸ Sen avulla ei haluttu tunkea väkisin uusia lakeja ja arvoja ihmisten kurkusta alas, osittain pelättiin liiallisuuksista vain nousevan ongelmia. 1500-luvulla kehittyi uusi instituutio, joka käsitteli ”henkisiä” tapauksia, vaikka ei ollut varsinaisesti kirkkotuomioistuin. Sen jäsenet olivat ”commissioners for causes ecclesiastical” suuren valiokunnan oikeusistuimessa, joka toimi kruunun valtuutuksella vuoden 1559 jälkeen. Toisin kuin normaalilla kirkko-oikeudella, uudella valiokunnalla oli valtuudet sakottaa, vangita tai määrät takuut, jotta syytetty helpommin ilmestyisi oikeuteen. Koska kirkollis-oikeudella ei ollut valtuuksia pidättää syytettyä ja jos syytetty karkasi ennen oikeudenkäyntiä, hänet haastettiin oikeuteen. Haastelaput kiinnitettiin hänen kotioveensa ja paikallisen kirkon oveen. Jos syytetty ei silti ilmestynyt oikeuteen, hänet julistettiin kirkonkiroukseen niskoittelusta. Oikeudenkäynnit kestivät tapauksesta ja kyseenomaisten osapuolien sitkeydestä riippuen viikoista 2–3 vuoteen.²⁹

Syytetyllä tai tuomitulla oli oikeus turvapaikkaan tietyissä olosuhteissa ja niissä paikoissa häntä ei tietenkään voinut teloittaa. Ehtona oli, että ensin syyllisen piti tunnustaa rikoksensa, luovuttaa aseensa ja maksaa kirkolle. Omaisuus häneltä takavarikoitiin. Turvapaikkoja oli kahdenlaisia: 1) yleisiä, johon kuuluivat kaikki kirkot, joissa olivat turvassa vain törkeän rikoksen tehneet ja 2) ”erityiset paikat” eli esimerkiksi eri kaupunkeja, joissa olivat turvassa törkeän rikoksen ja maanpetoksen tehneet. Henrik VIII myönsi vuonna 1540 turvapaikka-oikeuden kahdeksalle kaupungille. Eräänä mahdollisuutena lainsuojattomille oli valtion kielto, jolloin turvapaikkaa hakeneen oli vannottava lähtevänsä maasta.³⁰

Vuodesta 1176 lähtien kiertävät maalliset oikeusistuimet ja tuomarit järjestettiin kuuteen piiriin; he olivat kuninkaan lähettäviä ja niin sanotusti kiertävä hallitus. Aikojen myötä osa siitä jäi paikoilleen, mutta vielä 1500-luvulla kahdesti vuodessa tuomarit ja heidän virkailijansa kiersivät kunkin kreivikunnan kaupungissa tai kylässä. 1500-luvun rauhantuomareiden juuret ovat 1200-luvulla, jolloin alettiin nimittää ritareita ylläpitämään rauhaa. Tudorien aikana rauhantuomareiden valta ja lukumäärä nousi, koska jatkuvasti lisääntyvien lakien toteutus paikkakunnilla jäi tuomareiden tehtäväksi³¹. Vuosien 1554–55 vaihteessa heidät muun muassa valtuutettiin johtamaan rikoslain alai-

²⁸ INGRAM, 1987, 31-32, WRIGHTSON, 2003, 165-166.

²⁹ INGRAM, 1987, 32, 37-39, 47, 50.

³⁰ CURZON, 1968, 234–235.

³¹ aiemmasta noin 10 tuomarista/ kreivikunta määrä nousi noin 40-50 tuomariin/kreivikunta. WRIGHTSON, 2003, 160.

sen tapauksen esitutkinta ja lähettää tiedot sille oikeusistuimelle, jossa asia loppujen lopuksi käsiteltiin. Hoidettavat rikos- ja muut asiat luettiin julkisesti ääneen. Vaikka kyseinen käräjä-käytäntö olikin rutiinia, se ei koskaan muodostunut sanan varsinaisessa merkityksessä oikeudeksi³². Vaikka kuninkaallisen oikeuden edustajat ja käräjät olivat pelottavia, ilman säännöllistä vartiointia ja ilman ammattimaisia poliisivoimia sillä oli vähän vaikutusta, ja rikolliset saivat olla valloillaan. Vanha tapa oli ollut, että yhteisö piti omiaan silmällä ja ilmoitti rikokset sheriffille, joka oli käynyt kahdesti vuodessa joka satakunnassa. Koska systeemi ei ollut toiminut, sheriffien kierrokset lopetettiin vuoden 1461 jälkeen, ja toiminta meni lordien käsiin ja rikokset esiteltiin rauhantuomareille. Silti SHARPEN mukaan vanha tapa, että vain kansalaiset, eivät viranomaiset, ilmoittivat rikoksesta ja nostivat syytteen jos halusivat, säilyi rikosoikeudessa vielä 1500-luvulle eivätkä naiset olleet haluttomia nostamaan syytteitä ja todistamaan³³. Neljänneskäräjät³⁴ pidettiin nimensä mukaisesti neljästi vuodessa: 1) Mikkelin-päivänä 2) loppiaisenä 3) pääsiäisenä ja 4) pyhän Tuomaan translaatiopäivänä. Neljänneskäräjien oikeudenkäyttövalta oli teoriassa lähes yhtä suuri tavan käräjien kanssa, mutta käytännössä toisen nimensä mukaisesti sillä oli vähemmän valtaa eikä se käsiteltykään niin vakavia tapauksia.³⁵

Englannin ylioikeudet kokoontuivat Westminster Hallissa vuoteen 1882 asti. Ylioikeuksiin kuului 1) kuninkaan tuomioistuin 2) lordikanslerin oikeus 3) siviilituomioistuin ja 4) kamarioikeus. Ne olivat kuulomatkan etäisyydellä toisistaan, asiat käsiteltiin toisten kuullen ja meteli oli sen mukainen. Siviilituomioistuin muun muassa käsitteli kruunun vetoomuksia ja neuvoi koko maan muita oikeuksia. Kuninkaan tuomioistuin käsittelee 1300-luvulta lähtien ensisijaisesti Middlesexin rikosasioita ja toissijaisesti muun maan. Lisäksi se käsitteli muissa tuomioistuimissa tehtyjen päätösten virheiden korjausvetoomuksia. Sen valta ulottui mihin tahansa kreivikuntaan ja pitäessään istuntoaan sen valta ylitti paikallisten tuomareiden tuomiovallan.³⁶ Viralliset asiakirjat rikosoikeudenkäynneistä eivät ole paljastaneet paljoakaan oikeudenkäynneistä. Tietoa on saatu lähinnä päiväkirjoista, pamfleteista, kirjeistä ja muistelmista. Niiden mukaan 1500-luvun oikeudenkäynnit olivat ”levottomampia ja epäsoveliaampia”, kuten SHARPE niitä kuvaili. Yleisö oikeudenkäynnissä saattoi olla niinkin meluisa, etteivät osapuolet kuulleet toisiinsa, vaan tuomarin ja syyttäjän sanomisia jouduttiin välittämään kolmannen osapuolen välityksellä. Tällöin sanomiset vääristyivät matkanvarrella.³⁷

³² silti käytäntö säilyi vuoteen 1971.

³³ SHARPE, 1994, 107.

³⁴ Huom. suom. quarter sessions eli petty sessions.

³⁵ BAKER, 1979, 15, 20, 23-24, CURZON, 1968, 147, 210.

³⁶ BAKER, 1979, 34, CURZON, 1968, 167.

³⁷ SHARPE, 1994, 113.

Niin siviili-, rikos- kuin kirkollislaitkin lähtivät siitä, että olemassa kaksi eri sukupuolta, jotka olivat erilaisia perusluonteeltaan, moraaliltaan ja älyltään. Lisäksi lait teki-
vät selvän eron naimattomien ja naimisissa olleiden naisten välille. Naimattomat naiset
olivat lain silmissä miehiä – ainakin teoriassa – ja kuten edellä kävi ilmi, vaimo ja
aviomies olivat yksi henkilö – mies. Vaikka lain suoja vaimoille oli rajoitettu tietyissä
rikostapauksissa, jolloin he saivat vastata itsestään, lain mukaan miehet olivat vastuussa
vaimoistaan asettaen näin vaimot samaan kategoriaan kuin lapset, mielenvikaiset ja
lainsuojattomat. MENDELSON ja CRAWFORD kirjoittavat, että oikeussysteemi näki
naisten olleen passiivisia, jonka takia he olisivat olleet vain osallisina rikoksissa eikä
yllyttäjinä. Naiset tosiaan olivatkin osallisina rikoksissa, jotka eivät yleensä vaatineet
fyysistä väkivaltaa, mutta he olivat kaikkea muuta kuin passiivisia tuomioistuinten suh-
teen. Sen lisäksi naisia kutsuttiin todistajiksi sekä maallisiin että kirkollisiin oikeuksiin,
vaikka kaikki tuomarit eivät täysin hyväksyneetkään sitä. 1500-luvun loppupuolella
alkoi keskustelu siitä, voisivatko naiset olla todistajina sukupuolensa ”epävakauden ja
haurauden” takia. Naisia kutsuttiin kuitenkin vähän väliä todistajiksi esimerkiksi neit-
syys-, raskaus- ja synnytysasioiden lisäksi lapsentappoasioita tutkittaessa.³⁸

Viranomaiset alkoivat kirjata ylös rikollisten ”elämäkertaa” rikosten osalta eli rikos-
rekisteriä. Näin toistuva Bridewell’iin tai muuhun vankilaan³⁹ joutuminen ja edelliset
tuomiot huomattiin oikeusistuimissa. Lisäksi viranomaiset itse olivat lisätietolähteitä
muistaessaan rikollisten nimiä ja kasvoja. He jäljittivät ja pidättivät rikollisia, kuten
esimerkiksi Anne Fosterin, joka oli ollut rikollisten vakooja ja ”elänyt aina ilotaloissa”,
eli vaikka pidätetty olisi valehdellut nimensä ja ammattinsa, viranomaiset tunsivat hen-
kilön entuudestaan. Lisäksi he käyttivät jo edellä mainittuja ilmiantajia, joita oli kaikilla
mahdollisilla rikosten alueilta; sutenöörejä, taskuvarkaita, varkaita ja prostituoituja.⁴⁰

3) Prostituutio

Vaikka tarkoituksena on tutkia naisten rikollisuutta, käsittelen myös prostituution
osalta koko 1500-lukua, vaikka se oli välillä sallittua ja välillä kiellettyä vain osittain.
Robert Greene määritteli prostituoidun⁴¹ vuonna 1592 ilotytöksi, ”whose quiver is open

³⁸ MENDELSON & CRAWFORD, 1998, 36–37, 43, 53–54.

³⁹ Bridewell oli alun perin Henrik VIII:n palatsi, joka muutettiin ojennuslaitokseksi, joka kylläkin muis-
tutti enemmän tai vähemmän vankilaa. Jo yksin Lontoon Southwarkissa oli viisi vankilaa; Clink, joka oli
alkujaan ”kirkollinen” vankila, jonne ilotalojen häiriköt tuomittiin, Compter, King’s Bench, Marshalsea ja
White Lyon.

⁴⁰ GRIFFITHS, 2000, 126–127.

⁴¹ Käytän prostituoiduista joko prostituoitu- tai ilotyttö-sanaa, vaikka tutkimuskirjallisuudessa heitä surut-
ta ja suorasti kutsutaan huoriksi ja puhutaan nussimisesta, vaikka ilotytön työstä ilo oli monesti kaukana.
”Rakkaalla lapsella” on monta nimeä ja niin on myös ilotytöillä. Varsinkin 1500-luvun teksteissä heitä
kutsutaan paitsi whore -sanalla, niin myös muun muassa harlots-, strumpets-, stews ja wanton women -
sanoilla. Stews tarkoittaa myös ilotaloa. Ilotyttöön viittaavalla bawd -sanalla tarkoitettiin myös parittajaa.

to every arrow, who likes all that have fat purses, and loves none that are destitute of pence”⁴². Määritelmän mukaan, ja hyvin todennäköisesti todellisuudessaakin, että ilotyöt eivät piitanneet asiakkaan yhteiskunnallisesta asemasta, pitivät tunteet erossa työstä, ammatillisesti kiersivät rahattomat kaukaa ja halusivat palkkansa käteisenä. Erikseen olivat kuitenkin ylemmän tason ilotyöt eli kurtisaanit, jotka eivät kelpuuttaneet asiakkaikseen ketä tahansa eivätkä aina huolineet maksuaan käteisenä. Suvaitsemattomat aikalaiset katsoivat ilotyttöjen menettäneen kaikki naiselliset ominaisuutensa: vaatimattomuutensa, uskollisuutensa ja rakkautensa ja kykenevän vain kaikenlaiseen pahaan.⁴³ Greene halusi varoittaa kokonaisuudessaan melko tuomitsevilla tekstillään maanmiehiään ilotalojen ja ilotyttöjen vaaroista, he vain veisivät miehiltä käteisen rahan lisäksi muunkin omaisuuden ja terveyden. Lisäksi mies oli vaarassa menettää sielunsa ja tahrata hyvän nimensä. Ammatin vaatimat temput Greenen mukaan osasivat niin köyhät noviisit kuin naiset, jotka ”hold themselves maisters of their occupation”(pitävät itseään ammattinsa mestareina). Greene halusi kirjoituksessaan vetää prostituution lähes samalle tasolle kuin murhat ja maanpetokset syyttämällä ilotyttöjen olevan niin pahoja, että he aiheuttivat muun muassa kupan leviämisen, kulkurien ja kerjäläisten köyhyyden ja kurjuuden.⁴⁴

3.1) Laillisen prostituution alueet

Englannin ammattimainen prostituutio keskittyi maantieteellisesti lähinnä Lontoon Cityn ulkopuolisiin kaupunginosiin ja jonkin verran, varsinkin myöhemmin 1500-luvulla, myös Cityyn Lontoon muurien sisäpuolelle. Muuallakin Englannissa oli kyllä omat kyseisen ammatin harjoittajansa, mutta se ei ollut yhtä laajaa eikä säännöllistä. Esimerkiksi majatalon isännän vaimo Fisherton Angerissa, Salisburyssa⁴⁵ oli ”osa-aikainen” ilotyttö. Prostituutio haluttiin pitää Lontoon Cityn muurien ulkopuolella vuoden 1393 lailla, joka salli ilotalot Southwarkissa⁴⁶ ja Cock Lanella (Smithfieldissä) mutta kielsi ilotyttöjä harhailemasta muualle Lontooseen ” on pain of forfeiting their upper garments and hoods” (päällysvaatteiden ja hilkan menetyksen) rangaistuksen uhalla⁴⁷. Vielä 1500-luvun alkupuolella Lontoossa oli prostituoiduille omat alueensa, joilla he saattoivat laillisesti hankkia elantonsa myymällä itseään. Kuuluisin näistä oli Southwar-kin huonomainen kaupunginosa, jossa kansalaiset aatelisista surkeimpiin rääsyläisiin

⁴² Eebo, Greene, 1592, image 3. Huom. suom. ”...jonka viini on avoinna joka nuolelle, joka pitää kaikista, joilla on lihavat kukkarot, eikä rakasta ketään, joilla ei ole penniäkään.”

⁴³ SHUGG, 1977, 291, MENDELSON & CRAWFORD, 1998, 71.

⁴⁴ Eebo, Greene, 1592, image 2-3, passim.

⁴⁵ Ks. Tudor England-kartta – liite.

⁴⁶ Ks. Lontoon kartta – liite.

⁴⁷ SHUGG, 1977, 292.

saattoivat hurvitella muun muassa karhujen ja härkien ärsytyskehissä, teattereissa, tavernoissa ja ilotaloissa. Southwark oli otollisella paikalla etelään kulkevan ison maantien varrella. Matkalaiset usein pysähtyivät raikastamaan pölyistä kurkkuaan ja muut houkutukset vetivät sen jälkeen paremmin puoleensa. Vastaavassa tilanteessa oli myös kaupungin toisella laidalla ollut, myöhemmin pahamaineiseksi laajentunut Shoreditchin kaupunginosa, joka tavernoineen ja ilotyttöineen oli houkuttelemassa pohjoiseen menevän maantien kulkijoita. Smithfieldin laillistetulla ilotalo- ja ilotyttöalueella oli erilaiset vetonaulansa. Siellä pidettiin paljon teloituksia, joita Lontoon ja ympäryskreivikunnista neljä kertaa vuodessa käräjille tulleet ihmiset tulivat innolla todistamaan. Smithfieldissä pidettiin elokuun lopulla myös säännöllisesti Bartholomew'n karja- ja hevosmarkkinoita, otteluita ja turnajaisia⁴⁸. Lisäksi oli heinäkuussa St. Jamesin vuotuiset markkinat, jotka toivat paikalle ”mightie armie of beggares and bandes”(kerjäläisten ja parittajien ison armeijan). Jokaiset väenkokootumiset vetivät ilotyttöjoukot mukaan etsimään potentiaalisia asiakkaita ja varastettavaa. Smithfieldin ilotyttöjen toiminta laillistettiin jo mainitulla vuoden 1393 lailla, jonka mukaan Cock Lane sai olla ainoa Thamesin pohjoispuolinen katu, jolla ilotyöt toimisivat. Mutta koveneva kysyntä kasvatti tarjontaa myös tässä asiassa ja ajan myötä toimintaa oli koko kaupunginosassa päätellen muun muassa esimerkiksi Chick Lane -nimisistä kaduista.⁴⁹

Southwark oli pitkään ollut ilotyttöjen koti. Sen alueet olivat Lontoon pormestarin vallan ulottumattomissa⁵⁰, ja osa piispan palatsin läheisistä rannan alueista, joilla prostituoidut työskentelivät ja elivät, olivat Winchesterin piispan omistuksessa ja valvonnan alaisia. Siitä naiset saivatkin ”lempi”nimensä Winchesterin hanhet. Bordellien nimitys ”stew” merkitsi alun perin ”kuumennettua huonetta, jota käytettiin kuumiin ilma- ja höyrykylpyihin” mutta jotka saivat ilotalon maineen, koska niitä käytettiin ”moraalittomiin” tarkoituksiin. Niitä hallittiin vanhojen, vuodelta 1162 peräisin olleiden sääntöjen ja käskyjen pohjalta. Kirkon virkailijat valvoivat bordelleja, sillä vaikka kirkko päällepäin tuomitsi prostituution, sen oli taivuttava maailman vanhimman ja sitkeimmän ammatin edessä ja hyväksyttävä prostituutio. Muun muassa Augustinus katsoi prostituution ja ilotyttöjen olevan kuin iso viemäri, jota ilman palatsit hukkuisivat saasteisiin. Kirkonkin, tai etenkin sen, sallivuudella oli kuitenkin rajansa: STOWIN mukaan ilotyttö ei saanut osallistua kirkon seremonioihin, ellei lopettanut ammattiaan ja jos ilotyttö kuoli Southwarkissa katumatta syntejään, häneltä kiellettiin kristillinen hautaus seurakunnan kirkkomaahan ja sen sijaan hänet haudattiin ”naimattomien naisten” hautausmaahan, joka oli varattu ilotyttöille.⁵¹

⁴⁸ SHUGG, 1977, 293, 298.

⁴⁹ SHUGG, 1977, 298, INGRAM, 1987, 252.

⁵⁰ Southwark liitettiin Cityn tuomiovallan alle vasta vuonna 1550.

⁵¹ STOW, 1965, 361, SHUGG, 1977, 292.

3.2) Prostituutio leviää laittomaksi

STOWIN mukaan jo Henrik VII vuonna 1506 julisti ilotalot suljettaviksi. Kielto oli kuitenkin vain väliaikainen. Reformaation innoittamana 1520-luvulla Manner-Euroopan isoista kaupungeista levisi myös Englantiin uuden moraalisen innostuksen yllyttämä kampanja ison pahan prostituution kitkemiseksi. Kupalla eli ”ranskan taudilla” oli yli 80 eri nimeä ja monet niistä olivat eri maiden mukaan nimetty. Kupan arveltiin tarttuvan muun muassa suudelmista ja juomakupeista. Myös 1520-luvulla kupan hillittömään leviämiseen kiinnitettiin huomiota porttoloissa ja niin sanotusti miehisiä tarpeitaan purkamassa käyneillä papeilla. ”Suurta rokkoa” eli kuppaa käytettiin surutta poliittisesti hyväksi: Henrik VIII sai katolilaisten pappien ilotyttöjen luona vierailuista hyvän lisäsyyn paavin vastaiseen politiikkaansa. Toiset tutkijat, esimerkiksi SHUGG, sanovat, ettei kuppa ollut 1500-luvun loppupuolella pääsyy yleisyydestään huolimatta ilotalojen sulkemisyhteyksiin ja ilotyttöjen vainoihin, vaan se ja ilotyöt olisivat olleet vain ”yksi” syy muiden joukossa Cityn kampanjassa teattereja ja niiden moraalittomuutta vastaan. Kuitenkin juuri prostituoidut olivat merkittävä osa teattereiden yleisöstä. Siellä he tapasivat tulevia asiakkaitaan, joten hyökkäys teattereita vastaan oli myös hyökkäys ilotyttöjä vastaan. Jo ennen varsinaisia teattereja ilotyöt olivat vietelleet asiakkaansa näytöksissä, joita esitettiin silloin Lontoon majataloissa. Lontoon neuvoston hyökkäys ei silloinkaan ollut yksistään näytöksiä vaan ilotyttöjä vastaan, vaikka syyksi sanottiin, että näytelmät levittivät irstauksia. Teattereiden rakentamisen jälkeen irstaus-syytökset jatkuivat. Papisto julisti kovaäänisesti teatterit pannaan. Pastori John Northbrooke kirjoitti, että teatterit olivat sopivia Saatanan ja huoruuden tyyssijoja:

”Sathan hath not a more speedie way, and fitter schoole to worke and teach his desire... [of] filthie lustes of wicked whoredom, than those places, and players, and theatres are.⁵²”

Northbrooke saarnasi lisää, että teatterit ja sen naiset ovat krokotiileja, jotka pettävät omia ja toisten aviomiehiä, flirttailevat, valehtelevat, houkuttelevat huoruuteen ja laulavat likaisia rakkauslauluja.⁵³

Prostituution kanssa samalla kasvoi muukin rikollisuus, jota vastaan viranomaiset yrittivät taistella, mutta turhaan, koska ensinnä rikollisuutta oli viranomaisiin verrattuna aivan liian paljon, ja toisekseen viranomaisten korruption ja tahallisen tai tahattoman tehottomuuden takia heidän työtuloksensa jäi pieneksi. Vuonna 1546 rikollisuus ja kaikenmoinen epäjärjestys ilotaloalueilla olivat lopulta kasvaneet niin suuriin mittoihin, että Henrik VIII neuvostonsa neuvosta antoi julistuksen, joka tähtäsi ilotalojen lopulli-

⁵² Huom.suom. ”Saatanalla ei ole nopeampaa keinoa, eikä sopivampaa koulua työskennellä ja opettaa ilkeän huoruuden likaisen hekuman himoan, kuin nuo paikat, ja näyttelijät ja teatterit ovat.”

⁵³ SHUGG, 1977, 293–294, 300–301, 303, COOK, 1977, 271–272.

seen sulkemiseen. Jos kyse olisi ollut pelkästään prostituutiosta muun rikollisuuden vaikuttamatta julistukseen, ei Henrikin varmastikaan ”lasitalossa” asuneena olisi kannattanut heitellä kiviä, koska on hyvin mahdollista, että hänellä itselläänkin oli kuppaa. Kuppaa aluksi hoidettiin guajakki -puusta valmistetulla kuivatulla vaahdolla, mutta pian sen tilalle nousivat elohopeahoidot⁵⁴. On sanottu, ettei Henrik VIII:lla voinut olla kuppaa, koska elohopeamyrkytys aiheutti muun muassa hiusten lähtöä ja Henrikillä oli hiuksensa tallella kuollessaan. Vaikka hiustenlähtö mainitaankin joissain tapauksissa elohopean myrkytysoireena, Henrikin hiuksellisuudesta ei voi päätellä sitä, saiko hän elohopeahoidoa vai ei, koska on myös tapauksia, joissa elohopeamyrkytystä sairastaneilla on säilynyt hiukset⁵⁵. Ainoat vaikutukset, joita Henrikin julistuksella oli, olivat että viralliset ja luvanvaraiset ilotalot katosivat ja samalla katosi viranomaisilta mahdollisuus edes entisellä tasolla kontrolloida niiden toimintaa. Prostituutio jatkoi toimintaansa ja entisten ilotalojen sijaan ilotytöt työskentelivät virallisesti kapakoina toimivien talojen yhteydessä, kuten esimerkiksi Boar’s Headissä, josta ensimmäinen maininta on vuodelta 1537⁵⁶. Henrikin julistus johti jälleen tavallisiin lopputuloksiin, sillä jo Edvard VI:n aikana vuonna 1549 Hugh Latimer valitti, että asia oli kaikkea muuta paitsi korjaantunut: ”My Lords, you have put down the stews, but I pray you what is the matter amended?...Ye have but changed the place, and not taken the whoredome away...I here say there is now more whoredom in London than ever there was on the Bank”.⁵⁷

Prostituutio jatkui suhteellisen häiriöttä vielä Elizabethin ja varhais-Stuartien aikana. Tärkeä seikka mikä edisti paljon ammatin kasvua, oli 1500-luvun loppupuolen surkea taloudellinen tilanne. Vaikka Britannia kokonaisuutena vaurastui suhteellisen rauhallisena Elizabethin aikana, alemmat kansanosat ja itse pienet ihmiset köyhtyivät entisestään maatalouden uudistuksissa⁵⁸ ja huonojen satojen vuosina. Ammattikunnan pohjimmaisena maaseudulla ja yleensäkin Lontoon ulkopuolella sekä Lontoossa 1500-luvun loppupuolella kulkureiden, kerjäläisten, roistojen ja muiden, jotka varastivat sen mitä käsiinsä saivat, joukossa kiersivät sikäläiset varastelevat tai varkaiden apureina toimineet katutyöt eli ”doxyt”. Kyseiset naiset työskentelivät kiertelevinä ilotyttöinä palvelusmiehille ja maanviljelijöille ja saivat palkakseen ”good victuals or peice of mo-

⁵⁴ BETTMAN, 1956, 99.

⁵⁵ HILLI, 13.12. 2005.

⁵⁶ SHUGG, 1977, 294.

⁵⁷ Huom.suom. ” Lordit, te olette sulkeneet ilotalot, mutta miten asia on korjaantunut? ...olette vain muuttaneet paikan ettekä lopettaneet huoruutta...Sanon, että Lontoossa on nyt enemmän huoruutta kuin Bankilla oli ikinä.” SHUGG, 1977, 294, 301. Bankilla tarkoitetaan Southwarkissa olevaa Banksidea, Thamesin rannikkoa, jolla monet ilotaloista olivat.

⁵⁸ Lammasaitaukset vähensivät viljan viljelyä ja väestö väheni kylissä. Kapitalismin ja ulkomaankaupan kasvu alisti palkkatyöläiset epävakaa kaupankäynnin armoille. Valuuttamuutokset vaikuttivat hintatasoon ja luostarien lakkautukset, joka kiihdytti kaikkia edellä mainittuja, työnsivät maaseudulle laumoittain kerjäläisiä ja kulkureita, joita luostarit olivat ennen auttaneet.

ney”. Kuten varmasti myös Lontoossa, olivat he itse tai toisten naisten avustuksella päässeet eroon asiakkaiden aiheuttamista vahinkoraskauksista tai asiakkaiden lapsista.⁵⁹

Suuret määrät kerjäläisistä ja kulkureista kulkeutui Lontooseen kasvattaen slummeja Southwarkissa ja erityisesti Shoreditchissa luoden hyvän pohjan prostituution kasvulle. Cityn koillispuolella ollut Shoreditch ansaitsi myös huonon maineensa. Aikalaiskirjailijoiden perusteella sikäläiset ilotytöt kävivät Lontoon kahdessa ensimmäisessä teatterissa, The Theatre’ssa ja The Curtain’ssa, joissa muun muassa Shakespeare näyttelijätovereineen esiintyivät. Stephen Gosson kirjoitti huvittuneena ilotyttöjen ja heidän asiakkaidensa käytöksestä teattereiden katsomoissa: ”...such ticking, such toying, such smiling, such winking...that it is a right comedie, to marke their behaviour.”⁶⁰ Kun ilotytöt vapautuivat tienaamasta iltapäivänäytösten katsomosta, siirtyivät he tienaamaan pohjoiseen kulkevan maantien varrelle, jota erilaiset tavernat ja muut majatalot reunustivat. Shoreditchissä ollut Spitalfieldkään ei ollut hyvämaineinen. Spitalfieldissä oli vanha spitaalisairaala, jossa kuppatautiset ilotytöt kohtasivat kurjan loppunsa. Laulu ”The tempest” antaa kuvan ilotyttöjen arjesta Thamesin rannoilla: ”The master, the swabber, the boatswain and I, I the gunner, and his mate” rakastivat neljää naista ”Mall, Meg, and Marian and Margery” mutta ei viidettä, koska tämä – Kate- suosii Jack Tar’n (Terva) seuraa, joka oli rikkaampi, kuten räätäli, joka oli merimiesten vihollinen⁶¹. Toisissa kapaakoissa oli rantaan johtavat portaat helpottamaan joelle ankkuroiduista laivoista soutavia merimiehien kulkua. Jos merimiehiltä kiellettiin maihinnousu illaksi, mitä tapahtui paljon useiden palveluksesta karkaamisten takia, ilotyttö haettiin laivaan miesten iloksi ja varsin usein nainen jatkoi ammattiaan matkan aikana salamatkustajana. STOWIN mukaan rannikon ilotaloilla ei roikkunut talon nimikylttejä seinästä vaan ne oli maalattu talojen seiniin ja vain Thamesille päin. Tällöin ohii kulkeneet soutajien asiakkaat ja merimiehet näkivät talojen luonteen ja nimen selvästi.⁶²

Joen toisella puolella, ”kunniallisilla” alueilla, oli Elizabethin hovin kimaltelevassa maailmassa tavalliset maan mahtavien perässä roikkuvat ”loiseläjät”, joiden moraalissa oli lähes yhtä paljon parantamisen varaa kuin Southwarkin huonomaineisten asukkaiden. Aatelisnaisilla ei ollut yhtä suurta vaaraa tulla rangaistuksi, jos ei nyt aivan prostituutiosta niin ainakin ”kevytkenkäisyydestä”, kuin alempien luokkien kanssasisarillaan,

⁵⁹ SHUGG, 1977, 294–295, 297.

⁶⁰ COOK, 1977, 273. Huom.suom. ”...sellaista pelaamista, sellaista leikittelyä, sellaista hymyilyä, sellaista silmien iskua...se on oikea komedia, panna merkille heidän käyttäytymisensä.”

⁶¹ Rannikon räätälit tai ”varustekauppiat” olivat tuttuja hahmoja merimiehille, sillä he möivät merimiehille kalliita vaatteita ja lainasivat isokorkoista rahaa.

⁶² SHUGG, 1977, 295–297, STOW, 1965, 361. Eräs ilotyttö (1600-luvulta?) on jäänyt elämään Ben Jonsonin kirjoituksissa: ”The meate-boate of Beares colledge, Paris-garden, stunke not so ill, nor, when she kist, Kate Arden”, samainen kynäilijä muisti Katea toisessakin runossa: ”Bears are more clean then swine, and so’s Kate Arden”.

vaikka heidän käytöksensä voitiinkin leimata löyhätapaiseksi. Kyseisen piirin laitamilla elivät kurtisaanit, joista eräs kuuluisimpia oli Lucy Morgan, joka aloitti ”hänen korkeutensa rouva Morganina” mutta päätyi ”tylsäksi Mustaksi Luceksi”. Suosiosta suistumisen syynä on voinut olla se, että hänen käytöksensä oli liian skandaalimaista jopa ”Neitsyt kuningattaren” jättää huomioimatta. Hänestä sanottiin, että ”Black Luce..is a wilde bawde and lyveth by it”(Musta Luce.. on villi ilotyttö/parittaja ja elää sillä). Varakkaille ja rikkaille asiakkaille oli varattu sama nainen pidemmäksi aikaa. MCMULLANIN mukaan muodikkaimmilla kyseisillä naisilla oma palvelusväkensä ja parittajansa, joka neuvotteli sopimukset asiakkaiden ja ilotyttöjen välille. He jopa mainostivat naisia tahdikkaalle asiakaskunnalle ja naiset pysyivät tiukasti erossa ”yleisten” ilotyttöjen alueilta. He tapasivat ilotaloiksi muutetuissa maalaiskartanoissa tai majataloissa. Samalla puolen jokea Fleet Streetin ja Thamesin välissä, Cityn muurien lähellä, oli Whitefriarsin alue, josta vanhan turvapaikkaoikeutensa takia oli tullut niiden lainsuojattomien, velallisten ja myös prostituoitujen linnake, jotka avoimesti uhmasivat lakia. Vanha Pyhän Paavalin katedraali oli annettu rapistua 1500-luvun lopulla ja ilotyöt olivat vallanneet sen itselleen. Katedraalin maallinen käyttö jatkui siten, että sen kautta kuljetettiin kaikenlaista kaljatynnyreistä hevosiin. Kirkon päälaiva oli hyvä kohtaauspaikka niin ilotyöille kuin juoruilijoille, roistoille, kulkureille ja muille laitapuolen kulkijoille. Kohtaushaikoja oli vähän joka puolella kaupunkia ja esimerkiksi vuonna 1576 Bridewellin⁶³ vanki raportoi, että varkaat kerääntyivät lauantai-iltaisina lautoon Tothill-kadulle, Westminsteriin, jossa ”jengi” tapasi ”erilaisia huoria” Lambethin lehmäsuojassa. Ilotyttöjä oli jo juurtunut Cityn muurien sisäpuolellekin omille alueilleen. Sillalta itään päin Billings-gatella oli Lucas Lane, joka oli tunnettu jo 1393 Love Lanen nimellä sen ilotyttöjen takia. Sillalta länteen päin käännyttäessä oli katu nimetty Stew Laneksi samasta syystä.⁶⁴

3.3) Ilotalot ja prostituoitujen rangaistukset

Ilotalot olivat aikansa järjestäytyneitä rikollisuutta ja niiden toimintaa kutsuttiinkin liike-elämän termillä ”trade”. Thamesin rannalla olleet ilotalot oli maalattu valkoisiksi, jotta ne erottuisivat muista taloista ja jotta soutajat erottaisivat ne helposti joelta päin. Lisäksi niissä tuli olla jokin erottava merkki, kuten eräässä kuuluisimmassa ”Kardinaa-

⁶³ Bridewell muutettiin hallitsijan kartanosta ”ojennuslaitokseksi” (house of correction) vuonna 1553 Edvard VI:n julistuksella ja sinne vietiin muun muassa seksuaalirikolliset.

⁶⁴ Vuonna 1606 Thomas Dekker valitti ilotyttöjen leviämistä kaikkialle entisiltä paikoiltaan: ”Bawdes now sit no longer upon the skirtes of the Cittie, but jett up and downe, even in the cloake of the Cittie..”. SHUGG, 1977, 297-300. Kyseinen Love Lane oli eri paikka kuin se Love Lane, jolla Shakespeare asui vuonna 1604., MENDELSON & CRAWFORD, 1998, 66, PORTER, 1994, 55, GRIFFITHS, 2000, 120, MCMULLAN, 1984, 120.

lin Hatussa”, joka oli saanut nimensä sen mukaan, että se monien muiden⁶⁵ tapaan sijaitsi piispan mailla. Henrik VII:n toimesta, vuonna 1506, aloitettiin vakavammat yritykset lopettaa ilotalojen toiminta. STOWIN mukaan aluksi 18 talon toiminta saatiin lopetuksi Banksidella Southwarkissa, mutta ”pian sen jälkeen” toiminta alkoi osassa uudesta, jolloin 12 ilotaloa säilyi toiminnassa. Rajoitusten syinä on voinut olla esimerkiksi Manner-Euroopasta levinnyt kuppa tai kyseisillä alueilla kihissyt rikollisuus. Väliaikainen ilotalojen sulkeminen aiheutti sen, että ilotytöt levisivät ympäri Lontoota. Aikalaiskynäilijä kirjoitti siitä runonkin:

”There came suche a winde frō wynchester, That blewe these women over the ryver, ...Some at saynt Kateryns stroke a grounde, And many in holborne were founde, Some at saynt Gyles.. Also in ave maria aly, and at westmenster, And some in shordyche..”⁶⁶.

Runossa mainittu muun muassa Pyhän Paavalin katedraalin läheinen Ave Maria -kuja kuului myös ilotyttöjen vakioalueisiin 1500-luvun alusta lähtien. Henrik VIII yritti sulkea ilotalot uudemman kerran vuonna 1535, mutta onnistumatta siinä isäänsä paremmin. Utta kuitenkin oli se, että kuningas takavarikoi kirkon maat myös Southwarkista, jonka alueet se lahjoitti Winchesterin piispalle. Ilotaloista tuli paljon haavoittuvaiempia kuninkaan oikkujen takia, koska piispa oli riippuvainen Henrikin suosiosta. Pitääkseen Henrikin suosiollisena, piispa tarjosi kuninkaalle osansa Winchesterin hanhista ja otti itsekin siinä sivussa osaa huvituksiin. Ilotaloissa oli seinillä naisten muotokuvia helpottamassa asiakasta päättämään kenen kanssa hän halusi viettää aikansa⁶⁷. Elizabethin aikainen bordelli oli aikansa monitoimitalo: siellä asiakas sai syödä, juoda, kuunnella kirkkoon kuulumattomia lauluja ja saada naisen sovitusta hinnasta. Mutta ei kuitenkaan aviovaimoa, sillä jopa Southwarkin ilotalojen omistajilta oli kiellettyä palkata naimisissa olleita naisia, joten kyseisten naisten oli ansaittava leipänsä kadulla tai jossain muualla ilotalojen ulkopuolella. Toisaalta taas ilotalossa saattoi joutua ”sukupuolisen machiavellismien” uhriksi, kuten Thomas Nashe sitä kuvasi, tullessaan ensin huumatuksi ja voimattomana ryöväytyksi:

”Waters and receipts they have ... dormative potions to procure deadly sleepe, that when the hackney he hath payded for lyes by hym, hee may have no power to deale wyth her, but shee may steale from hym, whiles he is in deep memento...”⁶⁸

⁶⁵ Muita ilotaloja oli muun muassa The Boar's Head, The Cross Keys, The Gun, The Castle, The Crane, The Bell ja The Swan.

⁶⁶ Huom.suom. ”Winchesteristä tuli sellainen tuuli, joka puhalsi nämä naiset joen yli, toiset iskeytyivät St. Katherinsille, ja monet löydettiin Holbornelta, toiset St. Gilesiltä.. myös ave Maria-kujalta, ja Westminsteriltä ja toiset Shorditchiltä..”. STOW, 1965, 361, SHUGG, 1977, 293. Esimerkiksi sanan ”frō”-vokaalin yläpuolinen merkki tarkoittaa 1500-luvun lainauksissa, että seuraavaksi tuleva n- tai m- kirjain on jätetty pois, tosin alkuperäteksteissä ko. merkki on vain suora viiva.

⁶⁷ Ks. kuvaliite ilotalosta.

⁶⁸ Huom.suom. ”Vesiä ja reseptejä heillä on...nukkuttavia aineita varmistamaan kuolettava uni, että kun ilotyttö, josta mies on maksanut, makaa vierellä, hänellä ei ole voimia tehdä mitään naiselle, mutta nainen

Greene kuvasi vastaavanlaista vuoden 1592 ”A disputation...” – tekstissään kahden todennäköisesti kuvitteellisen henkilön, Laurence-varkaan ja Nana-ilotyttön, keskustelussa siitä kumpi on vahingollisempi yhteiskunnalle eli kumman ammattikunnalla tienasi paremmin. Vaikka henkilöt olivatkin kuviteltuja ja hyvin todennäköisesti Greenen liioittelemia, jotta lukeva yleisö varmasti ymmärtäisi prostituution ”kirot”, sillä teksti oli pääosin Nanan kehuskelua ammattinsa paremmuudesta, taustalla oli totuutensa. Totuutensa oli myös siltä osin, ettei mies saanut naiselta suunvuoroa puolustaakseen omaa ammattiaan ja lopulta myöntyi naisen olevan oikeassa. Greene käyttämästään sanastosta päätellen arvosti varkaita enemmän kuin ilotyttöjä. ”Nana” kertoi, että jos mies halusi muutakin kuin sukon kadulla, ilotyttöt saattoivat ottaa miesten kukkaron jäähyväisiksi: ”if his minde be set for lust, and the divell drive him on to match himselfe with some dishonest wanton, then let him looke to his purse, for if he do but kisse me in the Streete Ile have his purse for a farwell”.⁶⁹

Koska kaikkien syytettyjen ”rikollisuraa” ei ole tiedossa, he ovat voineet olla aivan ”kunnon” kansalaisia ennen rikosta ja sen jälkeen. He ovat olleet esimerkiksi herrasmiehen tyttäriä, saarnaajan palvelijoita, Ladyn tyttäriä tai Bridewellin vahtimestarin tyttäriä. Elizabethin vahakynttiläntekijän⁷⁰ vaimo oli hyvin kiireisen porttolan pitäjä. Aikansa kuuluisa, Elizabethinkin suosima näyttelijä- ja kauppiaspariskunta, Edward Alley ja hänen vaimonsa Joan (Woodward) Alley olivat perineet Joanin isäpuolelta bordelleja. Vuonna 1593 heidän talonsa ratsattiin ja heidät pidätettiin ja rangaistiin ilotalon pidosta. Kuitenkin yhteiskunnan suvaitsevaa suhtautumista ilotalon omistamiseen kuvaa se, että Joanin kuoltua Edward antoi seuraavalle vaimolleen avioliittosopimuksessa kolme bordellia ilman kenenkään suurempia huomauttelematta.⁷¹

Jo 1500-luvun puolella toimintansa aloittanut mutta 1600-luvulla kuuluisammaksi tullut Elizabeth ”Bess” Holland oli ilotalon pitäjä. Hän aloitti uudelleen joskus vuosien 1599–1602 välillä vuokraamalla Paris Garden -nimellä kulkeneen Southwarkissa olleen vanhan kartanon, jonka edustalla oli vallihauta, nostosilta ja portcullis⁷². Paris Garden oli ollut useiden eri tahojen omistuksessa, niin yksityisten kuin kuninkaallisten. Todennäköisesti vuonna 1562 kun sen edellinen omistaja kuoli, uusi omistaja vuokrasi sen Longa Margaretalle eli Long Meggille, joka myös piti siellä ilotaloa. Meggin sanottiin

voi varastaa häneltä, sillä välin kun hän on syvässä (unessa?)...”. SHUGG, 1977, 293, 301, BORER, 1977, 143, ROBERTS, 1992, 117.

⁶⁹ Eebo, Greene, 1592, image 6, passim.

⁷⁰ Huom. suom. wax chandler vahakynttilän tekijä tai kynttiläkauppias.

⁷¹ SHUGG, 1977, 304–305, INGRAM, 1987, 154, GRIFFITHS, 2000, 125–126, BURFORD, 1973, 41, 100.

⁷² Portcullis on vanhoissa linnoissa oleva nostettava rautainen ristikkoportti, jonka tarkoituksena oli viimeistään tässä vaiheessa estää vihollinen, jos se oli päässyt tunkeutumaan muiden puolustusjärjestelmien ohi.

olleen lähes seitsemän jalkaa (yli kaksi metriä) pitkä, tukeva ja väkivahva. Megg piti siellä ilotaloa vuoteen 1578, jolloin paikalle tuli uusi omistaja.⁷³

Rauhantuomareilla, pormestareilla ja sheriffeillä apulaisineen oli oikeus ja velvollisuus tehdä ratsioita ilotaloihin ja vangita sieltä tavatut henkilöt. Heitä sai pitää vankilassa kunnes he olivat parantaneet tapansa. ”...persons offending in any of the premises, to take and put in pryson, untyll suche tyme they put in suerties no more to suffer, occupie, or commit the sayde offences”. Ratsioita tuli lain mukaan tehdä epäiltyihin paikkoihin viikoittain tai ainakin kerran kuukaudessa. Viranomainen, joka ei niitä tehnyt, saatettiin tuomita maksamaan sakkoa 40 shillinkiä (s) joka tekemättömältä kuukaudelta.⁷⁴ Kun Bessin taloon myöhemmin tehtiin ratsia, hän olisi joutunut oikeuteen, mutta Holland ei ilmestynyt sinne, koska hän tiesi, mitä hänellä olisi ollut edessään rangaistukseksi. Hänet oli pidätetty kertaalleen jo 1597 ja hänen tuomionsa oli tyypillinen:

” She shalbe put into a carte at Newgate and be carted with a paper on her hed shewing her offence, from thence to Smythefeilde, from thence to her howse, from thence to Cornehill, from thence to the Standerd in Cheepe, from thence to bridwell, and alle the waye basons to be runge before her, at Bridewell to be punished, and from thence to be broughte to Newgate, there to remaine until she have payed a fyne of XL 1... ”⁷⁵.

Bess Hollandin elämäkerran⁷⁶ mukaan hän oli kunnollisten ”maalaiherraskais” vanhempien ainoa ja hyvin hemmoteltu tytär, joka nuorena Lontooseen päästyään näki holhoojansa seinällä kaksi ilotytön kuvaa, joiden otsikoista⁷⁷ hän tuli johtopäätökseen, että ”to synne wysely was to synne safely”. Hän meni naimisiin mutta päätti aloittaa itsellisen elämän ensin myymällä itseään korkeatasoisena ilotyttönä miehensä työn kansainvälisissä piireissä. Vaurastuttuaan tarpeeksi ja vältettyään lain kouran ja sukupuolitaudit, hän päätti lopettaa kyseiset työt ja perustaa hyvin korkeatasoisen ja hyvin kalliin ilotalon, jossa miehet saivat pelata, tanssia, nauttia erinomaisesta ruoasta ja puhtaista naisista. Kun miehet tulivat ilotaloon, naisten tuli tienata talolle niin paljon kuin mahdollista keinolla millä hyvänsä ja ruokaa käytettiin yhtenä keinona, joten naisille tuli yhtä-äkkiä nälkä ja he maksattivat ateriansa miehillä: ”for first we faike our selves hungry, for the benefit of the house, although our bellies were never so full”. Liian

⁷³ BURFORD, 1973, 46, 51.

⁷⁴ Eebo, England and Wales, 1572, image 1.

⁷⁵ Huom.suom. ” Hänet laitetaan kärryyn Newgatella ja kärrytetään päässään rikos paperille kirjoitettuna, sitten Smithfieldille, sitten hänen talolleen, sitten Cornhillille, sitten Cheepen Standerdille, sitten Bridewelliin ja koko matkan ajan astioita kalisutetaan hänen edellään, Bridewellissä rangaistaan ja sitten tuodaan Newgateen, jossa säilytetään kunnes hän on maksanut (£?)40 sakon...”. SHUGG, 1977, 303–304, BURFORD, 1973, 39.

⁷⁶ Burfordin käyttämä Nicholas Goodmanin kirjoittama Hollandin elämäkerta on enemmänkin pamfletti ja se ilmestyi vasta vuonna 1632.

⁷⁷ Maalausten otsikkoina oli: si non caste tamen caute (vapaasti englannista suomennettuna; jos et voi olla hyvä, ole varovainen) ja nec caste nec caute (siveetön ja varomaton).

vanhoja tai sairaita ilotyttöjä Bess palkkasi esimerkiksi siivoojiksi, pesijöiksi tai tarjoiljoiksi.⁷⁸ Hänen ensimmäisen talonsa sijainnista ei ole varmuutta⁷⁹.

Viranomaiset sulki silmänsä pitkään Bessin ja muiden ilotalojen toiminnalta, koska monet talot olivat kaupungin virkamiehien ja muiden silmätekevien omistamia. Bess oli kuitenkin suuttanut menestyksellään mieskollegansa, ja entiset asiakkaansa, jotka huomasivat, etteivät he olleet enää tervetulleita takaisin, koska heillä ei ollut varaa tasokkaaseen paikkaan. Lisäksi Bess huomasi, ettei ollut ”voidellut” tarpeeksi viranomaisia ja oli luottanut liikaa mahtaviin suojelijoihinsa. Kasvaneen yleisen vihan ja närkästyksen takia viranomaisten oli pakko raivata kaupungin katuja ilotyttöistä ja – taloista, joten Bess monen muun joukossa pidätettiin edellä mainittuna kertana 1597 bordellin pidosta. Bess myönsi syyllisyytensä vasta hänen suojelijoidensa muistutettua, ettei hänellä ollut lakia puolellaan, ja sanoivat huolehtivansa hänestä. Bessin tytöt lähetettiin Bridewelliin, jossa heitä kohdeltiin kuin elukoita: hakattiin, pidettiin nälässä, ruoskittiin mistä tahansa syystä, jonka vartijat keksivät, ja käytettiin seksuaalisesti hyväksi. Lontoon Bridewell maan ensimmäinen kaltaisensa laitos, jollaisen *tapaisia*, joita myös sittemmin kutsuttiin bridewelliksi, perustettiin muuallekin Englantiin vuodesta 1576 lähtien. Raiskaus ja ilotalon pito, joita tuli silloin tällöin myös kirkollisoikeuksien eteen, olivat tapalain alaisia rikoksia, joista syytenimikkeiksi tuli laitton yhdyntä. Prostituutios- ta ja yleensäkin seksuaalirikoksista pidätettyjen rangaistuksena oli kärryjen perässä vetäminen kaupungin läpi, jossa täytyi varsin tehokas julkisen häpeärangaistuksen osio. INGRAMIN mukaan ilotyttöjä rangaistiin myös polttamalla merkki kasvoihin, mutta BULLOUGHIN mukaan aikalainen ”äärimmäisyysmies” Phillip Stubbes vaati vuonna 1582, että ilotyöiltä *pitäisi* polttomerkitä poski tai muu kasvojen näkyvä osa eli siihen mennessä sitä ei ainakaan virallisesti ollut rangaistusmuotojen listalla. Sittemmin INGRAM uudemmassa teoksessaan selitti, ettei polttomerkitä ollut lailla määrätty, vaan se oli kansan oma käytäntö ja silloinkaan ilotyttöjen uhkana ei ollut varsinainen polttomerkitä vaan heidän nenänsä viiltely, jolloin heille annettiin, INGRAMIN sanoin, ”huoran merkki”. Varmistaakseen, että kaupunkilaiset huomaisivat rikollisen, näkisivät häntä rangaistavan ja tulisivat myös julistamaan omaa paheksuntaansa, tapana oli kalisutella kovaäänisesti rikollisen edellä jonkinlaisia astioita. Lisäksi heidät ruoskittiin ja sakotettiin, mitkä varmistivat sen, että ilotyttö varmasti ymmärsi saaneensa rangaistuksen, jos hän moisesta piittaamattomana ei ”älynnyt” hävetä häpeärangaistuksessaan. Bess Hollandin saama £40 sakko⁸⁰ oli aikanaankin suuri, ehkä sen takia, ettei Bess BURFORDIN mukaan ollut maksanut ennen pidätystä viranomaisille tarpeeksi. Tuomit-

⁷⁸ Eebo, Greene, 1592, image 6, BURFORD, 1973, 12, 14–22, 28–30.

⁷⁹ Talo oli Burfordin mukaan todennäköisesti Blackfriarissa.

⁸⁰ Sakko vuoden 1600 kurssilla laskettuna oli noin 2805 euroa.

tu saattoi lieventää ruoskintaansa maksamalla rangaistuksen toteuttajalle. Bess myös säästy yleisesti ilotyöille varatulta hiusten leikkaukselta, vyötäisiä myöten alasti riisumiselta, kaakinpuulta ja kärryjen perässä ruoskinnalta, mikä viittaa siihen, että hänen korkea-arvoiset ystävänsä olivat ”neuvotelleet” oikeiden ihmisten kanssa. Lontoossa oli määrätty jo 1300-luvulla, että Lontoon ilotyttöjen rangaistukseen kuului marssia kaupungin läpi raidallisiin huppuihin ja rohdimekkkoon sonnustautuneena ja valkoinen keppi kädessä. Kyseinen tapa jatkui vielä Tudorien aikana: joko kävelyttämällä tai ajeluttamalla heitä kärryissä, joissa oli puna- valkoraidallinen katos ja syyllisillä tuli olla raidallinen ”huoran hilkka” ja kädessään valkoinen keppi. Rangaistuksen jälkeen heidät saateltiin kaupungin porteille ja kiellettiin enää tulemasta kaupunkiin. 1500-luvulla oli yleistä laittaa tuomitulle paperihattu tai -lappu päähän tai rinnoille, johon hänen rikoksensa tai sen alkukirjain oli kirjoitettu. Toisinaan lisätehosteeksi laitettiin kuva rikoksesta, jotta jokainen lukutaidotonkin varmasti sen ymmärtäisi. Vuonna 1516 tuomittiin nainen prostituutiosta ja toinen nainen, joka toimi 13-vuotiaan tytön parittajana, parituksesta:

”..the said Elizabeth Chekyn havynge on her brest a letter H. of yelow wolle clothe in sygne and tokyn of a harlot, and on her left shulder a picture of a woman in a preest gown; and the said Elizabeth Knyght havynge upon her shulder a letter of B in the sygne and tokyn of a bawde.⁸¹”

Ilotyttöjen hiusten leikkauksen takia peruukin tekijät tienasivat, koska heti kun naiset olivat vapautuneet, he vetäisivät peruukit päähänsä lähtiessään töihin, koska harvempi asiakas halusi riskeerata sellaisen naisen kanssa, jonka lyhythiuksinen pää loisti lähimmän lainvalvojan silmiin. Tosin INGRAMIN mukaan vasta kolmannen kerran prostituutiosta pidätetyiltä ilotyöiltä leikeltiin hiukset, mutta kyllä heitäkin varmasti riitti. Vuonna 1549 kaksi vanhaa ilotyttöä tuomittiin kärrytykseen raitahupuin, valkoisin kepein ja kalisevin astiain hiustenleikkuuseen: ”their here to be cutt of & shavyn above their eares” kaakinpuun luona.⁸²

Perinteinen oppipoikien vapaapäivä oli laskiaistiistai ja sen vietto riistäytyi joskus käsistä niinkin villiksi, että vuonna 1578 kokoontumiset kiellettiin kyseisenä päivänä estämään ”epäjärjestys ja vaarallinen käytös”. Nähtävästi kiello ei kestänyt oppipoikien muistissa ainakaan pitkään, sillä vuonna 1595 viisi nuorta pidätettiin laskiaistiistain häiriöistä. Aika ajoin he hyökkäilivät Southwarkin porttoloihin ja teattereihin nuijin, kivin, vasaroin, muurauslapioin ja käsisahoin varustautuneena.⁸³

⁸¹ Huom.suom. ”Kyseinen Elizabeth Chekyn rinnallaan keltaisella villakankaalla kirjain H merkinä huoruudesta, ja vasemmalla olallaan kuva naisesta papin kaavussa; ja sanotulla Elizabeth Knightilla olallaan kirjain B parituksesta.”

⁸² BURFORD, 1973, 24–25, 33, 72, INGRAM, 2004, 42, 43, 45–46.

⁸³ PORTER, 1994, 56.

Usein lainvalvojat, jotka määräsivät rangaistuksen muodon, huvittelivat keksiessään mitä erilaisimpia lisärangaistuksia aina sen mukaan millainen rikos oli. Perusrangaistus oli useimmiten sama. Esimerkiksi pilaantunutta lihaa myyneelle saatettiin sitoa siankyljet rinnuksille hänen ratsastaessaan kaupungin läpi pilkattavana. Vuonna 1519 tuomittiin kolme miehen vaatteisiin ja hiuksensa lyhyeksi ajellutta ilotyttöä marssimaan kaupungin läpi raidalliset huput olkapäillä, valkoiset kepit kädessä ja miesten hatut päässään ”[without] eny kercher, their hed kemte”. Yleensä seksuaalirikollisten⁸⁴ rankaisut jätettiin kirkollisoikeudelle. Puritaanien vaatimukset kovemmista rangaistuksista seksuaalirikollisille alkoivat kasvaa jo ennen reformaatiota. He vaativat jopa kuolemanrangaistusta aviorikoksen tehneille, mihin kirkko ei suostunut.⁸⁵

Ilotyttöjen rangaistuskeinojen listalla oli myös upotustuolirangaistus, jossa nainen istutettiin tuoliin ja upotettiin tuoleineen lampeen tai jokeen. Tuolista oli tosin myös sellaisia versioita, joissa oli pyörät alla ja joita työnnettiin kaduilla eikä upotettu lainkaan. Lontoon Raatimiesten oikeusistuin⁸⁶ määräsi vuonna 1529 useita ilotyttöjä upotustuoliin, mutta ei ole selvää, pantiinko tuomio täytäntöön. Vuonna 1577 tuomari Harrison selitti, että ”harlots and their mates, by carting, ducking, and dooing of open penance... are often put to rebuke.”⁸⁷ Upotustuolirangaistus saattoi olla vaarallista terveydelle tai jopa kuolemantuomio, jos se tehtiin talvella tai jos sen toteuttaja piti naista upoksissa liian pitkään. Seksuaalirikollisille varattu toisenlainen rangaistus ei ollut sen terveellisempi: rangaistavaa vedettiin Thamesin poikki Lambeth'n ja Westminsterin välillä veneen perässä. Rangaistusmuodon käyttö lisääntyi kun siitä säädettiin laki vuonna 1585 ja tapauksia ilmaantui muuallekin kuin Lontooseen.⁸⁸

Aikalaisen Samuel Saxeyn mielestä Jumala halusi jakaa toisenlaisia rangaistuksia. Saxey, joka oli jumaluusopin opiskelija vuonna 1583, halusi soveltaa uusien opintojensa mukaisesti kaikkien mahdollisten onnettomuuksien olleen rangaistuksia Jumalan vihas-ta. Lontoossa oli sattunut maanjäristys ”that so lately befell to them, which had more desire and delight to visite Paris garden, than Paules Crosse, and to heare the beastlye cryes of Beares & Dogs, rather than the comfortable voices of gods preachers...”. Saxeyn mielestä rangaistuksena synnillisestä elämästään, jota monet miehet ja naiset vieti-vät Paris Gardenin ilotalossa ja karhujen ja koirien ärsytyskehissä Pyhän Paavalin ka-tedraalin saarnojen kuuntelujen sijaan, he kuolivat ja vammautuivat.⁸⁹

⁸⁴ Seksuaalirikollisiin kuului ilotyttöjen lisäksi esimerkiksi aviorikoksen tehneet.

⁸⁵ SHUGG, 1977, 297, INGRAM, 1987, 151, 284, BULLOUGH, 1964, 130, BURFORD, 1973, 39 INGRAM, 2004, 40, 42-43.

⁸⁶ Huom. suom. court of Aldermen.

⁸⁷ Huom. suom. ”...ilotyttöjä ja heidän kavereitaan, kärryttämällä, upottamalla ja rankaisemalla julkisesti... ojennetaan usein”.

⁸⁸ INGRAM, 2004, 45.

⁸⁹ Eebo, Saxey, 1583, image 8.

Maria I:n aikaiset moralistit saivat virallisesti huokaista helpotuksesta kun Maria suljetutti ilotalot. On hyvin kyseenalaista, loppuiko tai edes vähenikö prostituutio paljoo silloinkaan. Heidän ilonsa ei kuitenkaan kestänyt kauan, sillä Elizabethin aikana ilotalot jälleen ”sallittiin”. Tosin niitä ei sallittu virallisesti, koska vuonna 1572 julistettiin laki, joka kielsi muun muassa tenniksen, keilauksen ja korttipelien ohella ”yleisten talojen” eli ilotalojen pidon:

”that no person by hym selfe,.. or other person, shall for his or their gayne, lucre, or living, kepe, have.. exercise, or maintayne any common House, Alley, or place of Bowling, Coytyng,...upon payne to forfaite and pay for every day keping, having, mayntayning, or suffering any suche game to be had, kept...within any suche House, Garden, Alley, or other place, contrary to the fourme and effect of this estatute.XI.s. and the players so taken to pay for every tyme .vi.s.viii.d.”⁹⁰.

Laissa otettiin huomioon kaikki mahdolliset omistamisen muodot tai muut yhteydet pelipaikkoihin ja ilotaloihin. Sen mukaan kyseisen paikan pitäjän tai omistajan tuli maksaa sakkoa jokaiselta päivältä, jonka paikka oli ollut toiminnassa ennen pidätystä 40s ja pelaajien tuli maksaa joka kerralta, jolloin jäivät kiinni, 6s 8 penceä (d). Laki oli Henrik VIII:n aikainen ja lähes sanasta sanaan samanlainen jo vuonna 1562. Elizabethin aikaisien moralistien pelkona oli, että jos prostituutio jatkuisi, Jumala kaataisi vihansa ihmisten päälle ruttona ja muina rangaistuksina. Elizabethin valtaannousuun asti maallikkojen seksuaalirikokset olivat siis olleet kirkollisoikeuksien alaisia rikoksia. Haastemiehet oli lähetetty joka seurakuntaan etsimään rikollisiksi epäiltyjä ja tuomaan heidät arkkidiakonin oikeuteen eli ”bawdy courtiin”. Myös tämä systeemi oli hyvin altis lahjonnoille ja kiristyksille. Oikeudellinen toiminta laajeni kun Elizabethin noustua valtaan luotiin High commission – oikeusistuin, jolla oli vastaava mutta korkeampi tuomiovalta moraalirikkomuksissa. Kyseinen oikeusistuin tuli pysyväksi vasta 1583, mutta se oli toiminut sitä ennen ”väliaikaisesti” jo 25 vuotta. Hyvin todennäköisesti siviiliviranomaiset eivät olleet sen omantunnontarkempia kuin kirkolliset virkaveljensäkään aiemmin lahjonnan suhteen, eivätkä sen tehokkaampia työssään. Thomas Nashen mukaan ilotytöt olivat varsin kekseliäitä yrittäessään paeta lain kouraa: he tiesivät takaovia, joista livahtaa sisään tai ulos kenenkään huomaamatta, oli ”ansalautoja” lattiassa, joiden taakse tai alle piiloutua ja oli avattavia tekopaneeleja seinissä, joiden taakse piiloutua. Manner-Euroopasta tullut vierailija, Thomas Platter, kirjoitti vuonna 1599 prostituution rangaistuksista ja kehui kontrollin olevan hyvää Lontoossa:

”Good order is kept in the city in a matter of prostitution, for which special commissions are set up, and when they meet with a case, they punish the man with imprison-

⁹⁰ Eebo, England and Wales, 1572, image 1.

ment and fine. The woman is taken to Bridewell...where the executioner scourges her naked before the populace. And although close watch is kept on them, great swarms of these women haunt the town in the taverns and playhouses⁹¹”.

3.3.1) Naisen hinta

Uusia ammattilaisia tuli jatkuvalla syötöllä. Lontoon parittajat kävivät itse tai välikäsiensä välityksellä maaseudulta nuoria naisia, jotka viattomina lähtivät kaupunkiin muun tapaiset työt mielessään. Lisäksi ilotyttöjen ne tyttäret, joita ei tapettu vauvoina ja jotka muutenkin selvisivät hengissä vaarallisena aikana, koulutettiin SHUGGIN mukaan pienestä pitäen äidin ammatin jatkajiksi. Näiden lisäksi töihin houkuteltiin kaupungin ”kunniallisia” vaimoja ja tyttäriä. Varsinkin jos köyhässä perheessä oli useampi tytär, tapana oli naittaa tyttäret ikäjärjestyksessä, jolloin kaikille ei ollut varaa kustantaa myötäjäisiä. Niinpä tytöt saattoivat hyvinkin löytää itsensä elättämästä vanhan, joskaan ei kunnioitetun ammatin avulla. Rahallisesti se oli toisille niin kannattavaa, että se ylitti työläisten viltimmät kuvitelmat. Siinä missä työläisnaiset ja -miehet ansaitsivat 2-6d päivässä, ilotytöt saivat 6d/asiakas tai papilta jopa noin 20d tunnilta⁹². Tietystikin taksat laskivat ja nousivat naisen ”tason” mukaan ja sen mukaan kenen kanssa sattuiivat olemaan. Naisen hintaa nosti hänen suosionsa asiakkaiden keskuudessa ja se, miten pitkään he halusivat viettää aikaa ilotytön seurassa, piti hän asiakkaan korvata niiden mahdollisten muiden asiakkaiden menetys siltä ”ylimääräiseltä” ajalta, jonka naiset viettivät heidän seurassaan⁹³. GRIFFITHS sanoi erään vaimon ansainneen kolmessa viikossa £100 ja John Shaw -nimisen miehen kehuneen vaimonsa ansainneen yhdessä yössä £4 10s.⁹⁴

Asuinpaikan viikkovuokra naisille oli noin 20s, joten ei ollut ihme, että joidenkin ilotyttöjen sanottiin olleen varakkaita. Kalleinkaan ilotyttö ei kuitenkaan ansainnut viittä guineaa, kuten BURFORD väittää kirjassaan esimerkiksi Elizabethin aikaisen Sophia Broom -nimisen ilotytön tehneen, siitä yksinkertaisesta syystä, että guineat otettiin käyttöön vasta 1660-luvulla. Naisen kuvassa⁹⁵ on ilmoitettu hänen nimensä ja hintansa, mutta ei vuosilukua, joten BURFORD on voinut yksinkertaisesti erehtyä vuosisadasta tai

⁹¹ Huom.suom. ”Kaupungissa pidetään hyvää järjestystä prostituution osalta, jota varten on järjestetty erityisiä komissioita, ja kun he tapaavat tapauksen, he rankaisevat miestä vankeudella ja sakolla. Nainen viedään Bridewelliin...jossa teloittaja pakottaa (?) hänet riisuutumaan alasti yleisön edessä. Ja vaikka heitä vahditaan tarkasti, suuret parvet näitä naisia vaivaavat kaupunkia tavernoissa ja teattereissa.”

⁹² £1=20s ja 1s=12d, ks. rahanarvon muuttumisen taulukko – liite.

⁹³ BURFORD, 1973, 47.

⁹⁴ Vertailun vuoksi mainittakoon: Elizabethin aikana ammattitaidoton maatyöläinen ansaitsi noin 2-3d/päivä +ruoan ja ammattitaitoinen 6d/päivä, käsityöläinen ansaitsi 12d/päivä, sotilas 5d/päivä, rumpali 8½d/päivä, kapteeni 4s/päivä, ritari £1000-2000/vuosi, aatelinen £2500/vuosi. SINGMAN, 1995, 36. CRAWFORDIN mukaan kuningatar Anne Boleynin tulot olivat hänelle myönnetyn aatelistarvon ja maanomaisuuksien jälkeen uskomattomat noin £6400/vuosi. CRAWFORD, 1994, 184, GRIFFITHS, 2000, 120, ROBERTS, 1992, 117, SHUGG, 1977, 296.

⁹⁵ Ks. liitteet Sophia Broomin kuva.

sitten hän ajattelee jotain toista Elizabethia kuin kuningatar Elizabeth I:stä, johon hän viittaa kuvatekstissään. Samalla kun varakkailla ja rikkailla oli omat korkealuokkaiset tyttänsä, oli myös niitä naisia, joiden oli tyydyttävä reilusti pienempään palkkaan; oluttuopilliseen ja penniin. Kaiken lisäksi ilotyöt eivät saaneet itse pitää kaikkea ansaitsemaansa, vaan osa palkasta meni ilotalon pitäjille tai kaduilla ”saalistavilta” heidän paritajilleen. MCMULLAN sanoi palkasta pidätetystä osuudesta vain sen verran, että paritajat tai ilotalojen pitäjät veloittivat ilotyöiltä näiden puvuista, ruoista, juomista, vuok-rasta ja muista palveluista, joten jos nainen ei kuulunut suosittuihin ja hyvätuloisiin ilotyttöihin, palkoista ei todennäköisesti jäänyt paljoa käteen.⁹⁶

Palkkapäivät eivät kuitenkaan tulleet säännöllisesti kuunlopussa ilotyöille. COOKIN mukaan Gosson kirjoitti ilotyttöjen menevän varmoille tienestipaikoille esimerkiksi teatteriin, jos he olivat olleet ilman asiakkaita koko viikon seurakunnan konstaapelien ja muiden viranomaisten seurannan takia tai ”because their haunte is unknowen...they...flock to theaters, and keepe a general market of bawdrie...every John and his Joan...are there first acquainted, and cheapen the merchandise in that place, which they pay for elsewhere as they can agree...”⁹⁷. Aikalainen Anthony Munday kuvasikin teatterien olevan ”meere brothel houses of bauderie” ja Saatanan kappeleja, joista ei puuttunut häpeää tuntemattomia ilotyttöjä. Munday paheksui katsomon osallistumista näytelmiin, sillä jos näytelmässä kerrottiin huoruudesta, katsojat hänen mielestään tekivät samalla mielissään huoruutta ja aviorikoksia. Myös Gosson arveli teattereiden olevan ansoja siveille naisille. Vasta 1590-luvulla aikalaiset enemmän tai vähemmän hyväksyivät ilotyttöjen ja teatterien symbioosin ilman sen kummempaa paheksuntaa. Sir John Davies kirjoitti asiasta pilkkarunon: ”For, as wee see at the play-house doores, when ended is the play, the dance, and song; A thousand Towns-men, gentlemen and whores, Porters and servingmen together throng”.⁹⁸

Ehkä silloin vihdoinkin laajemmin tunnustettiin se tosiasia, jonka itse ilotyöt ja muut alalla työskennelleet olivat jo tienneet koko ajan, nimittäin sen, että he vain palvelivat niin tavan kadun miehiä, virkamiehiä, lähetystyöntekijöitä kuin kaupungin isiä ja muita päättäjiä helpottaen näiden tarpeita. Eiväthän naiset olisi saaneet elantoaan, ellei kysyntää olisi ollut. Tosin ”hyväksynnän” taustalla oli vaikuttamassa myös jo silloin kansainvälinen kieli eli raha. PORTERIN mukaan Lontoon viranomaiset olivat sitä mieltä, että vaikka prostituutio olikin syntiä, se toi paljon rahaa ja siksi he halusivat ilo-

⁹⁶ GRIFFITHS, 2000, 121, BURFORD, 1973, 48, MCMULLAN, 1984, 128.

⁹⁷ Huom.suom. ”koska heidän saalistuksensa on epävarmaa...he ...parveilevat teattereihin...ja pitävät julkista parituksen kauppaa...jokainen John ja hänen Joaninsa...ovat siellä ensin tutustuneet ja siinä paikassa tinkivät tavarasta, josta he maksavat muualla kuten sopivat..”.

⁹⁸ Huom.suom. ”Kuten näemme teattereiden ovilla, kun näytelmä on päättynyt, tanssi ja laulu; Tuhat kaupunkilaismiestä, herrasmiestä ja huoraa, ovivartijaa ja tarjoilijamiestä tungeksivat yhdessä.”. COOK, 1977, 273- 274, 276, 278.

talot luvanvaraisiksi ja sellaisiin paikkoihin, joissa niistä olisi vähiten vaivaa. Kaikki eivät kuitenkaan hyväksyneet ilotyttöjen toimintaa vielä silloinkaan. Esimerkiksi Greenen sävy hänen kirjoituksessaan oli hyvin halveksuva: ”What flatteries they use to bewitch, what sweet words to inveagle, what simple holines to intrap, what amorous glaunces ...following a man like a bloodhound...”⁹⁹. Vaikka ilotytöt olivat niin yleisiä teattereissa, että he osasivat vanhimmat näytelmät ulkoa, teatterit eivät kuitenkaan olleet ilotaloja, mutta ne silti ansaitsivat huonon maineensa tapaamispaikkoina. Teatterissa käynnit eivät välttämättä tulleet kovin edulliseksi miehille, koska seuralaisille tai ilotyttöille ostettavat appelsiinit, omenat, pähkinät, näytelmien jälkeiset ateriat ja ilotyttöjen taksat kasvattivat näytelmien istuinpaikkojen hintoja tuntuvasti. Mutta näytelmiä seuraamassa kävi varakkaitakin miehiä, joten lipun kustantaminen usein oli kannattavaa ilotyttöille.¹⁰⁰

3.3.2) Ilotyttöjen lisäansiot

Lontoon alueita koskenut aikalaiskirjallisuus vilisi kaikenkarvaisia roistoja, huijareita, pettureita ja ilotyttöjä, jotka ”vapauttivat varomattomat rahoistaan”, kuten PORTER sen ilmaisi. Jos ilotytöt eivät olleet tyytyväisiä tuloihinsa, he saattoivat osallistua huijauksiin ja kiristyksiin, joiden suosikkiversioita olivat niin sanotut ”crossbiting” ja ”sacking”. Robert Greene kirjoitti vuonna 1592 ”I have discovered divers formes of...sacking and crossbyting lawes, which strumpets use, to the destruction of the simple...”¹⁰¹. Hän sanoi huijauksilla olevan lakinsa, kuten ”crossbiting-law”. Myös aikalainen Gilbert Walker oli perillä asiasta ja yhdisti petokset prostituutioon: ”...note this, that sacking law signified whoredome...”¹⁰². Vaikka vuoden 1597 Walkerin tekstissä myös vilisi ilotyttöjen ronskimpia nimityksiä ja tekstin alku tuomitsi uhkapelin ja huijaukset paholaisen touhuina, kokonaisuudessaan hän kuvasi huijauspelejä ja naisten osuutta niissä vaikuttaen enemmänkin kiinnostuneelta ja lähes ihailevalta eikä tulta ja tulikiveä syöksevältä puritaanilta, johon suuntaan Greene enemmän vaikutti kallistuvan. Yleensä prostituoidut olivat vain osallisina kiristyksissä, eivät ainoina tekijöinä. Huijauksissa ilotyttö toimi itse huijarin vaimona, sisarena, tyttärenä tai ystävänä ja houkutteli jonkun miehen tavernaan ostamaan itselleen oluen. Kun he olivat kapakassa juomineen, huijarimies tuli paikalle vihaisen näköisenä tivaten mitä miehellä oikein oli mielessään, kun

⁹⁹ Huom.suom. ”Mitä imarteluja he käyttävät noituakseen, mitä suloisia sanoja viekoitellakseen, mitä yksinkertaista pyhyyttä houkutellakseen satimeen, mitä rakastuneita vilkaisuja...seuraavat miestä kuin verikoirat...”. Eebo, Greene, 1592, image 3.

¹⁰⁰ COOK, 1977, 286–287, GRIFFITHS, 2000, 126, PORTER, 1994, 56.

¹⁰¹ Huom.suom. ”Olen huomannut useita...ryöstö- ja huijauslakien muotoja, joita ilotytöt käyttävät yksinkertaisten tuhoksi...”. Eebo, Greene, 1592, image 2.

¹⁰² Eebo, Walker, 1597, image 5.

oli tuonut hänen vaimonsa/siskonsa tavernaan ja uhkasi tappaa miehen. Yleensä huijattava oli niin säikähtänyt, että oli iloinen päästyään menemään maksettuaan ensin sen summan minkä sattui silloin omaamaan. Toisinaan huijattavan loppu ei ollut niin onnellinen vaan hän kuoli tappelussa. Greenen ”Nanan” mukaan naiset olivat huijauksissa verenhimoisempia. Siinä missä miehet olisivat tyytyneet viemään huijattavalta rahat, Nana sanoi naisten yllyttävän väkivaltaan ja kuolemaan:

”where men and women do robbe togither, there alwaies the woman is most bloodie, for she alwayes urgeth unto death, and though the men wold only satisfie themselves with the parties coyne, yet shee endeth her theft in blood, murthuring parties so deeply as she is malicious.”¹⁰³.

Walker kirjoitti huijareilla olevan kukkarot täynnä rahaa, juhliivan yöt ilotyttöjen kanssa ja ryöstävän päivisin herrasmiehiltä heidän perintönsä.¹⁰⁴

Walkerin mukaan huijarit ja muut alamaailman ihmiset tahtoivat antaa itsestään kunniallisen ja rehellisen ihmisen kuvan huijatakseen paremmin: ”what woman will seeme so fervent in love as will the common Harlot”(kuka nainen on niin palava rakkaudessa kuin yleinen ilotyttö). Ilotytöt olivatkin huijareiden tuttuja joka puolella maata. Kun uhkapelurit tulivat epäluuloisiksi huijareiden kortti- ja muiden pelien suhteen, huijarit alkoivat käyttää naisia apunaan. Ilotyttöjen tehtävänä oli istua pelurin lähellä ja antaa neulallaan nopea tai hidas merkki huijarille siitä, millainen pelurin peli oli. Lisäksi ilotyttöjen tuli houkutella pelureita lisäämään isojakin panoksia peliin. Jos miehet kieltäytyivät, ilotytöt olivat lepyteltävissä vain esimerkiksi uusilla puvuilla. ”Lewd lecherous Lady”ien, kuten Walker heitä kutsui, tuli pitää seuraa pelureille, joka tietenkään ei ollut mitenkään halpaa ajanvietettä varakkaille miehille, joiden tuli ostaa pukuja ja koruja ilotyttöille, jos mielivät saada muutakin kuin puhetta:

”Then fall they to banketting and carousing and hunting of Taverns, and much is the cost that the silly Cussen shall bee at in Jewels and apparell, otherwise he shall not once get a graunt to have a licke at this dainty Ladies lips”¹⁰⁵.

Jos mies sattui olemaan valikoivaa sorttia naisten suhteen, huijareilla oli siltä varalta muita naisia saatavilla helposti. ”They have a [fi?]ne cast within an houres warning to make Ione Silverpin as good a maide, as if shee had never come at Stews”. Erään kerran taloon¹⁰⁶ oli tullut niin varovainen herrasmies, ettei hän pelannut noppaa, ei korttia eikä

¹⁰³ Huom.suom. ” missä miehet ja naiset varastavat yhdessä, siellä nainen on aina verisin, sillä hän aina yllyttää kuolemaan, ja vaikka miehet tyytyisivät toisten rahaan, silti nainen päättää varkautensa vereen, murhaamalla toiset niin syvästi kuin hän on pahantahtoinen.” Eebo, Greene, 1592, image 12.

¹⁰⁴ Eebo, Walker, 1597, image 4, SHUGG, 1977, 301, PORTER, 1994, 54, AYDELOTTE, 1967, 86, 97.

¹⁰⁵ Huom.suom. ”Sitten he lankeavat juhlimaan ja juominkeihin ja tavernojen metsästykseseen, ja suuri on sen hupsun huijattavan maksu jalokivistä ja vaatteista, muutoin hän ei saa lainkaan lupaa lipaistakaan tämän herkullisen Ladyn huulia.” Eebo, Walker, 1597, image 13.

¹⁰⁶ Tekstissä ei mainita oliko kyseessä ilotalo vai taverna.

välittänyt kummemmin naisista. Huijarit jäivät ihmeissään miettimään kuinka häneltä saataisiin rahat huijatuksi ja kysyivätkin neuvoa talon ”lewd Damosell”ilta. He päätyivät suunnitelmaan, että kyseinen ilotyttö hyörisi ja pyörisi miehen luona ja leikittelisi (raha-pussin?) ketjun kanssa niin, että saisi kunnollisen käsityksen millainen se oli, jotta he voisivat tehdä samanlaisen ja -painoisen kopion. Niin tehtiin ja kun mies seuraavan kerran palasi taloon, samainen ”Damosell dallied so long with the Chaine, sometimes putting it about her necke and sometimes about his, that in the ende shee foysted the copper Chaine in the others place, and thereby robbed him of better than forty pounds.¹⁰⁷”

Prostituutio oli siis suurimmalta osin kansan ”alaluokkien” toimeentulokeino ja rikos, josta yhteiskunnan ylemmät luokat eivät kärsineet, rahan menetyksiä ja saatuja sukupuolitauteja lukuun ottamatta, kyseisten naisten luona vierailuista huolimatta. Kyseisten naisten elämä oli ankaraa, eivätkä julkiset häpeärangaistukset ruoskintoineen tai vankeus sitä juuri helpottaneet. Prostituutio oli osa arkipäivää koko 1500-luvun ajan eri hallitsijoiden rajoitusyrityksistä huolimatta niin tiukasti ja luonnollisena, että ajan pamfletistit eivät siitä suuremmin kirjoittelleet. Niin sanotut suuremmat rikokset, kuten esimerkiksi valtiopetokset ja maanpetokset, etenkin jos hallitsija itse sekoitettiin niihin, saivat toisenlaista huomiota.

4) Valtiopetos ja maanpetos

Kautta vuosisadan Henrik VIII:sta Elizabethiin Eebon lakikokoelmissa toistui samoja valtiopetoksesta tuomittavia tekoja, kuten esimerkiksi kaikenlaiset rahan väärennykset. Tärkeimpänä ja aina ensimmäisenä Henrikin ajan listoissa oli kuitenkin hallitsijan loukkaamattomuus. Jos kansalainen kuvitteli tai suunnitteli hallitsijan tai tämän puolison kuolemaa, loukkasi (raiskasi/oli suhteessa) kuningatarta tai vanhimman poikaperijän vaimoa, tuomittiin hänet valtiopetoksesta¹⁰⁸. Vaimojen sisällyttämisen valtiopetoslakiin taustalla oli muun muassa se, että sillä estettiin muiden kuin suoraan kuninkaiden omien perillisten nousu valtaistuimelle. Samoin kuin kuninkaat ja kuningattaret olivat valtion päänä, myös perheen isä tai aviomies oli hierarkisesti niin sanotusti hallitsija omassa pienessä valtakunnassaan. Tästä syystä vaimoa, joka tappoi tai murhasi aviomiehensä tai oli osallinen tällaisessa, ei tuomittu taposta tai murhasta vaan maanpetoksesta¹⁰⁹, vaikkakin pamfleteissa puhutaan vain murhasta ja tapoista. Olipa kyseessä syytteenä murha

¹⁰⁷ Huom.suom. ” Neitonen leikitteli ketjulla niin pitkään, joskus laittaen sen kaulansa ympärille ja joskus miehen, että lopulta nainen pujautti salaa kupari ketjun toistensa paikalle, ja siten rosvosivat mieheltä yli £40.” Eebo, Walker, 1597, image 17.

¹⁰⁸ Huom. suom. high treason.

¹⁰⁹ Huom. suom. petty treason. Jos aviomies tappoi vaimonsa, syytteenä oli murha ja ero vaimon maanpetoksen ja miehen murhan välillä kirjattiin lakiin jo Edvard III:n aikana vuonna 1352. KANE, 1996, 223.

tai maanpetos, tulos oli sama: kuolema. Murhasta tuomitut miehet kohtasivat kuolemansa yleensä hirsipuussa¹¹⁰, ja molempien syyteiden osalta naiset joko teloitettiin tai poltettiin. Tosin miehille oli varattu mahdollisuus välttää hirsipuu tappo-, mutta ei murhasyytöksissä niin sanotulla papiston erioikeudella¹¹¹, jossa tuli todistaa osaavansa lukea Raamatusta osia, jolloin heidät vain polttomerkittiin M-kirjaimella¹¹². Ero murhan ja tapon välille kirjattiin lakiin vuonna 1512. Murha määriteltiin pahantahtoiseksi ja suunnitelluksi, kun tappo puolestaan oli vahinko ja esimerkiksi itsepuolustusta, ja siitä saattoi saada armahduksen.¹¹³

Kaikki eivät pitäneet Henrik VIII:n politiikasta, eivät uskonnollisessa eivätkä poliittisessa mielessä, joten häntä vastaan hyökättiin eri puolilta. Osa papistosta ja luostareiden munkeista piti Henrikiä kerettiläisenä ja vääränä hallitsijana, jonka isä oli tullut valtaan miekan voimalla. Laillisuuden ongelma oli todella vakava Henrikille, samoin kuin se oli ollut jo hänen isälleen Henrik VII:lle. Ruusujen sodan aikana jokainen sotiva osapuoli yritti todistaa ja laillistaa olevansa oikeutettu kruunuun kuningas Arthuriin johtavan sukupuunsa avulla. Sen taustalla oli vanha myytti, että Arthur palaisi suvustaan jälleen hallitsemaan Englantia ja toisi maahan rauhan ja vaurautta. Myytti oli hyvin ihmisten muistissa ja pystyessään todistamaan sen hallitsija olisi ennen kokemattoman suosittu kansalaistensa keskuudessa. Sen tähden Henrik VII risti vanhimman poikansa Arthuriksi. Englannin pohjoisosissa, jossa Ruusujen sota oli tehnyt pahaa jälkeä, isot maanomistajasuvut epäilivät Tudorien vallan oikeutusta keskimääräistä enemmän. Siellä syntyi kapina, Pilgrimage of Grace, johon osallistui yli 30 000 miestä. Kapina tukahdutettiin, mutta tulevasta lainsäädännöstä huolimatta Henrikin vastaiset kommentit jatkuivat. Kaikkia ei kuitenkaan tuomittu, sillä maanpetossyytteisiin oikeuttavissa kirjoituksissa ja puheissa käytettiin mielikuvituksen keksimiä kaikkia mahdollisia kiertoteitä ja vertauksia, ja samoin tukeuduttiin vanhoihin tarinoihin, myytteihin ja aatelissukujen vaakunoissa oleviin eläimiin kuvaamaan puheena olevaa henkilöä.¹¹⁴ Henrik VIII:n julistukset saivat vuonna 1539 samat lain voimat kuin parlamentinkin lait. Hän julisti maanpetokseksi muun muassa sellaisten puheiden tai kirjoitusten julkaisemisen, joissa väitettiin hänen olevan harhaoppinen, vääräuskoinen tai vallananastaja. Maanpetosta oli myös väittää hänen avioliittoaan Anna Kleveläisen kanssa lailliseksi. Edvard VI peruutti jo 1549 isänsä aikaisia maanpetoslakeja ja Maria I jatkoi kyseistä työtä.¹¹⁵ Tutkin seura-

¹¹⁰ Hirtettäessä vielä tajuissaan olevat henkilöt otettiin alas ja heiltä kiskottiin suolet ulos, katkaistiin pää ja raajat.

¹¹¹ BAKER, 1979, 429.

¹¹² M=manslaughter.

¹¹³ BAKER, 1979, 429. Selvyiden vuoksi käsittelen kaikki tapaukset murhina, ellei sitä ole selvästi pampfletissa toisin sanottu.

¹¹⁴ PATTEN VAN, 1983, 10, 12, 16–17, 24.

¹¹⁵ CURZON, 1968, 35, 247.

vaksi kolmen naisen kohtalon kautta miten Henrikin aikaiset valtiopetoslait toimivat käytännössä.

4.1) Valtiopetos

4.1.1) Elizabeth Barton

Elizabeth Barton on kuuluisa nainen valtio- ja maanpetoksen historian tutkijoille, sillä hänen tapauksensa on tärkeä valtiopetospolitiikan ja -lakien ja niiden taustan ymmärtämiselle. Barton oli alhaisyyntyinen nainen, joka tuli tunnetuksi ”Kentin nunnana” ja pyhänä naisena, jolla oli tulevaisuuden näkemisen lahja. ”One Elyzabeth Bartō late nonne in the house of saynct Sepylcres... fayned herselfe to have dyvers revelacions.”¹¹⁶ kuten Henrikin lakiteksti häntä kuvaili. Hänen näkijänlahjansa sanotaan alkaneen 1525 ”pitkän sairauden” seurauksena¹¹⁷. WATT sanoi Bocking -nimisen munkin lukeneen Elizabethille aiempien pyhimysten ihmeteosta ja elämästä. Elizabethin näyt ja ihmeet myötäilivät lähes kokonaan niitä ja Britannian historian tapahtumia. Hänen ennustuslahjansa tunnettiin myös Lontoon uskonnollisen eliitin keskuudessa. STACYN mukaan Barton oli vain valtion politiikkaan tyytymättömän miesjoukon ”hyväksikäyttämä hysteerinen tyttö”¹¹⁸. WATTIN mukaan, niiden vähien aineistojen perusteella mitä hänestä on säilynyt tarkoituksellisen tuhoamisen jälkeen, hän kuitenkin oli ”oma persoonansa”, itsenäinen poliittinen tekijä, joka lähetti paavi Clemens VII:lle kirjeitä, joissa hän kehotti paavia olemaan rohkea Henrikin politiikkaa vastaan. Hän oli yhteydessä paaviin myös tämän lähettiläiden välityksellä, joiden sanottiin heittäytyneen maahan ja suudelleen Bartonin jalkoja vakuutellen paavin tukea. Elizabethilla oli aluksi hyvät suhteet Henrikiin, ja Henrik olikin tarjonnut abbedissan paikkaa hänelle, kentien lahjukseksi suun sulkemisesta. Barton oli jo ennen ”kohtalokasta” ennustustaan kehottanut Henrikiä kääntämään kelkkansa valitsemaltaan poliittiselta tieltä ja sanoi jo nähneensä Henrikiille varatun paikan helvetissä. Hän oli myös uhannut arkkipiispaa ja kardinaali Wolseyta ”taivaallisilla rangaistuksilla”, jos he jatkaisivat Henrikin kannattamista. WATTIN mukaan aikalaiskirjailija Edward Thwaites oli sanonut, etteivät Bartonin ennustukset voineet olla hänen omia ajatuksiaan, koska puheet olivat liian pyhiä ja viisaita eikä Elizabeth muistanut niitä ”transsin” jälkeen. Henrikin vuoden 1534 lain mukaan Edward Thwaites -niminen mies kuitenkin luettiin Bartonin kannattajien joukkoon ja rangaista-

¹¹⁶ Huom.suom. ”Eräs Elizabeth Barton, pyhän Sepylcresin talon nunna, iloitsi/toivotti tervetulleeksi erilaiset ilmestykset...”.

¹¹⁷ Eebo, England, 1534, image 42. Kuvailtu sairaus ja ”transsi”, johon Barton vajosi saadessaan näkyjä, oli todennäköisesti epilepsia. Samoin ennusteiden sanomisten jälkeinen muistamattomuus viittaa epilepsiaan.

¹¹⁸ Barton oli teloitettaessa 28-vuotias.

vaksi maanpetoksen halveksunnasta¹¹⁹, joten jos kyse oli samasta miehestä, jota WATT tarkoitti, vankeus ja muut rangaistukset varmasti käänsivät miehen aatteet ainakin virallisesti, ja ainakin, kun enää ei ollut elossa naista, jonka ajatuksia puolustaa. Olipa Barton keskellä salaliittoa viattomana tai itsenäisenä toimijana, hän olisi voinut nostattaa suurin kapinan, koska näillä politiikan vastaisilla ennustuksillaan hän oli jo saanut ison kannattaja- ja seuraajajoukon Kentissä ja muualla maassa.¹²⁰

Henrik VIII itse lähetti asiamiehensä hakemaan Bartonia ja kuunteli hänen ennustuksensa, joka oli kaikkea muuta kuin miellyttävää kuultavaa heiluvalla valtaistuimella istuvalle Henrikille ja hänen hallitukselleen. Oli vuosi 1533 ja Elizabeth monien muiden lailla ei hyväksynyt Henrikin kirkon pääksi julistautumista eikä Henrikin toista avioliittoa Anne Boleynin kanssa.

”the sayd Elyzabeth by the procurement of the persons above named sayd that if the kynges hygnes pretēded to his maryage of his newe lawfull wyfe that then he sholde not be kyng one moneth alter and in the syght of god not one daye with dyvers other heynous sklanders agaynst the kynges magestye..”¹²¹.

Hän ennusti Henrikin menettävän kruununsa *jos* Henrik jatkaisi Katariina Aragonialaisen ”sivussa pitämistä” lain kannalta, vaikkakaan ei aina kansan silmissä, laillisen toisen avioliiton takia. Lakiin kirjatut ”katalat panettelut” ilmeisesti sisälsivät ennustuksessa STACYN mainitseman kuninkaan mahdollisen kuoleman ennustuksen jos uusi avioliitto jatkuisi. Barton ei sanonut tarkemmin kuinka Henrik menettäisi kruununsa, mutta se oli laiha lohtu, koska kuninkaan vallan ajateltiin olevan jumalallisesti määrätty ja täten kapina oli syntiä jumalaa vastaan. Ennustus raivostutti Henrikin ja hän halusi Elizabethin tuomittavan valtiopetoksesta. Mitätön räpäle nainenhan oli uskaltanut uhatta kuninkaan valtaa ja henkeä, tosin lukuisten ja joka yhteiskuntaluokasta olleiden seuraajien kannustamana. Barton pidätettiin marraskuussa 1533. Neuvosto ja Star Chamber kuulustelivat häntä useaan kertaan. Kolmipäiväisessä kokouksessa valtion johtohahmot painostivat tuomareita tuomitsemaan Bartonin, koska yleensä kuninkaan kuoleman ennustaminen tulkittiin valtiopetokseksi¹²². Oikeusistuimet eivät kuitenkaan voineet tehdä sitä, koska Barton oli sanonut ennustuksessaan tärkeän sanan ”jos”. Toisena syynä

¹¹⁹ Huom. suom. misprision of treason. Thwaites oli julkaissut Bartonin ihmetekoja kuvaavan teoksen ”Marvellous worke.”, jossa hän WATTIN mukaan sanoi Bartonin tienneen esimerkiksi lapsen tulevan kuoleman ja muualla samaan aikaan tapahtuneista asioista. Todennäköisesti tämän takia Thwaitesin katsottiin tienneen maanpetoksen ”olevan tekeillä” ja salanneen sen ja siksi olleen syyllinen.

¹²⁰ Elizabeth sai kirjeitä taivaasta enkelien välityksellä, mutta myöhemmin paljastui, että kirjeet olivat William Hawkhurst –nimisen munkin kirjoittamia. Eebo, England, 1534, image 42, WATT, 1997, 1, 4, 11, 16-17, WATT II, 1997, 58-59, 66-67,69, STACY, 1986, 6.

¹²¹ Eebo, England, 1534, image 42, ”above named sayd” tarkoitti laissa mainittuja Elizabethin kannattajia.

¹²² Edvard VI kumosi valtiopetokseksi kirjatun lain hallitsijan kuoleman kuvittelusta tai toivomisesta sanoin tai kirjoituksin.

tuomarien epäröinnille on esitetty se, ettei hänen sanojaan voitu pitää salaliittona, koska hän oli sanonut ne itsensä kuninkaan edessä.¹²³

Star Chamber sai Graftonin mukaan Bartonin yhdeksän ”pääkumppaninsa” kanssa tunnustamaan ”tekopyhyytensä” ja ”trayterous purposes and intents”(petokselliset päämäärät ja tarkoitukset). Lisäksi kuninkaan neuvosto määräsi heidät seisomaan ”Paules Crossilla”, jossa heidän jokaisen tuli omakätisesti toimittaa nimetylle papille ilmoitus, johon oli kirjattu heidän ”subtile, craftie, and supersticious doynge”(ovelat, viekkaat ja taikauskoiset teot). Tämänkin he tekivät seuraavana sunnuntaina.¹²⁴ Tapalakiin perustuvilla oikeusistuimilla ei ollut perusteita tuomita Elizabethia tämän enempää. Henrik ei kuitenkaan voinut antaa asian päätyä siihen ja antaa sanojen vain unohtua järjettömän tyttölapsen puheena, koska Bartonin seuraajat olivat hänen kanssaan samaa mieltä, eikä heitä kaikkia voinut vain ohittaa olankohautuksella. Kuten myös KAARTINEN muistutti, aikalaiset enemmän tai vähemmän uskoivat ennustuksiin. Tällöin asia vietiin parlamentin käsiteltäväksi, he toimivat väitettyjen tunnustusten pohjalta ja ottivat käyttöönsä niin sanotun parlamentaarisen attainder – lain. KAARTISEN mukaan Henrikin taipumattomuuden taustalla oli hallitsijan vastaisten profetioiden lopettamisen lisäksi myös se, että toisin kuin muut luostareissa olleet ”näkyttömät ja huomiotta jätetyt” aikalaisnunnat, kuten KAARTINEN heitä kuvaili, Elizabeth horjutti naisena ja uskonnollisena profeettana Henrikin luomaa valtajärjestelmää.¹²⁵

Henrikin ohjailema hallitus otti esimerkiksi Richard Roosen tapauksen¹²⁶, johon vedoten se tuomitsi helmikuussa 1534 Elizabethin ja useita hänen seuraajiaan syyllisiksi valtiopetokseen ja tuomiota perusteltiin sillä, että Elizabeth Barton oli ”styre and move the kynges subiectes agaynst the kyng”, yllyttänyt kansalaiset kuningasta vastaan ja aiheuttanut eroa kuninkaan ja hänen kansalaistensa välille¹²⁷. Heidät määrättiin ”by act of Parliament, and suffered death as traytors, by hangyng, drawyng, and quarteryng at Tyborne”¹²⁸. Vaikka Grafton antaa kronikassaan ymmärtää, että kaikki asianomaiset,

¹²³ STACY, 1986, 6, PATTEN VAN, 1983, 9, WATT, 1997, 1.

¹²⁴ Eebo, Grafton, 1569, image 719.

¹²⁵ STACY, 1986, 7, KAARTINEN, 2002, 42, 56, passim.. Attainder –lain myötä tuomittu paitsi tuomittiin valtio- tai maanpetoksesta eli hän sai sitä kautta kuolemantuomion, hän myös menetti omaisuutensa valtiolle ja kansalaisoikeutensa eli oikeuden periä tai testamentata omaisuutta ja hänellä ei ollut oikeutta ”tavan” tapaoikeuden oikeudenistuntoon.

¹²⁶ R. Roose oli ollut piispa John Fisherin kokki ja oli vuonna 1531 koettanut tappaa piispan myrkyttämällä tämän koko talouden käyttämän aamupuuron. Kohtalon oikusta itse piispa päätti jättää aamupuuron väliin, mutta Roose sai myrkyllään muut kipeiksi ja tappoi talon portilla ateriaa kerjänneen kulkurin. Roose otettiin kiinni välittömästi ja tuomittiin parlamentaarisen attainder – lain mukaan ilman tapalain oikeudenkäyntiä valtiopetoksesta ja joutui rangaistukseksi elävältä keitetyksi Smithfieldissä, vaikka tapalain mukaan hän olisi ollut syyllinen korkeintaan sakoilla sovittamattomaan törkeään rikokseen (felony). Todennäköisesti Henrik halusi varmistaa kovalla tuomiolla muiden tietävän, ettei hän eikä Boleynin perhe ollut murhayrityksen takana. Kova tuomio ei tullut niinkään yrityksen kohteen takia kuin murhatavan takia, koska kukaan ei voinut taistella potentiaalisia myrkyttäjiä vastaan.

¹²⁷ Eebo, England, 1534, image 42, STACY, 1986, 7, PATTEN VAN, 1983, 9.

¹²⁸ Eebo, Grafton, 1569, image 719. Huom.suom. ”parlamentin päätöksellä, kuolemaan petturin tavoin hirttämällä, suolet poistamalla ja raajat katkaisemalla Tybornilla.”

myös Elizabeth, teloitettiin samalla tavalla, BAKERIN mukaan miesten valtiopetosrangaistus ei koskenut naisia¹²⁹. Tällöin Elizabeth olisi vain hirtetty. Valtiopetturinaisen kohtalona olisi toisinaan ollut polttaminen, koska naisen hirttämisen katsottiin ”tarjoavan säädyttömän näkymän”, kuten WATT siitä sanoi. WATTIN mukaan Elizabeth kuitenkin hirtettiin symboliseksi eleeksi, jolla näytettiin Elizabethin kehon olevan haavoittuva, rikkinäinen ja siksi epäpuhdas.¹³⁰

Vuodelta 1569 olevan Graftonin kronikan Elizabethin viimeinen puhe vahvistaa esimerkiksi Thwaitesin käsityksiä siitä, ettei Barton ollut itse ennustustensa ja toimiensa takana ensiksikin vakuuttaessaan viattomuuttaan ja sysätessään vastuun muiden niskoille sanoessaan, että

”to saye to truth I am not so much to be blamed consydering it was well knowne unto these learned men, that I was a poore wenche without learnyng... because the things which I fayned was profitable unto them, and therefore they much praised mee and bare me in hande that it was the holy ghost, and not I that did them...”¹³¹.

WATT, joka väittää artikkelissaan Bartonin olleen oma itsenäinen tekijänsä sätkynuken sijaan, sanoi kuitenkin Bartonin viimeisten sanojen olleen hyvin todennäköisesti tekaistuja. Olihan Graftonin kronikan ilmestymisen ja Bartonin kuoleman välillä kulunut yli 30 vuotta, joten tuskin kronikkaan mahdollisesti ”haastateltujen” vanhojen ihmisten muistitieto muisti viimeisiä sanoja ainakaan sanasta sanaan. Grafton on voinut itse olla teloituspaikalla tai hänen käytössään oli ollut kuolemantuomiosta lähtien kiellettyä pidettyä kirjallisuutta. Tuomitut siis hirtettiin Tybornin hirttokolmiossa huhtikuussa 1534, jonka jälkeen kansalaiset määrättiin antamaan kaikki Bartonin ennustuksia ja muut häntä ja hänen seuraajiaan koskeva kirjallisuus tuhottavaksi vankeus- ja sakkorangaistuksen uhalla¹³².

Elizabeth Bartonissa ja hänen tapauksessaan tiivistyi koko Henrik VIII:n ajan yhteiskunnan kahtiajakautuneisuus hänen politiikkansa ja avioliittojensa suhteen. Henrikin vastustajat saivat keulahahmon, olipa Elizabeth itsenäinen puheissaan tai ei, ja hyvin monet Anne Boleynia vastustaneet kansalaiset saivat puhutorven tuomaan esille avioeron ja toisen avioliiton paheksuntansa. Oikeuden päätyttyä mainittuun ratkaisuunsa se pääsi seuraavassa siihen mihin nykyään pyritään eli oikeus oli sokea- tai paremminkin

¹²⁹ BAKER, 1977, 42. Margaret Cheyne-niminen nainen joutui 1537 syytteeseen valtiopetoksesta 1530-luvun kapinaan osallistumisen takia. Grafton mainitsee vuoden 1569 kronikassaan hänestä lyhyesti ”Sir John Bulmers Paramour was brent in Smithfield in London” (image 727). Polttotuomion saaneen Margaretin ja Johnin avioliitosta ei ollut varmuutta. (paramour=rakastajatar), JANSEN, 1996, 1,2,5.

¹³⁰ WATT II, 1997, 76.

¹³¹ Eebo, Grafton, 1569, image 720. Huom.suom. ”Totta puhuakseni syy ei ole minun, sillä nämä oppineet miehet tiesivät hyvin, että olin köyhä kouluttamaton tyttö...koska kuvittelemanani asiat olivat heidän etujensa mukaisia ja siksi he ylistivät paljon minua ja paljastivat minulle, että se oli pyhä henki, enkä minä, joka teki nämä asiat...”

¹³² WATT, 1997, 24.

itsesuojeluvaiston omaava - sen suhteen, ettei se ollut sen lievempi yhteiskunnan ”kermalle” kuin kuulusuuteen nousseelle entiselle Elizabeth -palvelijallekaan. Sen sai kokea kuningatar Anne.

4.1.2) Anne Boleyn

Vaikka kuningatar Anne Boleynin tapausta on tutkittu laajemmin kuin Elizabeth Bartonin, myös hänen tapauksensa tapahtumien kulun todisteet ovat suurelta osin tuhoutuneet ajan ja politiikan muuttumisen myötä. Myös Annen tapaukseen liittyi Englannin sisäpolitiikkaa mutta myös kansainvälistä politiikkaa, eikä se ole, eikä ollut, rikos sen tavanomaisessa merkityksessä. Käsittelen tapausta tekstissäni kuitenkin rikoksena, koska hänet tuomittiin rikollisena.

Venetsialaisen lähettilään mukaan Anne ei ollut kaunotar sanoessaan Annesta ”not one of the handsomest women in the world”. Myös eräs Annen kappalainen arveli Annen olevan vain ”moderately pretty”.¹³³ Muiden arvioista huolimatta Henrik VIII ihastui ajan kauneusihanteita vastaamattomaan nuoreen Anneen vuonna 1526. Taustalla Henrikillä oli myös halu saada poikaperillinen. Henrik halusi päästä eroon Katariinasta, mutta ei avioeron kautta, koska laillisen eron myötä hän olisi tunnustanut avioliiton olleen laillinen ja eron saaminen paavilta olisi kestänyt vuosia. Henrik halusi avioliittonsa mitätöidä. Kuninkaalliset olivat ennenkin saaneet avioeroja. Piti vain keksiä esimerkiksi ”yllättäen” saatu tieto avioparin liian läheisestä sukulaisuudesta. Mitätöinti olisi voinut sujua paremmin, ellei Katariinan sukulaispoika, Espanjan Kaarle V olisi puuttunut asiaan ja yllyttänyt paavia jarruttamaan asiaa.¹³⁴ Osapuolten kiistellessä asiasta Annen asema vahvistui.

Anne ylpistyi uuden asemansa takia, vaikkei pariskunta ollut vielä naimisissa, eikä kansa eivätkä toiset Annen omista sukulaisistakaan pitäneet hänestä, vaan sanoivat häntä kuninkaan huoraksi tai ”grand putainiksi”. Siitä huolimatta sukulaiset ottivat tyytyväisinä vastaan kuninkaan suosion merkkeinä tittelejä ja omaisuutta. Anne ja Henrik menivät naimisiin tammikuussa 1533 Annen ollessa raskaana, vaikka Henrikin entinen avioliitto virallisesti mitätöitiin vasta helmikuussa. Kaikki pitivät niin itsestään selvänä, että tuleva lapsi olisi poika, että tytön syntymä oli valtava järkytys. Annen ollessa vielä raskaana Henrik oli alkanut flirttailla muiden naisten kanssa ja tytön syntymä ja myöhemmät kahden lapsen keskenmenot¹³⁵ kasvattivat Annen ja Henrikin välistä juopaa,

¹³³ FRASER, 1993, 141,150.

¹³⁴ Avioliiton mitätöinnissä ongelmaksi muodostui se, ettei Arthurin ja Katariinan avioliittoa ollut pantu täytäntöön ja Katariina tuli neitsyenä Henrikin aviovuoteeseen. FRASER, 1993, 157, 163–165, 169.

¹³⁵ Anne todennäköisesti kuului siihen vähemmistöryhmään, jotka ovat rhesusnegatiivisia ja saavat ensimmäisestä raskaudestaan terveen lapsen mutta raskauden aikana vereen muodostuu vasta-ainetta, joka

vaikka kaikesta huolimatta avioparin välit olivat vielä suhteellisen kunnossa. Kun Katarina kuoli vuonna 1535 ja Henrikistä tuli katolilaisen maailman silmissä leski, vuoden 1536 alulla Anne tajusi olevansa vaarassa menettää asemansa. Tällöin Henrik oli jo ”iskenyt silmänsä” Jane Seymouriin.¹³⁶

4.1.3) Annen alamäki alkaa

Nyt kun Katariinan kuoleman jälkeen kiistan aihetta ei enää ollut, Henrik halusi uudistaa vanhat läheiset suhteensa Kaarle V:n kanssa. Kaarle oli myös halukas siihen mutta hän ei voinut hyväksyä Annea kuningattarena. WEIRIN mukaan taustalla oli toimijoina myös Thomas Cromwell, Essexin jaarli, ja Chapuys, Espanjan lähettiläs. WEIR kylläkin antaa Chapuysille aivan liian suuren roolin tapahtumissa, sillä WARNICKEN mukaan lähettiläät harvoin olivat korkeampia virkamiehiä maassaan, eikä heille uskottu kuninkaallisten salaisuuksia. WARNICKEN sanoin he olivat amatöörivakoilijoita, joille, tässä tapauksessa Cromwellin välityksellä, syötettiin vain niitä tietoja, joita hovista haluttiin antaa julkisuuteen ja välitettäväksi muihin maihin. Suunnitellessaan miten maiden suhteiden parantaminen onnistuisi, osapuolet tajusivat Annen olevan esteenä. Chapuys ilmaisi Kaarlen toiveet rauhasta, liittolaisuudesta ja hyvistä kauppasuhteista ja Cromwell uskoi Chapuysille, että Henrik oli sanonut jo tammikuussa 1536 Annen noituneen hänet naimisiin ja siksi piti avioliittoa mitättömänä. Todisteena noitumisesta Henrik sanoi olevan sen, että jumala oli kieltänyt häneltä miesperilliset. WEIR kuvasi Henrikin suunnitelleen jo tällöin mahdollisuutta, ettei ottaisi uudelleen riskiä Katariinan tavoin¹³⁷ eroa hankaloittavasta vaimosta, vaan aikoisi jonkun syyn varjolla saada Annen hengiltä. Jo vuosia Annen viholliset olivat huomautelleet Annen ylimääräisestä kynnestä ja hänen lukuisista luomistaan sanoen niiden olevan paholaisen nisiä¹³⁸, mutta niiden ja sekä Henrikin että kansalaisten puheiden noituuden avulla avioon pääsystä lisäksi heillä ei ollut muita todisteita Annen noituudesta, joten Henrik hylkäsi mahdolliset noituussytyt.¹³⁹

WEIR kuvaa kokoajan Chapuysin olleen Annea vastaan, mutta kun Annella oli keskenmeno ja hänen huhuttiin saaneen epämuodostuneen sikiön, joka olisi ollut merkki

tuhoaa rhesuspositiiviset punasolut seuraavissa sikiöissä aiheuttaen näin keskenmenon. Ainakin yksi keskenmenneistä lapsista oli poika. WEIR, 1991, 304.

¹³⁶ FRASER, 1993, 210–211, 230, 243, 245, 281, 285, BERNARD, 1991, 26. CRAWFORDIN mukaan Annella oli alkuun ollut liian paljon valtaa Henrikiin, jotta ihmiset olisivat pitäneet hänestä ja kun hänen setänsä, Norfolkkin herttua, ei saanutkaan Annen avulla Wolseyntä virkaa, Annesta tuli hänelle hyödytön ja hän sanoutui irti Annen toimista. CRAWFORD, 1994, 184.

¹³⁷ Katariina pitkään hankaloitti Henrikin avioerosuunnitelmia muun muassa kieltäytymällä Henrikin ehdotuksista mennä luostariin.

¹³⁸ Ks. lisää paholaisen nisiä noituus-luvusta.

¹³⁹ WEIR, 1991, 301, 304–305. WARNICKE I, 1991, 1-2. Chapuysin roolia on korostettu, koska hänen tapahtumia kuvaaviaan kirjeitä on säilynyt.

Annen noituudesta, Chapuys ei käyttänyt tilaisuutta hyväkseen vaan BERNARDIN mukaan sanoi sikiön olleen tavallinen 3½ kuukautinen lapsi¹⁴⁰. Pariskunnan vieraantuminen toisistaan oli yleisessä tiedossa jo helmikuussa, ja Anne tiesi avioliiton olevan lopussa, kun Henrik osteli Janelle lahjoja, joita Jane esitteli sittemmin Annelle. Tämän keskellä Chapuys alkoi ehdotella Henrikille Janen olevan sopivaa kuningatarmateriaalia. Jane oli tehnyt selväksi imperialistiset sympatiansa ja sen, että hän kannatti Marian aseman palauttamista vallanperijäksi. WEIRIN mukaan Chapuys oli vaikutusvaltainen hovissa, vaikka WARNICKEN mukaan Chapuys harvoin edes oli Annen valtakauden aikana hovissa, ja hänellä oli vaikutusvaltaisia ystäviä, jotka toivoivat Annen syrjäyttämistä. Chapuys oli ohjeistanut Janea vihjailemaan Henrikille Annen olevan noita omien kannattajiensa kuullen, jotka kilvan vakuuttaisivat Janen puhuvan totta. Henrik näki, mihin suuntaan asiat olivat kallistumassa, ja hyvien suhteiden saanti Espanjaan merkitsisi Annen raivaamista tieltä, mitä monikaan ei ollut valmis vastustamaan.¹⁴¹

Kaarle oli käsenyt helmikuun lopussa Chapuysia aloittamaan liittolaisuusneuvottelut, ja kun Henrik mielti, mitä tehdä Annelle, Cromwell kertoi hänelle epäilyksistään Annen tekemisistä ja Annen perään laitettujen vakoilijoiden tuloksista. Cromwell sanoi, että Annea tuli syyttää kuolemalla rangaistavasta valtiopetoksesta, joka oikeuttaisi avioeron. Kuolemanrangaistuksen ja rikoksen tulisi olla sellainen, joka herättäisi kuulijoissa syvää inhoa Annea kohtaan ja näyttäisi Henrikin viattomana. Vaikka ajan tapana hovissa oli ylenmääräinen flirttailu, josta myös Anne piti, syy saatiin siitä. Se, että Anne oli ”aloittanut” Henrikin rakastajattarena, ei juuri auttanut Annen maineen parantamista. Annea syytettäisiin aviorikoksesta eikä kukaan epäilisi sitä, koska tiedettiin, miten epätoivoisesti Anne oli koettanut saada lasta. Kuningattaren avioliiton ulkopuoliset suhteet eivät kuitenkaan vielä tuolloin olleet rikos itse kuningattarelle¹⁴². Kuninkaan kuoleman suunnittelu puolestaan oli valtiopetos kenen hyvänsä tekemänä ja Cromwell otti riskin oman henkensä uhalla ehdottaessaan tämän kaltaista kuningattaresta, mutta Henrik oli innokas saamaan Janen petiinsä ja Espanjan liittolaisekseen, joten hän käski Cromwellia etsimään todisteita rikoksille. Lisäksi Henrik halusi kostaa Annelle, koska tämä oli pettänyt lupauksensa antaa hänelle poika.¹⁴³ WEIR ei kuitenkaan lainkaan sano, mistä Cromwell oli saanut ideansa syyttää Annea juuri aviorikoksesta ja valtiopetoksesta. BERNARDIN mukaan syynä tähän oli ranskaksi kirjoitettu runo, joka julkaistiin vasta

¹⁴⁰ BERNARD, 1991, 2-3.

¹⁴¹ WEIR, 1991, 305-307. WARNICKE I, 1991, passim.. Chapuysin ”ystäviin” lukeutui Cromwell, joka oli alkujaan tukenut Annea, mutta nyt Annen tulevaisuuden alkaessa näyttää mustalta, hän siirtyi toiselle puolelle.

¹⁴² Suostuvaisen kuningattaren kanssa tehty aviorikos olisi kuulunut kirkollisoikeudelle, eikä se ollut tapalain mukaan kuin rikkomus (misdemeanour), mutta kuningattaren raiskaus oli jo 1500-luvun alusta lähtien valtiopetos, josta raiskaaja tuomittiin kuolemaan. Eebo, England, 1519, image 107, IVES, 1992, 4.

¹⁴³ WEIR, 1991, 307, 309.

1545 mutta kirjoitettiin 1530-luvulla. Runossa aatelismies moittii sisartaan, koska tästä on vaarassa tulla löyhämoraalinen. Naisen on tunnustettu olleen lady Worcester, Annen hovinainen. Sisar puolustautuu sanomalla, että kuningatar oli paljon pahempi samoin kuin kuningattaren veli. Aatelismies joutui pulaan, koska jos hän kertoisi asiasta hallitsijalle eikä asia olisikaan sitten totta, hänet tuomittaisiin maanpetoksesta. Jos hän taas ei kertoisi ja asia ilmenisi oikeaksi, hänet tuomittaisiin maanpetoksen halveksunnasta. Mies päätti kertoa Henrikille asiasta ensimmäisenä ja Henrik todennäköisesti kertoi siitä edelleen Cromwellille. IVESIN mukaan on kuitenkin epätodennäköistä, että lady Worcester olisi paljastanut Annen, koska he Annen sanojen mukaan olivat hyviä ystäviä. Todennäköisesti naisten väliset uskollisuudet eivät veljen vaa'assa kuitenkaan painaneet paljoa, jos asia oli vahingossa tullut esille sisarusten riidassa ja vastapainona olisi ollut oma ja mahdollisesti sukulaisten henki.¹⁴⁴

4.1.4) Runon seuraamukset

Cromwell lähti hovista keräämään todisteita. Anne tuli pitää pimennossa asioiden tutkinnasta mahdollisimman pitkään, jotta hänelle ei jäisi mahdollisuutta eikä aikaa koota omia tukijoukkojaan ja todisteita. Ennen kaikkea häntä piti estää vetoamasta parlamenttiin ja korkeimpaan oikeuteen.¹⁴⁵

Huhtikuussa 1536 näkyivät ”ensimmäiset” merkit Boleynin suvun epäsuosioon joutumisesta, kun Annen veljeltä, lordi Rochfordilta, evättiin nimitys Sukkanauharitarikuntaan¹⁴⁶. Epäsuosioon joutuminen näkyi WARNICKEN mukaan myös siinä, että Henrik julkisesti nolasi Annen kutsumalla tämän luo päivälliselle Chapuysin, joka kuitenkin kieltäytyi kutsusta saatuaan tietää Annen joutuneen epäsuosioon. Anne ei ollut tiennyt kutsusta eikä kieltäytymisestä ja silti osapuolet olivat tervehtineet toisiaan messussa, jota Anne ei olisi tehnyt, jos olisi tiennyt Chapuysin kohtelevan häntä kuin kuninkaallista rakastajatarta. Samoihin aikoihin Cromwell kasasi komission¹⁴⁷, jossa useat aateliset, muun muassa Cromwell itse, Annen isä ja eno, Norfolkkin herttua, tutkivat syytteitä, jotka voisivat päätyä valtiopetossyytteisiin. Norfolk oli jo aiemmin sanoutunut irti sukulaistytöstään tämän ylimielisyyksien ja ”löyhän käytöksen” takia, ja nyt hän hylkäsi loputkin sukulaisuuden tunteensa, koska Annesta oli tulossa hänelle liian suuri riski oman selviytymisen kannalta. Jo 26.4. Anne oli tietoinen, että jotain oli tekeillä, koska hän valtuutti kappalaisensa Matthew Parkerin¹⁴⁸ pitämään huolta Elizabethista, jos hänelle

¹⁴⁴ BERNARD, 1991, 13, IVES, 1992, 6.

¹⁴⁵ WEIR, 1991, 310.

¹⁴⁶ Huom. suom. Order of the Garter.

¹⁴⁷ Ei ole varmuutta valtuuttiko Henrik Cromwellin kasaamaan komission vai toimiko Cromwell Henrikin tietämättä. Joka tapauksessa Henrik kirjoitti vielä 24.4. Annesta rakastettuna vaimonaan. IVES, 1992, 11.

¹⁴⁸ Parkerista tuli Elizabethin kaudella Canterburyn arkkipiispa.

itselleen tapahtuisi jotain. Ennen 29.4. Valtakunnanneuvostolle oli ilmoitettu, millaiset syytteet Annea vastaan tullaan nostamaan.¹⁴⁹

Cromwellin vakoilijoiden kuulusteltua Annen hovirouvia ilmeni, että Anne oli sallinut veljensä lordi Rochfordin, sir Henry Norrisin, sir Francis Westonin¹⁵⁰ ja Mark Smeatonin tulla huoneisiinsa ”sopimattomiin aikoihin”. Tämän todistuksen perusteella Annea tulnaisiin syyttämään aviorikoksesta ja kuninkaan murhan suunnittelusta. Lady Jane Rochfordin eli Annen kälyn todistaessa Annella olleen suhde omaan veljeensä Annea syytettäisiin lisäksi inestisistä suhteista veljeensä¹⁵¹. Tutkinnan tuloksena muun muassa hovimuusikko, tyhjätasku Mark Smeaton¹⁵², joka sai vaatteensakin kruunulta, pidätettiin, koska Cromwell oli saanut tietää, että Smeatonilla oli yhtäkkiä ollut varaa ostaa muun muassa hevosia. Mietittyään aikansa mistä Smeaton oli rahansa saanut, Cromwell joukkoineen tuli siihen ”päivän selvään” tulokseen, että rahat olivat Annelta maksuna ”palveluksista”. Vaikka Anne varmasti tunsi kyseiset miehet, arkistoissa ei ole ainakaan jäljellä mitään todisteita, että heillä olisi ollut mitään intiimimpää suhdetta. Lisäksi Henrik ei ollut Annen raskauksien aikana kiistänyt isyyttään. WEIRIN mukaan jos Henrik olisi kuollut ennen Annea, Annen viholliset olisivat janonneet hänen vertaan ja pitäneet huolen siitä, että Anne lapsineen olisi tehty perinnöttömäksi, ehkä jopa vangittu tai karkotettu maasta.¹⁵³

Kun Cromwell esitteli syytteet ja esille tulleet todisteet Henrikille, Henrik raivostui todennäköisesti siitä syystä, että hänet tulnaisiin kohta esittelemään koko Englannin kansalle aisankannattajana. Henrik käski kyseiset miehet ja Annen pidätettäväksi maan- ja valtiopetoksista syytettynä. Edellä mainittujen miesten mukana pidätettiin myös William Brereton samasta syystä. Vaikka Englannissa kidutus oli virallisesti kiellettyä, on mahdollista, että 30.4. pidätetty Smeatonia, joka joukon ainoana oli aateliton, kidutettiin ja lopulta hän ainoana joukosta tunnusti syyllisyytensä ja piti kiinni tunnustuksestaan loppuun asti.¹⁵⁴

WARNICKE lähtee teoksessaan ”The rise and fall of Anne Boleyn” aivan toisille urille. Ensinnäkin siitä, että kaikki nämä niin aviorikos- ja inestisyytökset olivat vain

¹⁴⁹ FRASER, 1993, 298, WEIR, 1991, 311, WARNICKE, 1991, 209-210.

¹⁵⁰ Smeaton, Norris ja Weston olivat kuninkaan yksityiskamarin (talouden) eli Privy Chamberin ”virkailijoita”. Norrisin tittelinä oli Groom of the Stole (stole =viitta/paita), jonka tehtäviin kuului muun muassa auttaa kuninkaalle aamuisin vaatteet päälle. Virat olivat osoitus hallitsijan suosiosta.

¹⁵¹ Inestinin katsottiin liittyvän läheisesti noituuteen mutta WARNICKEN mukaan inesti kauhistutti aikalaisia paljon vähemmän kuin noituus ja sodomia(homoseksuaalisuus). Paavillinen erivapaus salli joitain sisarpuolten välisiä liittoja ja ajan asianajat olivat sitä mieltä, että jos nainen oli seksin aikana kirkon hyväksymässä asennossa miessukulaisensa kanssa, jopa isänsä kanssa, se ei ollut niin syntistä kuin jos nainen olisi toisessa seksiasennossa. WARNICKE, 1991, 195.

¹⁵² Suhtautuessaan Anneen ja Elizabethiin varsin karsaasti, Maria I sanoi Smeatonin olevan Elizabethin oikea isä.

¹⁵³ WEIR, 1991, 311-314.

¹⁵⁴ FRASER, 1993, 298, WEIR, 1991, 313-314.

tekosyy ja toisekseen siitä, että muiden tutkijoiden teoriat kansainvälisen politiikan parantamisyriyksistä Annen kuoleman kautta ovat väärä. Hänen teoriansa lähtee siitä, että Anne sai keskenmenossaan epämuodostuneen sikiön, josta Henrik ei voinut kuvitella olevansa osasyllinen tai isä sellaiselle sikiölle ja hän syytti Annea. Keskenmenon päivän on virallisesti sanottu olleen 29.1., mutta WARNICKE epäilee, että keskenmeno oli 20. päivän tienoilla mutta annettiin julkisuuteen vasta myöhemmin, koska tällöin Henrik ja Cromwell olisivat jo kerenneet vuotaa julkisuuteen Annen noitumiset. Tässä teoriassa noituus nousi WARNICKELLA isompaan rooliin kuin aiemmin. Anne oli ensinnäkin noitunut Henrikin avioon, kuten aiemmin jo mainittiin. Myöhempien paljastusten inestisyydet yhdistettiin noituuteen. Toisekseen oli se, että aikalaiset uskoivat paholaisen ja noidan välisen liiton johtavan epämuodostuneisiin lapsiin. Aikalaisen mielestä noidat aiheuttivat miehille, myös omille aviomiehilleen, impotenssia, josta myöhemmin Henrikin osalta lisää. Näillä noituussyytöksillä WARNICKE sanoi Cromwellin peitelleen Annen todellisen häpeän syyn eli kyseisen epämuodostuneen lapsen. Henrikin neuvosto olisi säilyttääkseen Henrikin kunnian alkanut levittää valheellisia tietoja Annesta, ja koska yhden miehen tunnustus aviorikoksesta Annen kanssa ei riittänyt pelastamaan Henrikin kunniaa, tarvittiin useamman miehen pidätykset.¹⁵⁵

Ehkä Anne ei tiennyt koko Smeatonin pidätyksestä mitään ollessaan Henrikin kanssa vapunpäiväksi järjestetyissä turnajaisissa, joiden kilpailuihin myös Norris ja Rochford osallistuivat. Henrik lähdettyään turnajaisista yllättäen ja käskettyään pidättää Norrisin, kuulusteli tätä matkalla ja lupasi Norrisille armahduksen, jos tämä kertoisi totuuden. Norrisin kiellettyä tehneensä moista hänet vietiin Toweriin 1.5. ja Rochford teki hänelle seura seuraavana päivänä. Anne vietiin 2.5. Valtakunnanneuvoston eteen kuulemaan häntä vastaan asetetut syytteet ja hänelle sanottiin, että Norris ja Smeaton olivat jo tunnustaneet aviorikoksen. Anne oli niin järkyttynyt tilanteesta, ettei hän vastannut mitään ja hänet vietiin huoneisiinsa ja jätettiin sinne vartioituna kunnes saatiin päätettyä, mitä hänelle tehtäisiin. Anne ei ollut omalta osaltaan vielä hyvin huolissaan, koska aiemmat kuningattaret olivat saaneet aviorikoksesta vankeutta/ arestia¹⁵⁶, mutta hän oli huolissaan juttuun sekaantuneiden miesten puolesta. Vielä samana päivänä Anne siirrettiin Toweriin keskellä kirkasta päivää vaikka perinteisesti ”valtiotason vangit” vietiin Toweriin yön turvin. Kun vene lähestyi Toweria, Anne vakuutti syyttömyyttään ja anoi Valtakunnanneuvoston jäseniä anomaan hänen puolestaan armoa kuninkaalta.¹⁵⁷

Towerin konstaapelin ja vangeista vastuussa olleen sir William Kingstonin tuli raportoida Annen sanomiset Cromwellille siltä varalta, että Anne ilmiantaisi itsensä. An-

¹⁵⁵ WARNICKE, 1991, 191-192, 196-205.

¹⁵⁶ Huom. suom. honourable confinement.

¹⁵⁷ WEIR, 1991, 315-316.

nen puheiden mukaan hän tunsu Smeatonin mutta oli kieltäytynyt tämän ehdotuksista. Kingstonin raportit ovat säilyneet ja hänen mielestään Anne oli rohkea olosuhteet huomioon ottaen. Annen olot Towerissa olivat kaikkea muuta kuin tavallisella vangilla. Hänellä oli siellä muutamia hovirouvia seurana sekä palvelijoita, kunnan ruokaa ja huoneetkaan eivät olleet tavan sellejä vaan samat tilat, joissa hänen kruunajaisensa oli pidetty. Kingstonin mielestä Henrik oli valinnut Annelle seuralaiset sen perusteella, etteivät nämä voisi eivätkä osaisi kertoa Annelle mitään tätä vastaan kasattavista syyteistä ja todisteista. Vankeusaikana Annen ja Kingstonin keskustellessa Anne oli kysynyt kuolisiko hän ilman oikeutta. Kingstonin vastattua, että kurjin kansalainenkin saisi oikeutta, Anne oli nauranut hysteerisesti.¹⁵⁸

Henrik käski tällä välin etsiä perusteet avioliiton mitätöinnille, ettei Elizabeth mitenkään pääsisi uhkaamaan hänen tulevien lapsiensä perimysoikeutta. Oikeudellinen prosessi Annea ja muita vastaan lähti liikkeelle 10.5. kun Middlesexin suuri jury päätti ottaa asian esille kyseenomaisia syytettyjä vastaan ja sama päätös tehtiin Kentissä seuraavana päivänä. Asia eteni oikeuteen ja syytteessä sanottiin Annen ”despising her marriage and entertaining malice against the King, and following daily her frail and carnal lust”¹⁵⁹. Kuitenkin Elizabethin kaudella noin 30 vuotta myöhemmin vuonna 1569 ajateltiin toisin eikä kuningattaren äitiä uskallettu solvata vaan Graftonin sanoin ”the King... condemned his wife...uniustlye as it is supposed and proved since”(kuningas..tuomitsi vaimonsa...epäoikeudenmukaisesti, kuten on arveltu ja todistettu sen jälkeen)¹⁶⁰. Syytteeseen oli listattu 20 eri syytekohtaa, joissa sanottiin jotain tapahtuneen eri päivinä ennen ja jälkeen 6.10.1533, joita Annen oli lähes mahdoton todistaa paikkansapitämättömiksi. Mutta toisaalta myös kruunun oli mahdoton todistaa ne oikeiksi. Cromwell ei ollut tarkistanut syytöksiään kunnolla, koska Anne ei ollut voinut syyllistyä mitenkään joihinkin niistä jo sen takia, ettei ollut ollut lähelläkään syytteissä mainittuja miehiä ja ainakin viiden syytekohtan aikana hän oli ollut raskaana. BERNARDIN mukaan Annella oli voinut olla suhde sekä Smeatonin että Norrisin kanssa. IVESIN mukaan taas koska Annen tapauksessa ei syytettyjen penkillä ollut ketään muuta naista, Anne ei voinut olla syyllinen, koska kuningattaren olisi ollut mahdotonta olla ”luvattomilla teillä” ilman, että edes joku hänen hovinaisistaan olisi tiennyt ja ollut avustamassa ja näin ollen myös syytettyjen joukossa¹⁶¹. Inestisytytökset, joiden tarkoituksena oli ollut herättää inhoa, vesittyivät lordi Rochfordin tietenkin kieltäessä ne vakuuttavasti todistuksessaan.

¹⁵⁸ WEIR, 1991, 317–319.

¹⁵⁹ Huom.suom. ” [Annen] halveksuneen avioliittoaan ja elätelleen kaunaa Kuningasta vastaan, ja noudattaneen päivittäin kevytkenkäistä ja lihallista himoaa..”.

¹⁶⁰ Eebo, Grafton, 1569, image 723. Grafton oli varovainen mitä kirjoitti kroniikkaansa ja varmisti ettei joutuisi sen takia hankaluuksiin kirjoittamalla Annen antaneen Henrikille ”a daughter that bewtifull Ladie Elizabeth nowe Queene of England”.

¹⁶¹ IVES, 1992, 2.

Rochford myönsi käyneensä Annen makuukamarissa, mutta vain juttelemassa tämän kanssa. Towerin vartijan, Kingstonin, kirjeiden mukaan Anne olisi sanonut: ”that if ought came to the King...you would look to have me” ja tämä lausahdus vääntyi syytteissä siten, että Anne oli luvannut avioitua jonkun ”kanssarikollisen” kanssa kunhan kuningas kuolisi¹⁶². Tämä antoi lisää uskottavuutta kaikkein vahingollisimmalle syytteelle eli kuninkaan kuoleman suunnittelulle. SMITH sanoi, että jokainen petosta suunnitteleva hoki lausetta, jonka unohtaminen saattoi olla turmiollista: ”Wish the king no evil in thy thought, nor speak no hurt of him in thy privy chamber; for the bird of the air shall betray the voice..”¹⁶³. Aikalaiset tiesivät, että ”linnut” saivat apua oikeusistuimien kuulusteluissa murtuneiden tunnustuksista. Kuninkaan kuoleman kuvittelu tai suunnittelu oli valtiopetos jo vuonna 1519.¹⁶⁴ Mutta kuten WARNICKE sanoi, ei syytteitä todennäköisesti ollut tarkoitus ottaa kirjaimellisesti totuutena, vaan pelkästään poliittisena pelinä, jonka tarkoituksena oli päästä eroon Annesta ja hänen kannattajistaan¹⁶⁵.

Norrisin, Westonin ja Smeatonin oikeudenkäynti pidettiin ensin Westminster Hallissa ja syyttömyyden vakuutteluista huolimatta heidät tuomittiin kuolemaan. Annen ja Rochfordin oikeudenkäynnissä Towerin suuressa salissa tuomitsivat päärit¹⁶⁶, joka tapa oli varattu aatellisille. Anne vastasi kaikkiin syytöksiin olevansa syytön, mutta hänet tuomittiin syylliseksi. Siitä huolimatta, että Norfolkkin ja Annen suhteet olivat mitä olivat, WEIRIN mukaan Norfolk itki julistaessaan kuolemantuomiota Annelle. Oikeudessa Annen vanha flirttailijan maine sai todennäköisesti todisteet näyttämään pahemmilta kuin ne olivat ja olivat varmasti vaikuttamassa päätökseen. Anne vietiin Toweriin odotamaan teloitusta. WEIRIN mukaan jopa Chapuysin mielestä Anne oli tuomittu ilman pitäviä todisteita, mutta miksi hän olisi sanonut näin, koska oli ollut itse, jos ei aivan suunnittelemassa kuten WEIR antaa ymmärtää, niin ainakin raportoimassa Annen syrjäyttämisestä, ellei sitten vain ihmetelläkseen, miten pitkälle Englannin oikeuslaitos ja hallitsija olivat valmiita menemään saadakseen haluamansa. Rochfordin oikeudenkäynti oli viimeisenä ja nyt ilmeni, että Janen inestisytyökset perustuivat vain siihen, että veli oli ollut Annen huoneessa lukittujen ovien takana. Rochfordilla katsottiin olevan hyvät mahdollisuudet selvittää jupakasta hengissä, kunnes hän oikeuden kysymyksiin vastatesaan vihjasi vahingossa, että kuningas olisi impotentti. WARNICKEN mukaan Henrik halusi tällä varmistaa, että hänen mahdollinen impotenssinsa tuli ilmi, jolloin häntä ei

¹⁶² IVES, 1992, 5.

¹⁶³ Huom.suom. ”Älä toivo kuninkaalle pahaa ajatuksissasi, äläkä puhu pahaa hänestä yksityiskamarissasi; sillä ilmojen linnut pettävät äänesi..”, SMITH, 1986, 2.

¹⁶⁴ Eebo, England, 1519, image 107, WEIR, 1991, 319, 323, BERNARD, 1991, 23.

¹⁶⁵ WARNICKE I, 1991, 2.

¹⁶⁶ Tapalain mukaan aviorikos olisi tavallisesti kuulunut kirkollisoikeudelle, eikä se missään nimessä ollut maanpetos.

tulevaisuudessa voitaisi syyttää edellä mainitun epämuodostuneen lapsen isyydestä, jos asia tulisi julki.¹⁶⁷

Annea ei voitu kuitenkaan vielä teloittaa, koska arkkipiispa Cranmerillä oli vaikeuksia etsiä peruste avioliiton mitätöinnille, eikä Anne voinut kuolla kuningattarena. WEIRIN mukaan porsaanreikä lopulta löytyi liian läheisestä sukulaisuudesta ja Cranmerin käydessä tarjoamassa henkistä lohdutusta Annelle, hän myös halusi Annen hyväksynnän mitätöinnille. COBBETTIN mukaan taas syy mitätöinnille löytyi siitä, että Henrik ”muisti” Annen ja Northumberlandin kreivin välillä olleen aviosopimuksen. Northumberlandin sanomiset väänntyivät siten, että osapuolten välillä ollut sopimus¹⁶⁸ olisi ollut sellainen, joka oikeutti avioliiton mitätöinnin ja niin asian olisi väitetty olleen myös Annelle, joka uskoi asian. Kumpikaan painostuksesta huolimatta ei ensin tunnustanut kyseistä sopimusta olleen, mutta Anne odotellessaan kuolemantuomion täytäntöönpanoa olisi suostunut allekirjoittamaan asiakirjan tuomion muutoksen toivossa. Tiedot mitätöinnin perusteesta ovat hävinneet, mutta olipa porsaanreikä kumpi hyvänsä, Annelle todennäköisesti oli tarjottu mahdollisuutta armahdukseen vastalahjana, koska Anne oli sanonut seuralaisilleen arvelevansa tulevansa vain karkotetuksi, ehkä Antwerpenin luostariin. Vuodelta 1538 peräisin olevan lain mukaan se, joka uskoi Henrikin ja Annen avioliiton olleen laillinen tai heidän lapsiensa olevan laillisia, ”shalbe iudged highe traytours”(tuomitaan valtiopettureina) ja heidän kohtalonaan oli ”suffer such paynes of death as is limited in cases of treason”(kärsiä sellaisia kuolemantuskia, kuten on ’määrätty’ maanpetostapauksissa) ja sen lisäksi he menettivät omaisuutensa kruunulle¹⁶⁹. Miehet teloitettiin 17.5. Tower Hillillä ja Henrikin toivomuksesta heidän päänsä haudattiin muun ruumiin mukana, eikä pistetty pylvään päähän Lontoon sillalle kuten valtiopettureiden kohdalla yleensä tapana oli.¹⁷⁰

Annekin sai tietää armahduksen olevan toivotonta kun Kingston ilmoitti, että hänet teloitettaisiin polttamisen sijaan. Annen teloitusta varten oli kutsuttu ammattitaitoinen teloittaja Ranskasta. Kun Cranmer sai avioliiton mitätöityä 17.5. Anne oli tarkoitus teloittaa seuraavana päivänä Pembroken markiisittarena, mutta teloittajan matka vei aiotua kauemmin ja teloitusta jouduttiin siirtämään kahdesti. Henrik poistatutti Towerista kaikki ulkomaalaiset ja salli vain englantilaisten seuraavan teloitusta. Odotellessaan

¹⁶⁷ WEIR, 1991, 324–328. Oikeudessa esiteltiin salainen paperi, jonka sanottiin olleen Rochfordin kirjoittama ja siinä hän väitti, että kuningas oli impotentti. Paperin sisältö oli liian arka aihe luettavaksi ääneen ja Rochfordin vahingolliset sanankäänteet, joilla hän kommentoi paperin sisältöä, paljasti yleisölle sen sisällön ja aiheutti sensaation yleisön keskuudessa ja Rochfordin kuolemantuomion. WARNICKE, 1991, 216.

¹⁶⁸ COBBETTIN mukaan osapuolten välillä oli ollut ”per verba de futuro”-sopimus, joka ei oikeuttanut avioliiton mitätöintiä. Annelle sen sijaan väitettiin sopimuksen olleen ”per verba de praesenti” -muotoinen, joka puolestaan mahdollisti liiton kumoamisen. COBBETT, 1809, 418.

¹⁶⁹ Eebo, England, 1538, image 35.

¹⁷⁰ WEIR, 1991, 330–331, COBBETT, 1809, 418–419.

teloitusta, Anne oli kertonut seuralaisilleen pitävänsä Chapuysia vastuullisena tapahtumiin. 19.5. Kingston haki Annen teloitukseen ja antoi tälle £20 kukkarossa, josta Annen oli määrä jakaa köyhille ja maksaa teloittajalleen. Teloituspaikalla Anne piti tavanomaisen viimeisen puheensa, jonka voisi tulkita myös sisältäneen viittauksen siihen, että kuningas oli tapahtumien takana:

”Good Christen people, I am come hether to dye, for according to the lawe and by the lawe I am iudged to dye, and therefore I will speake nothing against it. I am come hither to accuse no man...but I pray God save the King...”¹⁷¹.

Teloittajan tavan mukaisesti pyydettyä Annelta anteeksi sitä mitä tulisi kohta teemmään, Anne antoi anteeksi, maksoi tälle palkkion ja polvistui pölkylle. ”The Queene was with the sworde behedded within the Tower”. Tavanomaisen kirveen sijaan, Anne teloitettiin miekalla, jonka jälkeen teloittaja julisti englanniksi ”so perish all the King’s enemies”(niin saavat surmansa kaikki Kuninkaan vihamiehet).¹⁷²

Nykytutkimus on suurimmalta osin julistanut Annen syyttömäksi aviorikokseen ja kuninkaan kuoleman suunnitteluun ja hovijuonittelujen, Henrikin päivänpolitiikan ja dynastisen kunnianhimon viattomaksi uhriksi. Olihan toisen huoneessa vierailu nykymaailman silmin naurettava peruste aviorikos- ja inestisytyöksille. Silti jää kyynisesti miettimään, oliko Anne sittenkään syytön aviorikoksiin, todennäköisesti syyllistyen samaan kuin aikalaiset ja ajatellen liikaa mainetta, olihan tällä flirttailijan maine ja epätoivoinen halu saada Henrikille poikalapsi. Kuten edellä sanottu, aviorikoksesta ei tuomittu kuolemaan eikä Annenkaan mieleen varmasti ikipäivänä tullut teloittajansa tapaminen pölkylle, joten jos hänen vuoteessaan vierailikin muita kuin aviomies, hänen olisi tarvinnut vain osata vakuuttaa tarpeeksi hyvin ”isyystestissä” aviomiehelleen lapsen oikea isä, jos sellainen seuraus suhteesta olisi ollut.

4.1.5) Katherine Howard

Anne Boleynin maine on siis tutkijoiden silmissä enemmän tai vähemmän ”puhdas”, ehkä Elizabethin ansiosta, ehkä sen takia, että tutkijat ovat nähneet syytteiden läpi helpposti asioiden oikean laidan. Hänen serkkunsa Katherine Howardin asiat eivät ole yhtä hyvin vielä nykyäänkään. Katolilaisen Katherine Howardin sanotaan olleen noin 18–19-

¹⁷¹ Eebo, Grafton, 1569, image 723. Huom. suom. ”Hyvät kristityt ihmiset, olen tullut tänne kuolemaan, sillä lain mukaan ja lailla olen tuomittu kuolemaan, ja sen tähden en puhu mitään sitä vastaan. En ole tullut tänne syyttääkseni ketään...mutta rukoulen Jumalaa pelastamaan Kuninkaan”.

¹⁷² Eebo, Grafton, 1569, image 723, WEIR, 1991, 332–333, 335–337. Anne oli ”onnekas” kun hänellä oli ammattitaitoinen teloittaja. FRASERIN mukaan toisin oli asia vuonna 1541 teloitettun 68-vuotiaan Margaret Polen kohdalla. Hän oli Salisburyn kreivitär, katolilaisen maankarkuri kardinaalipojan äiti ja ”viimeinen” Plantagenet, joka olisi voinut laillisesti vaatia kruunua itselleen, vaikka oli julistautunut Tudorien kannattajaksi, ja teloituksessa teloittaja iski häntä monia kertoja niskaan ja hartioihin ennen kuin Margaret voitiin julistaa kuolleeksi.

vuotias kun noin 30 vuotta vanhempi Henrik iski häneen silmänsä hovissa¹⁷³. CRAWFORDIN mukaan Katherine oli niin untuvikko hovielämän ja hovilaisten suhteen kuin vain voi olla, eikä hänestä paljoakaan pidetty, joten hän ei saanut vanhemmilta naisilta neuvoja¹⁷⁴. Hän syntyi Anneen verrattuna köyhään perheeseen ja hänen herttuatar Agnes -isoäitipuolensa kasvatti hänet. Hänellä oli ensimmäinen platoninen romanssi soitonopettajansa Henry Mannoixin kanssa. Seuraava romanssi Katherinella oli hänen muutettuaan Lontooseen vuonna 1538 Francis Derehamin kanssa. Suhde hyvin todennäköisesti oli seksuaalinen. He muun muassa puhuttelivat toisiaan aviomieheksi ja vaimoksi ja Katherinen omien sanojen mukaan Dereham ”käytti häntä kuin mies vaimoaan”. Vaikka pariskunta olisikin pitänyt itseään avioparina, heiltä puuttui Agnesin ja herttuan suostumus. Katherinen tunteet kuitenkin viilenivät pian miehen lähdettyä Irlantiin ja hovissa hän tutustui Thomas Culpeperiin. Kun hän tutustui Henrikiin 1539, Katherinen sanotaan jo ”oppineen miesten miellyttämisen taidot” ilman, että lapsi uhkasi tulollaan. Isoäitipuoli neuvoi Katherinea kuinka käyttäytyä ja viihdyttää Henrikiä ja kuinka usein. Henrikin vielä ollessa naimisissa Anna Kleveläisen kanssa, pari ”käväisi petin puolella” ja osoituksena suosiostaan Henrik lahjoitti Katherinelle 1540 rikolliselta takavarikoituja maita. Henrik halusi eroon Annasta siltä varalta, että Katherine tulisi raskaaksi ja pari avioituikin jo heinäkuussa 1540. Henrik oli täysin hullaantunut ”viattomaan ruusuunsa” ja FRASER mielti oliko Katherineinkin rakastunut lihavaan, vanhaan ja toisinaan sairaaseen Henrikiin, vaikka puolueellisesti Annen kohdalla ei esittänyt vastaavia epäilyksiä¹⁷⁵, mutta mielestäni asia todennäköisesti oli Katherinen puolelta vain sopeutumista pakkotilanteeseen.

SMITH korosti jatkuvasti Howardin klaanin, ja sen päämiehen Norfolkkin herttuan, merkitystä, sen vaikutusvaltaa ja korkeaa asemaa yhteiskunnassa. Suku ei sallinut Katherinen mennä naimisiin kenen tahansa miehen kanssa ja Katherine oli täysin sisäistänyt sen opin. Katherine oli syntynyt köyhempään perheeseen, ja hänen isältään oli tuntemattomasta syystä evätty hovipaikka, joten hovielämän ylellisyydet häikäisivät hänet äkkiseltään.¹⁷⁶ Sukulaiset, kuten aateliset yleensä, halusivat naitattaa tyttärensä mahdollisimman varakkaille ja korkea-arvoisille miehille, eikä siinä kysely tyttöjen mielipiteitä, vaikka miehellä olisi ollut ”kampurajalka” ja toinenkin jo puoliksi haudassa.

¹⁷³ Ajan tavan mukaan aatelisperheet naittivat lapsensa nuorina. Esimerkiksi Norfolkkin herttuan tytär avioitui 14-vuotiaana 15-vuotiaan kanssa. Toisessa tapauksessa 18-vuotias poika avioitui 50-vuotiaan lesken kanssa ja 3-vuotias piti houkutellessa kirkkoon omiin kihlajaisiinsa omenan voimalla. SMITH, 1961, 47.

¹⁷⁴ CRAWFORD, 1994, 207.

¹⁷⁵ FRASER, 1993, 386–395, 404–405. CRAWFORDIN mukaan isoäitipuoli- Agnes oli hakannut Katherinen perusteellisesti saatuaan tietää tämän suhteesta Derehamiin. CRAWFORD, 1994, 206.

¹⁷⁶ SMITH, 1961, 63, passim.

Hovilaiset tiesivät Katherinen menneestä suhteesta Derehamiin ja 1541 Katherine nimitytti Derehamin sihteeriin Agnesin toivomuksesta, ehkä hiljentääkseen tämän. SMITHIN mukaan Katherine oli varoittanut Derehamia tämän tultua hoviin ”[to] take heed what words you speak” (varo mitä puhut). Dereham ei kuitenkaan ollut välittänyt varoituksista vaan oli kerskunut tunteneensa kuningattaren paljon aikaisemmin. Lisäksi Katherine aloitti suhteen Thomas Culpeperin¹⁷⁷, kuudennen serkkunsa, kanssa Henrikin ollessa autuaan tietämätön ja jälleen Katherine oli varoittanut Culpeperia edes kuiskaa- masta rippituolissa heidän suhteestaan, sillä Henrik kirkon päänä olisi saanut tietää asi- asta ennen pitkää. Kuitenkin Katherinen ”kuherruskuukausi” loppui jo lokakuun lopussa 1541 Henrikin palatessa pohjoisen matkaltaan, kun Agnesin Lambethissa palveluksessa ollut Mary Hall oli kertonut kuulemistaan ja näkemistään Derehamin öisistä vierailuista Katherinen luona protestanttiselle veljelleen John Lascallesille. John oli kertonut suh- teesta ja siitä, että Katherinella oli ollut nuorempana kihlasopimus arkkipiispa Cranme- rille, ja tämän tehtäväksi jäi kertoa Henrikille, ettei Katherine ollut ollut viaton ruusu- nen. WEIRIN mukaan Cranmer oli salaprotestantti ja hän näki tässä tilaisuutensa kaataa katolilaisen Katherinen ja Henrikin avioliitto ja vähentää Katherinen tukijoiden valtaa yhä enemmän katolilaisuuteen kallistuneeseen Henrikiin. Cranmer tiesi, ettei Henrik vaarantaisi vallanperimystä avionrikkojavaimon takia, joten hän kutsui Maryn kuulus- teltavaksi ja sai tarkemmat tiedot Katherinen suhteesta Mannoxiin ja Derehamiin. Cranmerilta loppui kuitenkin rohkeus ja hän kertoi 2.10. asiasta lapulla, jonka hän antoi Henrikille kesken jumalanpalveluksen kirkossa. Henrik arveli ensin viestin olevan valet- ta eikä uskonut sitä täysin, joten hän käski tutkia asiaa lisää.¹⁷⁸

4.1.6) Maryn paljastusten seuraukset

Ennen avioliittoaan isoäitinsä Agnesin luona asuessaan Katherinen makuuhuoneessa oli nukkunut muiden naisten lisäksi myös Mary Hall, joten tämä oli kuullut Derehamin öisistä vierailuista, mutta Katherinen mukaan ilman hänen pyyntöään tai suostumustaan. Maryn ja tämän veljen tiedot olivat ajalta ennen Katherinen avioliittoa, mutta Dereham silti vietiin Toweriin kidutettavaksi ja kuulusteltavaksi. Culpeperistä ei vielä tiedetty mitään, mutta Dereham ilmiantoi Culpeperin, jota myös kidutettiin ja kuulusteltiin. Hen- rik raivostui tiedoista itsesälipuuskansa jälkeen. Katherinen sukulaiset olivat hylänneet tämän pelastaakseen oman nahkansa, heti kun tieto ikävyyksistä tuli ilmi. Katherinekin, jouduttuaan kuulusteltavaksi, romahti heti. Cranmerin tehtäväksi jäi jälleen saada Hen-

¹⁷⁷ SMITHIN mukaan Culpeperistä on vaikea saada totuutta esille, koska hänellä oli samanniminen isove- li, joka oli myös hovissa, mutta tutkijat arvelevat ko. Culpeperin olleen todennäköisesti nuorempi veljes.

¹⁷⁸ FRASER, 1993, 405, 408, 416, 421-422, WEIR, 1991, 444-445, SMITH, 1961, 140, 161.

rik irti epämieluisaksi muuttuneesta avioliitosta ilman häpeää ja mahdollisimman tahdikkaasti. Tällä kertaa kuitenkin Cranmerin tehtävä oli kuitenkin suhteellisen helppo, koska Katherinella oli Derehamin mukaan ollut hänen kanssaan aviosopimus, joka oli vahvistettu ”aviovuoteessa” ja tällaisessa tapauksessa Katherinen ja Henrikin välinen avioliitto olisi ollut mitätön alusta lähtien. Katherine oli alussa hädissään ja tyhmyyksissään vaikeutti sekä Cranmerin tehtävää että vaaransi oman henkensä sanomalla, ettei aviosopimusta ollut ja Dereham oli kärttänyt pitkään ja lopulta raiskannut hänet. SMITHIN mukaan Katherine kielsi sopimuksen Howardin sukuylypeyden takia: hän halusi kuningattaren asemansa olevan totta, jota ei mitätöinti niin vain poistaisi. Aviosopimuksen olemassaolon myöntäminen olisi merkinnyt sitä, että Katherine ei olisi ollut Henrikin vaimo ja siten hän olisi selvinnyt tapauksesta helpommalla. Katherine myös kielsi suostuneensa Derehamin avioliittoehdotuksiin eikä ollut Maryn todistusten vastaisesti sanonut Derehamille rakastavansa tätä.¹⁷⁹ Yhteiskunta oli kuitenkin miesten hallinnoima ja historia miesten kirjoittama, joten jos naisella oli ollut suhde, kukaan ei uskonut jos nainen sanoi tulleensa tutun raiskaamaksi, eikä päinvastaisuuksia kirjoitettu kronikoihin tai lakikirjoihin, jos kirjoittajat mielivät säilyttää selkänahkansa tai henkensä, joten myöskään Katherinea ei uskottu.

Cranmer tarvitsi silti Katherinen tunnustuksen aviosopimuksesta ja hän vei Katherinelle Henrikin kirjeen, jossa Henrik lupasi armoa, jos Katherine tunnustaisi virheensä. Ollessaan vielä Agnesin hoivissa, Katherine oli saanut £100 Derehamilta tämän lähtiesä Irlantiin ja oli sanonut rahojen olevan Katherinen jos jotain sattuisi Derehamille. Cranmer katsoi rahojen olleen osoituksena tulevasta avioliitosta sen lisäksi, että Agnesin luona oli liikkunut yleinen juoru heidän tulevasta liitostaan. Lisäksi kun Cranmer kysyi, olivatko osapuolet kutsuneet toisiaan aviopuolisoiksi, Katherine oli vastannut, että Dereham kerskaili valloituksillaan toisten edessä ja osoitti sen muun muassa vaatimalla häntä kutsumaan itseään aviomieheksi. Lopulta Cranmer päätyi Katherinen puheista siihen tulokseen, että jonkinlainen aviosopimus oli ollut olemassa ja Katherine valehteli, ja tulevaan, vuoden 1542, lakiinkin kirjattiin, että kuningatar oli tunnustanut. Katherine pidätettiin 12.11., jonka jälkeen hän ei enää nähnyt Henrikiä, joka jälleen kerran karkasi epämiellyttäviä tapahtumia. Katherine kirjoitti neuvoston lordien avustuksella Henrikille anteeksipyyntökirjeen, jossa hän myönsi suhteensa Mannoxiin ja Derehamiin. Henrikin toivo nousi, ettei aviorikosta ollutkaan tapahtunut, mutta Cranmer ”puhkaisi kuplan” ilmoittamalla aiemmasta aviosopimuksesta. Cranmer pelkäsi Henrikin antavan periksi ja siksi siirsi Katherinen Syoniin. Hänen ”vankeudessaan” ei ollut Annen tapauksen tavoin Henrikille raporttoivia henkilöitä eikä häntä viety Toweriin pitkäksi aikaa.¹⁸⁰

¹⁷⁹ FRASER, 1993, 423-425, WEIR, 1991, 449, 452, 454, SMITH, 1961, 186.

¹⁸⁰ Eebo, England, 1542, image 33, FRASER, 1993, 423-425, WEIR, 1991, 450-451, 453, 455-457, 459.

Tässä vaiheessa Katherinen kohtalona olisi ollut vielä SMITHIN mukaan vain tuomitseminen kaksinnaimisesta, joka tosin sekin oli törkeä rikos ja kuolemalla tuomittava. Kun ”saatiin selville”, että Katherine oli palkannut entisen rakastajansa talouteensa, Katherinen asema huononi. Nyt oli ajateltavissa, että aiempi suhde jatkuisi ja Katherine vaarantaisi mahdollisen kruununperijän maineen ja aseman.¹⁸¹

Osapuolten ystäviä ja tuttavvia kuulusteltiin ja niiden ”tunnustusten” mukaan Katherine olisi viettänyt varsin villiä elämää avioliittonsa aikana. Culpeperin ja Katherinen mukaan heillä ei ollut ollut suhdetta, vaikka samainen Jane Rochford, joka oli syyttänyt Annea inestistä, oli Katherinen mukaan houkutelut häntä aloittamaan suhteen. Vaikka Jane kuvasi itsensä täysin viattomaksi ja toimineensa vain Katherinen vaatimuksesta, hänet vietiin Toweriin kuulusteltavaksi, koska hänen uskottiin tietävän Katherinen tekemisistä enemmän kuin kertoi. Myös Jane hyvin tiesi mihin kuningattaren aviorikos voi johtaa, joten säästääkseen oman niskansa katkeamiselta, hän WEIRIN mukaan sanoi Culpeperilla ja Katherinella olleen suhde keväästä lähtien ja seisoneensa vahdissa aina heidän tavatessaan hänen huoneessaan¹⁸². Jos Jane oli sanonut tällaista, hän ei ilmeisesti tajunnut tuomitsevansa itseään kuolemaan, koska tällä hän tunnusti tienneensä valtiopetoksesta ja salanneensa sen, joten Jane todennäköisesti saisi syytteet ainakin maanpetoksen halveksunnasta. Myös WEIR epäili Janen valehdelleen pelastaakseen henkensä, koska kun Jane vietiin takaisin Toweriin, hän ”tuli hulluksi”. Culpeper itse tunnusti, että hän oli käynyt Katherinen huoneissa yöllä mutta aivan viattomin aikoin ja sanoi myös Janen provosoineen Culpeperia ja Katherinea suhteeseen. Kun Culpeperin omaisuus tutkittiin, tutkijat *lopulta* löysivät Katherinen allekirjoittaman rakkauskirjeen, tosin ei-hän olisi ollut ensimmäinen kerta, kun epätoivottua henkilöä vastaan tekaistiin todisteita. Katherinen kamaripalvelijat Tylney¹⁸³ ja Morton todistivat Katherinen käyneen Janen huoneissa keskellä yötä, mutta eivät nähneet ketä siellä oli ja mitä siellä tehtiin. He kuitenkin vetivät oman johtopäätöksensä, että Jane toimi Katherinen parittajana ja kirjeiden välittäjänä. Kerran kun Henrik oli yllättäen tullut Katherinen huoneelle, ovi oli ollut lukittuna sisältäpäin ja hän oli joutunut odottelemaan aikansa, kunnes Jane oli avannut oven. Missään ei kuitenkaan oteta huomioon sitä mahdollisuutta, että ainahan Katherine onkin voinut suosia naisia ja siksi miehiä ”ei onni suosinut” Derehamin väitettyä raiskausta lukuunottamatta. Derehamin osalta ei ole mitään todisteita, että hänellä olisi ollut suhde Katherineen tämän avioliiton aikana vaikka hän saikin Katherinelta hoviviran, jota käytettiin heitä vastaan.¹⁸⁴ Culpeperin osalta puolestaan ei löytynyt mitään todistei-

¹⁸¹ SMITH, 1961, 186

¹⁸² WEIR, 1991, 463.

¹⁸³ Katherine Tylney oli Agnesin sukulainen ja oli ollut jo Lambethissä Katherinen ”lemmenseikkailujen” aikana.

¹⁸⁴ WEIR, 1991, 457, 460-462, 464, FRASER, 1993, 426-428.

ta, että heillä olisi ollut suhde, ja hän olisi aivan hyvin voinut olla hämäystä Janen ja Katherinen tapaamisten takia. CRAWFORDIN mukaan Katherineltä on jäänyt vain yksi Culpeperille osoitettu kirje, jonka allekirjoitus ”Yours as long as life endures” viittaa läheisempään kuin alamaisen ja kuningattaren suhteeseen, muutoin kirje osoittaa Katherinen huolta miehen terveydestä ja halusta nähdä hänet jälleen. Kirjeessä Katherine ruokoilee, ”that you will come when my Lady Rochford is here..”, voisi myös osoittaa Culpeperin olleen suojaverho lesbo-suhteelle, jonka ”väärä” tuolloin oli verrattavissa inestisuhteeseen suhtautumiseen.¹⁸⁵

Ehkä liikaa ihmisten hyvyteen uskovan FRASERIN mukaan samainen Norfolkkin herttua, joka oli tuominnut Annen löyhästä käytöksestä, sääli Katherinea kertoessaan tätä vastaan nostetuista syytteistä kun taas WEIRIN mukaan Norfolk turvasi oman henkensä sanomalla Katherinen ”prostituuttaneen” itseään 7-8 miehen kanssa ja parjaamalla sukulaistytönsä joka käänteessä. Sukulaistytön haukkuminen kannatti jälleen, koska Eebon lakiteksteistä käy ilmi, että vuoden 1542 laissa armahdettiin ne, jotka olivat kuningattaresta ”spoken or done any act, in the detestation of her abhominable livyng” (puhuneet tai tehneet jotain hänen vastenmielistä elämänmenoaan inhoten). Vain isoäiti-puoli-Agnes, joka tiesi koko Howardien suvun kaatuvan Katherinen myötä, jos Katherine tuomittaisiin, kuultuaan Katherinea vastaan nostetuista syytteistä hänen kotonaan tapahtuneiden tekojen takia alkoi etsiä todisteita, ettei avioliiton solmimisen jälkeen ollut tapahtunut mitään ja käski polttaa kaikki Derehamia koskeneet paperit. Norfolkkin tullessa etsimään todisteita äitipuolensa luota, Agnes paljastui papereiden polttamisesta ja hänet vietiin Toweriin. Agnes sanoi, etteivät naimattoman naisen kyseiset teot voisi olla kuolemantuomion syynä. Hän ei myöskään ollut mikään poikastaan suojeleva leijonaemo, sillä hän sanoi, että jos syytteet olivat totta, Katherine rakastajineen joutaisi hirteen.¹⁸⁶

Culpeper joutui syytteeseen ”rikollisesta yhdynnästä” kuningattaren kanssa eli valtiopetoksesta ja aviorikokseen houkuttelusta. Janea syytettiin rikostoveruudesta ja maanpetoksen halveksunnasta. Vuoden 1542 lakiin kirjattiin myös, että Culpeper ja Katherine ”met in a secret and vile place...none beyng with them but that baude the ladie Jane Rocheford,...and there thei all thre...most faulsely and traitorously cōmitted and perpetrated many detestable and abhominable tresons..”¹⁸⁷. Derehamia syytettiin siitä, että hän oli tullut kuningattaren palvelukseen ”pahoin aikein” tarkoituksenaan jat-

¹⁸⁵ CRAWFORD, 1994, 210.

¹⁸⁶ Eebo, Grafton, 1569, image 736, WEIR, 1991, 449, 466-468.

¹⁸⁷ Eebo, England, 1542, image 33. Huom. suom. ”[He] tapasivat salaisessa ja alhaisessa paikassa...kukaan ei ollut heidän kanssaan paitsi se parittaja lady Jane Rochford...ja siellä he kaikki kolme...täysin väärin ja petturimaisesti tekivät ja syyllistyivät moniin inhottaviin ja vastenmielisiin maanpetoksiin”.

kaa entistä suhdetta ja entisen aviosopimuksen salauksesta. Culpeper yllättäen käänsi kelkkansa ja tunnusti syyllisyytensä, tosin Marillacin, Ranskan lähettilään, mukaan Culpeper tunnusti vain aikoneensa aloittaa suhteen, ei itse suhdetta olleen. SMITHIN mukaan osapuolia syytettiin väärin perustein: syytteinä olisi pitänyt olla Katherinelle kaksoisnaiminen, Derehamille maanpetoksen halveksunta aviosopimuksen ja Katherinen aiemman suhteen salaamisen takia ja Culpeperiä vastaan ei SMITHIN mukaan saatu pitäviä todisteita¹⁸⁸. Mutta kuten SMITH itsekin myönsi, Tudorien aikana oikeudenkäynneissä tärkeämpää oli aikomus kuin varsinainen teko, ja koska syytetyt olivat tuolloin syyllisiä ennen kuin syyttömyys todistettiin, osapuolten oli mahdotonta todistaa olleensa ajattamatta ”lihallisia ajatuksia” toisistaan¹⁸⁹. Molemmat miehet tuomittiin kuolemaan valtiopettureiden tavoin, mutta Dereham kohtasi rankemman version; hänet ensin Tyburnilla ”hirtettiin puolittain” ja ollessaan vielä elävä, hänen suolensa kiskottiin ulos ja raajat ja pää katkaistiin. Yhteiskunnallisen asemansa ansiosta Culpeper pääsi vähemmällä, kun häneltä katkaistiin pää ilman ”esikidutuksia”. Molempien päät asetettiin näytille Lontoon sillan kupeeseen seipäisiin. Suhteista tienneet Howard-sukuiset tuomittiin ”for concealing the evill demeanor of the Queene, to the slaunder of the King and his succession” myös menettämään omaisuutensa ja elinkautiseen vankeuteen, mutta monet saivat myöhemmin armahduksen.¹⁹⁰

Katherinen takia Henrik vuonna 1542 laaditutti jo mainitun lain, jonka mukaan nainen teki maanpetoksen, jos kuningas meni naimisiin neitona pitämänsä naisen kanssa eikä siveetön nainen kuitenkaan ilmoittanut ”her unchast lyfe to the kynges before the mariage” (hänen siveettömästä elämästään kuninkaalle ennen avioliittoa). Samaisen lain mukaan jos kuningatar tai prinssin vaimo ”do procure anye person to have carnal knowledge with her” oli myös maanpetos. Laki ei kuitenkaan ollut pitkäikäinen, koska Edward VI kumosi sen.¹⁹¹

WEIRIN sanoin Katherine puolestaan oli antanut ymmärtää ”rakastavansa Culpeperia enemmän kuin Henrikiä”, vaikka SMITHIN mukaan, toisin kuin joissain kronikoissa väitetään, Katherine ei ollut sanonut tällaista. Graftonin kronikan mukaan Katherinea syytettiin ”of dissolute living before her maryage, with Fraunces Diram”¹⁹². Attainderlaki oli STACYN mukaan kätevä Henrikin ja hänen ministereidensä ase epämieluisia henkilöitä vastaan ilman, että tarvitsi järjestää tapalain vaatimia meluisia ja pitkiä oi-

¹⁸⁸ SMITH, 1961, 190.

¹⁸⁹ SMITH, 1961, 191, 192.

¹⁹⁰ Eebo, Grafton, 1569, image 736, WEIR, 1991, 469-470, 475. Huom.suom. ”kuningattaren pahan käytöksen salauksesta, kuninkaan ja hänen kruununperimysjärjestyksensä herjauksesta”

¹⁹¹ Eebo, England, 1559, image 528.

¹⁹² Eebo, Grafton, 1569, image 736. Huom.suom. ”ennen avioliittoaan viettämästä irstaasta elämästä Francis Derehamin kanssa”.

keudenkäyntejä¹⁹³. Katherinelle ei järjestetty oikeudenkäyntiä eikä puolustusta, vaan hänet tuomittiin samaisen attainder-lain avulla valtiopetoksesta. Henrik kuitenkin halusi, että Katherinella olisi tilaisuus puolustaa itseään julkisesti, joten hän lähetti neuvoston jäseniä kuulemaan Katherinea 25.1.1542. Katherine kuitenkin kieltäytyi enää puolustamasta itseään ja sanoi tyytyvänsä Henrikin tuomioon ja toivoi kuolevansa hyvin. Nöyrä asenne teki vaikutuksen neuvostoon ja se huomauttikin ylähuoneelle olla kiirehtimättä attainder-lain kanssa, koska asiaa sieti tutkia tarkemmin, ettei tuomiosta tulisi myöhemmin huomautettavaa. WEIRIN sanoin ”toiset” halusivat kuitenkin nopeuttaa asian käsittelyä ja laki tuli voimaan jo 7.2. Kun Norfolk haki Katherinen Syonista 10.2. Toweriin, Katherineen iski paniikki ja hän kieltäytyi lähtemästä, joten hänet täytyi sitoa kuljetuksen ajaksi. Kun Lincolnin piispa meni illalla kuulemaan synnintunnustuksen, Katherine yhä vakuutti viattomuuttaan aviorikokseen. Koska attainder-laista puuttui yhä kuninkaan allekirjoitus, teloitusta ei voitu tehdä, joten säästääkseen Henrikin lisäharmeilta, neuvosto liitti Great seal -sinetin lakiin todistamaan kuninkaan hyväksyneen kyseisen lain ja kirjasi lakipaperin yläkulmaan ranskaksi fraasin ”The King wills it”. Parlamentti hyväksyi lain lauantaina 11.2.1542 mutta Katherine sai vielä lisäelinpäivän, koska teloitusta ei voitu tehdä sunnuntaina. Voidakseen teloituttaa Janen, Henrikin täytyi laadituttaa laki, joka salli mielenvikaisten teloitukset, mutta ilmeisesti Jane oli ollut pikemminkin shokissa, sillä teloituspäivänään nähtyään Katherinen teloituksen Janen viimeinen puhe ei ollut mielenvikaisen. Sunnuntainan Katherine pyysi Towerin konstaapeli Gagelta teloituspölkkyä, jotta hän voisi harjoitella pään asettamista siihen ja Gage suostui omituiseen pyyntöön. Seuraavana aamuna pidettyään viimeisen puheensa Katherinen pää katkaistiin tavanomaisella kirveellä yhdellä iskulla. Katherinen nimi ”unohdettiin” vuoteen 1553, jolloin Maria I kumosi Katherinen teloituksen oikeuttaneen attainder-lain, koska siinä ei ollut Henrikin allekirjoitusta.¹⁹⁴

Henrik olisi voinut armahtaa Katherinen aviosopimuksen takia ja julistaa avioliiton mitättömäksi ja samalla säästää Derehamin, joka ei lopultakaan ollut syyllistynyt muuhun kuin olemaan naimattoman naisen kanssa suhteessa, mutta FRASERIN mukaan Henrik ilmeisesti vihasi Derehamia tämän oltua ”puhtaan morsiamensa turmelija”, ja SMITHIN mielestä aviosopimus-vaihtoehtoa ei käytetty, koska lisäskandaalien käry oli ollut jo havaittavissa¹⁹⁵. SMITHIN mukaan Katherinen ja miesten takaa-ajon taustalla kokonaisuudessaan kyse oli kuitenkin Howard-klaanin tuhoamisesta. He halusivat päästä eroon Howardeista, jotka vaikuttivat paljon kuninkaan mielipiteisiin niin uskonnosta

¹⁹³ STACY, 1986, 13. STACY laski, että vuosien 1531–47 välillä tuomittiin 104 henkilöä attainder-lain avulla, heistä 68 tuomittiin ilman tapalain oikeudenkäyntejä ja 34 tuomittiin kuolemaan. Suurin osa niistä, joita ei teloitettu, oli maanpaossa.

¹⁹⁴ WEIR, 1991, 469, 477–482, SMITH, 1961, 164.

¹⁹⁵ FRASER, 1993, 426, SMITH, 1961, 187.

kuin politiikasta, olihan Katherine järjestänyt monille Howardeille virkoja ja paikkoja hovissa¹⁹⁶. Tämän lisäksi mielestäni kyse oli ylpeydestä, Henrik ilmeisesti koki tullessaan nolatuksi ja pilkatuksi jouduttuaan aisankannattajaksi ja oltuaan kaiken kansan ja hovin edessä niin hullaantunut nuoreen naiseen.

Niin Annen kuin Katherinenkaan rikokset eivät todentotta olleet rikoksia sanan tavallisimmassa merkityksessä. Nykytutkijan silmin ainoan rikoksen voisi jopa sanoa tapahtuneen kuningatarten teloituksissa. Aviorikos ja hedelmättömyys, tai niiden mahdollisuudet, olivat kuitenkin vakava asia dynastiaa halunneelle Henrikille. Kuten nähtiin, hovi oli juoruineen ja huhuineen vaarallinen paikka naiselle, josta vaikka vain yksi vaikutusvaltainen ihminen oikkujensa mukaan, halusi päästä eroon, eikä naisen yhteiskunnallinen asema auttanut, kuten olisi voinut luulla. Kotiympäristökään ei ollut sen turvallisempi jos nainen oli esimerkiksi pakotettu vastoin tämän tahtoa naimisiin tai sai ei-toivotun lapsen. Toisin kuin edellä kuvatuissa valtiopetoksissa, murhissa ja lastenmurhissa oli kyse ”todellisista”, raaosta rikoksista.

4.2) Maanpetos ja murha

Naiset, joko vaimot tai palvelijat, jotka murhasivat tai tappoivat aviomiehensä, isäntänsä tai emäntänsä, joutuivat syytteeseen maanpetoksesta¹⁹⁷. Syytenimikkeen taustalla oli ajatuksena se, että aviomies oli samassa asemassa vaimoonsa (ja emäntä palvelijaansa) nähden kuin kuningas alamaisiinsa nähden. Kun hallitsijaa vastaan teki rikoksen ja rikkoi alamaisuuden, uskollisuuden ja velvollisuuden valat, joutui syytteeseen valtiopetoksesta (high treason) ja aviomiestä vastaan toimineet vaimot tuomittiin maanpetoksesta. Maanpetos oli siten paljon vakavampi syyte kuin pelkkä murha¹⁹⁸. Jos tapauksessa ei ollut tätä yhteiskunnallisen tai sukupuolisen aseman vastakkainasettelua ylempään ja alempaan luokkaan, kyseessä oli tavan murha tai tapo. Syytteet kirjattiin eri nimillä ja tuomiotkin olivat toisinaan erilaisia. Tämän takia erittelen maanpetokselliset murhat ja ”tavan” murhat. Naisten asemaa ”kodinhaltijoina” ja sitä, miten heidän elämänsä keskittyi kodin piiriin, kuvastaa esimerkiksi se, että muun muassa SHARPEN mukaan naiset olivat syytettyinä vain 7 %:ssa kodin ulkopuolella tehdyistä murhista kun taas kodin piirissä tehdyistä murhissa he olivat syytettyinä jopa 42 %:ssa tapauksista. Tosin useimpien muiden tutkijoiden tavoin myös SHARPE tutki 1560–1700-luvun alun välistä aikaa ja myös hän itse huomautti, ettei prosenttilukuihin kannata luottaa liikaa.¹⁹⁹ Luvut kui-

¹⁹⁶ SMITH, 1961, 195.

¹⁹⁷ Maanpetos eli petty treason.

¹⁹⁸ Tarkoituksella vaimonsa murhanneet aviomiehet joutuivat syytteeseen pelkästään murhasta ja maanpetoksen ja murhan ero sukupuolten suhteen kirjattiin Englannin lakiin jo vuonna 1352 Edvard III:n aikana. KANE, 1996, 223.

¹⁹⁹ SHARPE, 1981, 36.

tenkin antavat karkean kuvan siitä, mistä naisten uhrin pääosin olivat, olipa kyse 1500- tai 1600-luvusta.

Eebosta naisten tekemiä murhatapauksia löytyi 12 kappaletta 1500-luvun puolelta, ja niistä kuusi oli aviomiesten murhia ja kuusi muita naisten tekemiä aikuisten murhia. Murhaajat olivat yleisimmin aviovaimoja, joiden lisäksi joukkoon mahtui avovaimo, majatalon emäntä, palvelija ja murhatun kummi. Kolmessa tapauksessa tuomitun naisen sanottiin murhanneen useamman kuin yhden ihmisen. Viidessä tapauksessa naiset käyttivät toisia miehiä välikappaleenaan saadakseen miehensä hengiltä. Yhdessä tapauksessa nainen osallistui murhaan toimien vain uhriensa ansaan houkuttelijana. Murhan tekijöille maksettujen palkkojen suuruus vaihteli. Vuonna 1573 Anne Sanders ja Anne Drewrie halusivat päästä eroon Sandersin aviomiehestä ja maksoivat rouva Sandersiin rakastuneelle ja avioon haluavalle Brownille ensin £20 ja myöhemmin vielä £6²⁰⁰. Vuonna 1591 leskimies ja neljän lapsen isä halusi varakkaisiin naimisiin mutta nainen ei halunnut miehen lapsia. Ratkaisuksi mies keksi suostutella köyhän ystävänsä tekoon ja antoi tälle palkaksi kolmen nuorimman lapsensa tappamisesta 40 shillinkiä ja hyvän lehmän. Isän ollessa poissa vanhimman poikansa kanssa ystävä kävi viiltämässä lasten kurkut.²⁰¹

Kirjoituksista yhteen ei ollut sen tarkempaa vuosilukua kuin se, että murha oli tehty Henrik VIII:n aikakaudella. Syystä tai toisesta varsinaisia murhapamfletteja alkoi ilmestyä vasta 1550-luvun jälkeen, vaikka aviomiehen murha oli ollut maanpetos jo ainakin vuodesta 1519 lähtien, ja muut murhat olikin tehty vuosien 1569–1592 välillä. Rikospamfletit olivat maksavan yleisön houkuttamiseksi kirjoitettu sensaatiomaisen kauhistelemaan ja tuomitsevaan tapaan ja Eebosta löytyneet murhapamfletit, joissa ei juuri sääliä murhaajalle tai tekoon osallistuneille jaettu, eivät eronneet muista paljoakaan. Vain Kyd Thomasin kirjoittamassa ”The trueth of the most wicked and secret murthering of Iohn Brewen”²⁰² Thomas selittää naisen, Annen, olevan hyvä ja osittain syytön murhaan. Kirjoitusten tarkoituksena oli olla varoituksena muille, paitsi muille naisille, jotta he tietäisivät miten heidän käy, jos erehtyvät tappamaan miehensä, ne olivat varoituksena myös itse miehille. Uhrin kuvattiin hyviksi, viattomiksi ja rehellisiksi miehiksi, eikä niissä sanottu, jos naisen vanhemmat olivat myyneet tyttärensä vaimoksi vastoin tämän tahtoa vanhemmalle ja/tai väkivaltaiselle miehelle, vaikka 1500-luvulla järjestetyt avioliitot olivat ainakin alempien luokkien keskuudessa vähenemään päin. Jälleen vain edellä mainitun Thomasin kirjoituksessa aviomiestäkin mustamaalattiin, kun Annen rakastuttua tavoitellessaan tulevan aviomiehen, Brewenin, sanottiin kiristäneen Anne naimisiin. Toisina syinä miesten tapoille teksteissä on annettu rakastuminen toiseen mieheen, äpä-

²⁰⁰ Eebo, Golding, 1573, image 4, ks. rahanarvotaulukko 1570-luvun £20=n. £3543 vuonna 2005, £6=n.£1063.

²⁰¹ Eebo, anonyymi, 1591, image 3-4.

²⁰² Eebo, Thomas, 1592, passim..

räraskaudet ja pelko aviomiehen saavan tietää niistä. Lisäksi toiset miehet olivat houkuttelleet tekoon esimerkiksi lupaamalla mennä naimisiin naisen kanssa. Lisäksi naisten ajateltiin olevan Eevan lailla heikkoja ja tappaneen paholaisen vietteleminä ja houkuttelemina.

GASKILLIN mukaan jo 1500-luvulla oli yleinen uskomus, että kun murhaaja oli murhatun ruumiin lähellä, ruumis alkoi verenkierron alkaessa jälleen punertaa tai vuotaa verta. GASKILLIN lainaaman Keith Thomasin mukaan ruumiiden kosketteluun tarkoituksena oli saada ihmiset ensinnäkin pelotelluksi ja toisekseen saada syylliset paljastamaan tekonsa reaktioillaan, kun heitä pyydettiin koskettamaan ruumista. Tärkeää ei ollut se, että ruumis vuotaisi vaan se, että ihmiset uskoivat sen vuotavan. Ruumiin verenvuoto kävi todisteeksi oikeudenkäynnissä. Se ei taannut tuomiota mutta riitti syytteen nostamiseen.²⁰³ Siitä huolimatta, että GASKILL sanoi verenvuototodistusten oikeudessa olleen jos ei nyt yleisiä, niin ei myöskään harvinaisia, niin naisten murhatapauksista yhdessäkään ei mainittu ruumiin vuotaneen verta. Tosin jos ”tieto” syyllisen paljastumisesta edellä mainitulla tavalla oli niin yleinen kuin GASKILL antoi ymmärtää, niin se on voinut vaikuttaa paljonkin siihen, että pamflettien syylliset tunnustivat tekonsa nopeasti.

4.2.1) Maanpetokselliset murhat ja murhat

Annis Bankyn -nimistä palvelijaa, jota vuoden 1590 pamfletissa²⁰⁴ ei voinut ”call by the name of maiden, wyfe nor widowe, for that she was never married, and yet hath had three or foure children”, asui Southwarkissa Lontoossa. Tämä ”sinkkuäiti” meni noin 42-vuotiaana hyvä maineisen Bell-nimisen, ilmeisesti soutajan²⁰⁵, palvelukseen. Hän oli varastanut edelliseltä työnantaja-emännältään £10 jäämättä kiinni. Bellin luona noin 1588 hän oli tappanut myrkyttämällä Bellin vaimon kenenkään epäilemättä häntä rikoksesta, jonka jälkeen Annis halusi Bellin kanssa avioon. Mies ei sitä kuitenkaan ollut luvannut eikä halunnut, koska Annisin kuvattiin olevan ”ill favoured, unhandsome, and foolish, her looks were crabbed, her behaviour unseemly, and in qualities sluttish”²⁰⁶. Liekö isäntä kokeillut tai Annisin käytös antanut ymmärtää, koska isäntä tiesi Annisin olevan ”kevytkenkäinen”. Sen sijaan Bell meni naimisiin kahden tyttären leskiäidin kanssa. ”This bad creature” alias Annis kadehti kyseistä naista, joka pian sairastui vaka-

²⁰³ GASKILL, 1998, 8-10, 13. Ruumiin verenvuoto on oikeasti mahdollista, mutta ei niin dramaattisesti ja usein kuin (1600-luvulla yleisempiä) aikalaiset antoivat ymmärtää.

²⁰⁴ Pamfleteissa on usein sanottu rikoksen tms. tapahtuneen esimerkiksi viime viikolla tai viime pääsiäisenä mutta niihin ”ajoituksiin” ei ole luottamista, joten käytän vain pamfletin ilmestymisvuotta, ellei tekstissä ole sanottu tapahtumavuotta erikseen. Huom. suom. ” [Annisia ei voinut] kutsua neidon, vaimon eikä lesken nimellä, sillä hän ei ollut koskaan naimisissa, ja silti hänellä oli ollut kolme tai neljä lasta.”

²⁰⁵ Huom. suom. water-man.

²⁰⁶ Huom. suom. ”kammottava, ruma, ja hölmö, hän oli happaman näköinen, hänen käytöksensä oli säädyttöntä, ja luonteeltaan huorahtava.”

vasti pitkäksi aikaa kuulemma myrkytetyn keiton takia, jota oli syönyt vain vähän. Sen sijaan hänen nuorempi tyttärensä oli syönyt enemmän, jolloin hänen kurkkunsa turposi ja hän kuoli myrkyn takia. Vanhempi tytär sairastui myös mutta ei kuollut. Vielä tällöin kukaan ei syyttänyt Annisia myrkytyksistä. Annis kuitenkin oli lähtemässä palveluspai-kastaan ja hän vei tavaransa pois luvaten tulla tekemän työnantajille vielä viimeisen aterian ennen lähtöään. Annisin lähdettyä kaapista oli hävinnyt 15s, jolloin Bell lähetti sairaudesta toipuneen vaimonsa hakemaan Annisin takaisin. Annisilta löytyikin suurin osa rahoista ja myrkkyä, jota Bell ei kylläkään tiennyt myrkyksi ennen kuin apuun haettu naapuri tunnisti sen sellaiseksi. Ensin Annis ei tunnustanut, mitä varten hänellä oli myrkkyä, mutta kun hänet vietiin rauhantuomarin pakeille, hän tunnusti asian. Pamfletin kirjoittaja mainitsi haluavansa kertoa Annisin tarinaa tuntemattomalle yleisölle mitä Annis oli tehnyt ja miksi varoittaakseen muita ihmisiä välttämään ”like wickednes”(moista ilkeyttä).²⁰⁷

Aviomiehensä murhanneen Anne Wellesin tapaus oli hiukan erilainen siinä suhteessa, ainakin jos pamfletin kirjoittajaan Thomasiin on uskomista, että kuten jo edellä mainittu, Anne kuvattiin hyväksi ja kunnolliseksi naiseksi ja pääosa syystä vieritettiin toisen miehen, John Parkerin harteille. Erikoista samaisessa tekstissä on myös se, ettei murhattua Brewenia kuvattu lähes pyhimyksenomaiseksi kunnolliseksi kansalaiseksi, vaan hänen sanottiin kiristäneen Anne naimisiin. Pamfletti ei ole uskottava siinä suhteessa, että siinä on kuvattu pitkät pätkät yksityisiä Annen molempien miesten kanssa käymiä keskusteluja sanasta sanaan. Brewen oli Annea kosiskellessaan antanut tälle arvokkaita kulta- ja jalokivikoruja, joita Anne ei sittemmin palauttanut, kun torjui Brewenin kilpakosija Parkerin sijaan. Brewen suuttui asiasta niin, että uhkasi ilmoittaa viranomaisille Annen varastaneen korut. Anne pelästyi uhkausta, koska korut olivat niin arvokkaita, että Anne olisi saattanut joutua varkaudesta hirsipuuhun. Sanomatta miksi Anne ei palauttanut koruja, Anne lupautui Brewenin kanssa avioon, mutta vihasi miestä tämän teon takia.²⁰⁸

Parkerin kuultua aviolupauksesta, hän raivostui ja Anneakin kadutti annettu lupaus. Parkerilla ja Annella oli suhde ja Parker houkutteli toistuvasti kieltäytyvää Annea hankkiutumaan Brewenistä eroon tavalla tai toisella lupaamalla mennä naimisiin Annen kanssa sen jälkeen. Lopulta Anne suostui myrkytykseen. Oltuaan naimisissa vasta kolme päivää, Anne aikoi jo myrkyttää miehensä. Tässä vaiheessa miestä jo kuvattiin rehelliseksi, hellästi rakastavaksi aviomieheksi. Häyön jälkeen Anne halusi eroon vihaamastaan miehestä muuttamalla omaan taloonsa Parkerin lähelle, jossa heidän suhteensa jat-

²⁰⁷ Eebo, anonyymi, 1590, image 5-7. Jo Henrik VIII:n aikana lain mukaan yli 40 shillingin varkaudesta menetti turvapaikkaoikeuden ja sai kuolemantuomion.

²⁰⁸ Eebo, Thomas, 1592, image 2-3.

kui ja jossa he suunnittelivat murhaa. Kelmiksi kuvattu Parker hankki voimakkaan myrkyn, joka ei turvottaisi ruumista ja joka ei näkyisi myöhemmin ruumiissa. Pääsiäisen aikaan Anne muina miehinä meni Brewenin taloon, vei myrkyn mennessään ja laittoi sitä miehelleen tekemäänsä pääsiäisruokaan. Mies sairastui ja pyysi naista jäämään sairauden ajaksi mutta Anne lähti kotiinsa ” and so unnaturally left the poysoned man all alone”(ja niin luonnottomasti jätti myrkytetyn miehen aivan yksin). Anne palasi seuraavana päivänä ja antoi miehelleen myrkyllä terästettyä olutkeittoa ja samana päivänä mies kuoli ja haudattiin seuraavana. Kukaan ei epäillyt mitään väärää tapahtuneen ja arvelivat Annen kylmyyden miestään ja tämän kuolemaa kohtaan johtuneen vain nuoruuden tietämättömyydestä. Anne sai lapsen, jonka muut ajattelivat olevan Brewenin, mutta myöhemmin se paljastui Parkerin lapseksi. Lapsi kuoli pian mutta kuolinsyystä ei sanottu mitään. Parin epäsuhtainen suhde jatkui ja ”so bould in the end he grew with her, that she durst not denie him any thing”²⁰⁹. Tämä Thomasin kuvailema ”orjuus” jatkui rahan kiristyksen ohessa, ja jos Anne oli kieltäytynyt, Parker oli uhannut puukottaa Annen. Silti Anne vain halaj i avioliittoa, mutta Parkerin lupaamaan liittoa ei kuulunut. Anne tuli jälleen raskaaksi mutta piti sen salassa naapureiltaan pysyttelemällä talossaan. Kun Anne nyt vaati avioliittoa, Parker vastasi, ettei aikonut ottaa moista lutkaa ja myrkyttäjää vaimokseen, saattaisihan Anne samalla keinoin myrkyttää hänetkin. Anne puolustautui sanomalla, että oli ollut suhteissa vain Parkerin itsensä kanssa ja ”if my husband were poysoned, thou knowest (shameles as thou art) it had never been done but for thee, thou gavest me the poyson, and after thy direction I did minister it unto him, and woe is mee, it was for thy sake I did so cursed a deede”²¹⁰. Joku kuuli sananvaihdon ja ilmoitti viranomaisille murhan tapahtuneen.²¹¹ Puolustautuminen sillä, että Parker oli antanut myrkyn ja neuvonut sen käytössä ei auttanut Annea, vaan hän joutui rauhan tuomarin eteen.

Noin 10 mailia Plymouthista Testockin kaupungissa alkoi jälleen kolmiodraama. Varakas ja hyvämaineinen Glanfeeld suosi liikeasioidensa takia George Strangwidge -nimistä nuorta miestä tyttärensä mieheksi. Pamfletin kirjoittajan mukaan saatana kuitenkin sekoitti suunnitelmat ja jostain syystä Glanfeeldin mielipide muuttui Strangwidgen suhteen ja hän löysi tyttärelleen leskimiehen, Padgen, Plymouthista, joka oli parempi paikka vanhempien liikeasioidenkin takia. Tytär ei kuitenkaan sulattanut miehen vaihdosta niin helposti kuin vanhemmat kuvittelivat, vaikka suostuikin pitkällisen suostutte-

²⁰⁹ Huom.suom. ”niin rohkeaksi mies meni lopussa naisen kanssa, ettei nainen uskaltanut kieltää mieheltä mitään”.

²¹⁰ Huom. suom. ”jos aviomieheni myrkytettiin, sinä tiedät (häpeämätön kun olet), ettei sitä olisi tehty, paitsi sinun vuoksesi, sinä annoit myrkyn minulle ja sinun ohjeittesi mukaan annoin/annostelin (?) sen hänelle, ja voi minua, sillä sinun takiasi tein niin kiroton teon”.

²¹¹ Eebo, Thomas, 1592, image 3-5.

lun jälkeen avioliittoon. Uusi rouva Padge ja George jatkoivat tapailemistaan ja suunnittelivat ja harjoittelivat lähes vuoden verran Padgen tappamista koettaen myrkyttää miehen erinäisiä kertoja. Kirjoittajan mukaan Jumala kuitenkin pelasti miehen kuolemalta mutta ei ilmeisesti kuitenkaan ollut aivan kaikkivoipainen, koska Padge kärsi myrkytyksen aiheuttamista pahoinvoinneista ja oksensi verta. Lopulta rouva suostutteli kullan ja hopean voimalla Robert Priddis -nimisen palvelijansa tekemään miehestään lopun. ”She so corrupted him, with promise of seaven score pounds and more, that he solemnly undertook and vowed to performe the task...”.²¹² Erään tutkijan mukaan summa ei ollut mikään tietty puntamäärä vaan, sillä olisi tarkoitettu vain paljon rahaa.

Strangwidge omalla tahollaan palkkasi Tom Stone -nimisen miehen samaan työhön. Miehet valmistautuivat tekemään murhan helmikuun 11. päivänä, jolloin talon emäntä makasi omassa huoneessaan kuolleen syntyneen lapsen synnytyksen jälkeisessä lapsivuoteessa ”[she] having before sworn y she would never beare child of his getting ... which argued a most ungodlye minde in the woman, for in that sort she had been the death of two of her own children.”²¹³. Sopimuksen mukaisesti Priddis laski Stonen sisään ja he molemmat menivät isännän huoneeseen. Mutta isäntä ei sattunut nukkumaan vielä silloin ja kysyikin, kuka oli tullut, jolloin miehet loikkasivat Padgen kimppuun ja kamppailtuaan aikansa, onnistuivat kuristamaan Padgen tämän omalla huivilla²¹⁴, jolloin Padgen kaulaan jäi jäljet hänen yritettyään repiä huivia pois. ”This doon, they laid him overthwart y bed, and against the bed side broke his neck...”. Kun Padge oli nyt varmasti kuollut, niskakin sängyn laittaa vasten katkaistuna, miehet asettelivat hänet kunnolla sänkyyn ja siistivät petivaatteet yrittäen saada vaikutelman, että Padge olisi kuollut luonnollisesti. Priddis meni heti rouvan huoneeseen ilmoittamaan teon tehdyksi. Noin tuntia myöhemmin hän palasi jälleen rouvan huoneen ovelle ja ilmoitti kovaäänisesti, että hänen olisi syytä mennä tarkistamaan isännän vointi, koska isännän huoneesta kuului valitusta. Tällöin rouva Padge kutsui heti palvelijansa ja antoi tämän mennä isännän huoneeseen itse jääden ovelle aivan kuin ”one whose consciense would not permit her to come and beholde the detestable deed...”.²¹⁵ Palvelija havaitsi isännän kuolleen, mutta rouva käski Priddisiä hakemaan muun muassa Padgen sisaren, jos tämä mieli nähdä veljeään vielä elossa, koska veljellä oli ”the disease called the Pull..”. Padgen sisar, rouva Harris, kuitenkin huomasi Padgen rinnassa veriset raapimisjäljet ja vähän

²¹² Eebo, anonyymi, 1591, image 6-7, huom.suom. ”Hän lahjoi miehen niin, lupaamalla yli 140 puntaa, että mies juhlallisesti otti haasteen vastaan ja vannoi tekevänsä työn”.

²¹³ Huom. suom. ”hän oli aikaisemmin vannonut, ettei hän koskaan kantaisi miehensä lapsia...mikä todisti syntisimmästä mielestä naisessa, sillä sillä saralla hän oli koitunut kahden lapsensa kuolemaksi.”

²¹⁴ Huom. suom. kercher – huivi tai myssy.

²¹⁵ Huom. suom.”sellainen, jonka omatunto ei sallisi hänen tulla ja katsoa kammottavaa tekoa”.

myöhemmin huomattiin miehen niskan murtuneen ja polvien olevan naarmuilla. Paikalle kutsutut viranomaiset totesivat Padgen murhatun samaisena yönä.²¹⁶

Edellä kuvatut murhat ovat keinolla tai toisella kuvattavissa intohimorikoksiksi, mutta seuraavalla Lincolnshiressä tapahtuneella murhalla ei ollut mitään tekemistä kauteuden, vihan tai rakkauden kanssa. Murhaa ei ajoitettu pamfletissa lainkaan, mutta teksti julkaistiin vuonna 1595. Naisen nimeäkään siinä ei sanottu, mutta se tapahtui Tompson – nimisen miehen majatalossa ja naista sanottiin vain majatalon emännäksi ja Tompsonin vaimoksi. Jälleen kerran ”hyvin rehellinen” mies matkusti liikeasioissaan Lincolnshireen ja kun ilta tuli, hän majoittui maineeltaan rehellisen miehen majataloon. Miehen maksaessa huonettaan emännälle, emäntä huomasi liikemiehen paksun kukkaron siitä huolimatta, että mies yritti salaa raottaa kukkaroaan. Mies halusi turvallisen huoneen ja samana iltana emäntä katsoi, ettei ottanut ketään epäilyttävän näköistä vieraakseen. Mentyyään illalla mukkumaan, mies piilotti rahansa ja lukitsi ovensa ja jätti avaimen lukkoon sisäpuolelle. Emäntä ei kuitenkaan saanut rahoja mielestään ja yöllä hän muiden nukkuessa murtautui miehen huoneeseen. ”Shee went in and found the mans knife... whiche shee tooke out of the sheathe, and laying her hand upon his mouth that hee might not cry out cut his throate with his owne knife...”^{217 218}

Mies yritti tapella vastaan, mutta kuolettavasti haavoittuneena ei onnistunut. Miehen kuoltua emäntä otti rahat ja asetti miehen käden vielä kurkussa töröttävän puukon kahvalle aivan kuin mies olisi tehnyt itsemurhan. Lähdettyään huoneesta emäntä vaihtoi vaatteet ja piilotti vähät veriset vaatteensa siltä varalta, että häntä epäiltäisiin teosta. Aamulla hän ihmetteli palvelijansa kanssa sitä miten pitkään mies nukkui ja lähetti palvelijan herättämään miehen. Palvelija koputeltuaan ovella aikansa, lopulta väkisin työnsi oven auki ja näki miehen kuolleen. Saatuaan tiedon kuolemasta, emäntä ”after a most vile fashion counterfaieted swoning, but was comforted by neighbours” (teeskenneltyään halpamaisella tavalla pyörtymistä sai naapureilta lohtua). Tutkimuksissa päädyttiin tulokseen, että mies oli tehnyt itsemurhan, joten häntä ei haudattu siunattuun hautausmaahan.²¹⁹

Kirjoittajan mukaan jumala ei kuitenkaan sallinut murhan jäävän rankaisematta, sillä kun emäntä 3-4 kuukautta myöhemmin vei murhan aikana pitämänsä verisen vaateen köyhälle naiselle pestäväksi sanoen veren tulleen sian taposta ja piikansa olevan liian kiireinen pesemään sitä. Köyhä nainen kangasta pestessään näki veren aivan kuin tulevan tuoreemmaksi ja kankaan tummenevan. Nainen oli asiasta niin ihmeissään, että ker-

²¹⁶ Eebo, anonymi, 1591, image 7-8. ”Pull-taudista” ei ole minkäänlaista tietoa mikä ja millainen se oli.

²¹⁷ Huom. suom. ”hän meni sisään ja löysi miehen puukon... jonka hän otti tupesta, ja laittoi kätensä miehen suulle ettei mies voisi huutaa, viilsi miehen kurkun tämän omalla puukolla”.

²¹⁸ Eebo, T.I., 1595, image 23.

²¹⁹ Eebo, T.I., 1595, image 23- 24.

toi asiasta konstaapelille, joka naapuriensa kanssa meni kuulustelemaan emäntää. Emäntä hetken kuulustelujen jälkeen tunnusti tekonsa ja hänet teloitettiin.²²⁰ Köyhän naisen kankaan pesussa havaitsema ”veren tuorenemisen” voisi ajatella olevan ainoa hatara viittaus GASKILLIN sanomaan ruumiin punertumiseen tai veren vuotoon ja todennäköisesti tämä oli syynä siihen, että emäntä tunnusti tekonsa niin pian. Pamfletissa ei sanottu lainkaan miten emäntä teloitettiin.

Murha ei suinkaan aina kohdistunut ”ylempäänsä”. St. Gilesissä asui herraskainen rouva Amy Harison alias Midleton ”who was a very wicked liver, an unjust dealer...”. Tapaus muistuttaa lähinnä tuhkimotarinaa, tosin ilman prinssiä onnellisine loppuineen. Amyllä oli kotonaan kummilapsensa, jonka hän laittoi tekemään kaikenlaisia palvelijan töitä. Mutta toisinaan ”was constrained to more, so that ofte her unhabilitie caused her to be whipt, beaten, tirānically tormented...”. Emännän torumiset eivät kuitenkaan rajoituneet ”pieneen” läpsäykseen poskelle tai piiskaukseen vaan kummitäti otti järeämmäksi keinokseen kurittaa ”sometime with big cudgels, sometime with a girth...”. Kun kummitytär oli pantu ojennukseen nuijan ja satulavyön avulla, oli tyttö yltäpäältä mustelmiin ja ruhjeiden peitossa ”from the crown of the hed, to the soles of the feet, was left no member unmartired”. Ei olekaan yllätys, että tyttö ennen pitkää kuoli tällaisen ”excesse of correction” takia ja kummitäti sai teostaan kuolemantuomion.²²¹ Munday oli epämääräinen raportoidessaan kyseistä juttua. Hän ei kerro kummitädin nimen ja asuinpaikan lisäksi mitään nimiä eikä aikoja, paikkoja tai teon tarkempia seuraamuksia.

Edellä mainituista tapauksista käy ilmi, että vaikka naiset käyttivät aseenaan myrkyä, jota monet tutkijat ovat painottaneet naisten välineeksi, naiset osasivat, uskalsivat ja olivat tarpeeksi kylmäverisiä ollakseen paitsi taustavoimana ja ”aivoina”, myös tehdä tapot ja murhat itse muillakin keinoin kuin myrkyllä. Seuraavissa tapauksissa naiset pääosin eivät voineet puolestaan luottaa muihin kuin itseensä paljastumisen pelossa.

4.2.2) Lapsenmurhat

Englannissa ei ollut 1500-luvulla erillistä lapsenmurhaa²²² kieltävää lakia, joten todennäköisesti sen takia myöskään Eebon pamfleteissa ei ole 1500-luvun osalta montaa naisen tekemää lapsenmurhaa eikä yhtään murha- tai noituustapausten kaltaista vain sitä asiaa käsittelevää pamflettia. Ensimmäinen varsinainen lapsenmurhalaki Englannissa säädettiin vasta 1624, jolloin lapsenmurhiin alettiin kiinnittää entistä enemmän huomio-

²²⁰ Eebo, T.I., 1595, image 24.

²²¹ Eebo, Munday, 1580, image 11. Huom. suom. ”[ruhjeiden peitossa] pääläelta jalkapohjiin ei yhtäkään jäsentä ollut jätetty vahingoittamatta”.

²²² Englannin kielen termi ”infanticide” lapsenmurhalle tarkoittaa lähinnä alle yksi vuotiaiden murhaa mutta tässä tutkimuksessa käsittelemme kaikkien alaikäisten lasten murhat lapsenmurhina.

ta, ja ne nousivat oikeusistuinten ja ”pamfletistien”, huomion kohteeksi. Kyseisen lain perusteella muun muassa äpärälapsen kuoleman salaaminen tulkittiin lapsenmurhaksi. Lapsenmurhatapaukset 1500-luvun teksteissä jäivät lähinnä lyhyiden sivumainintojen tasolle. Lapsenmurhien tutkijat, sekä HULL ja HOFFER²²³ että DAMME, ovat sitä mieltä, että 1500-luvulla rekisteröityjen lapsenmurhien määrä on aivan liian pieni niiden todelliseen määrään verrattuna, mutta INGRAM kommentoi vain, että lapsenmurhat olivat silloin harvinaisia. DAMMEN lainaama Emmison onkin sanonut, että lapsenmurhat olivat surullisen yleisiä ja aikalaiskuolinsyöntutkijoilta salattiin monia tukehduttamalla tai hakkaamalla tapettujen lasten kuolemia.²²⁴ Mielestäni tutkimuksissa yleensä on liikaa tuijotettu siihen, mitä nähdään oikeuksien rekistereistä, pamfleteista ja muista lähteistä ja jätetään kitukasvuisen lapsipuolen asemaan ne ”pimeät luvut”, tuntemattomat määrät, jotka jäivät aikalaisviranomaisilta rekisteröimättä.

DOLANIN mukaan ennen Elizabethin valtakautta lapsenmurhatapaukset käsiteltiin pääosin kirkollisoikeuksissa, joissa voitiin antaa rangaistuksia mutta ei kuolemantuomioita, koska kyseisiä tapauksia ei katsottu murhiksi. Lapsenmurhatapaukset ilmestyivät harvoin maallisiin oikeusistuimiin, vaikka kuolinsyöntutkijat tutkivat tapauksia ja totesivat kuoleman olleen luonnoton. Kyseiset tapaukset siirtyivät maallisen oikeuden puolelle samalla kun muitakin rikoksia siirrettiin pois kirkollisoikeuksien piiristä.²²⁵

Uskonnollisten ja oikeudellisten asioiden puolestapuhujien piireissä kasvoi Elizabethin kaudella huoli köyhien naisten seksuaalirikosten salaamisista. Papit muistuttivat käräjien avajaisissa ”Eevan jälkeläisistä”, erityisesti saatanan houkutuksiksi kuvatuista köyhistä palvelijattarista, jotka olivat alttiita ”lihan houkutuksille”. Maalliset oikeusistuimet kiinnittivät entistä enemmän huomiota seksuaalirikoksiin: muun muassa haureudesta ja äpäräraskaudesta syytettiin naisia. Lapsenmurhatuomiot alkoivat lisääntyä vasta Elizabeth I:n aikana siitä huolimatta, että lapsenmurha oli ollut tuttu ilmiö läpi historian. Tuomioiden lisääntyminen johtui vuoden 1576 köyhäinlakiin lisäystä äpärälasten elatusvelvollisuuden osiosta. Kyseisessä laissa seurakunnan hyväntekeväisyyden eläiteiksi jätettyjen aviottomien lasten äidit ja oletetut isät velvoitettiin maksamaan seurakunnalle viikottaista maksua joko rahallisesti tai jossain muussa muodossa ja jos he eivät maksaneet, heidät tuomittiin ”to the common Gayle, there to remayne without bayle or mayneprise” paitsi jos he onnistuivat vakuuttamaan joko maksavansa kyseiset maksut tai ilmestyvänsä seuraaville käräjille²²⁶. Esimerkiksi vuonna 1579 Susan Dates

²²³ Käytän tästedes Hofferin ja Hullin yhteisestä ”murdering mothers”-teoksesta vain Hullin nimeä.

²²⁴ HULL, 1981, 5-6. Lapsenmurhaluvut ovat täysin ristiriidassa esimerkiksi Firenzen lukujen kanssa, jossa vuosina 1500–1540 oli peräti 181 tapausta. INGRAM, 1987, 158, DAMME, 1978, 2,11.

²²⁵ DOLAN, 1994, 127.

²²⁶ Eebo, England and Wales, 1576, image 6. Huom.suom. ” julkiseen vankilaan ja pysyvän siellä ilman takuita tai ”mainpricea” ”. Mayneprise (mainprice)= käytäntö, jolla vanki vapautettiin jonkun vastuulle, jotta tämä ilmestyy oikeuteen sovittuna aikana.

oli ilmoittanut Edmund Cheveleyn alias Lacey'n lapsensa isäksi kesken synnytyksen. Mies kutsuttiin oikeuteen, jossa sovittiin miehen maksavan kuusi pennyä viikossa poikansa elatusmaksua. Vuonna 1589 vanhapiika Margery Hawlesin synnytyksessä oli kaksi kätilöä kiristämässä²²⁷ ja todistamassa isän nimen julkituloa. Isäksi paljastui Margeryn entinen työnantaja, John Stebbing, joka oli luvannut naiselle avioliiton. Kun lapsi ilmoitti tulostaan, Stebbing oli yrittänyt vaientaa Margeryn, jotta tämä ilmoittaisi isäksi jonkun muun tarjoamalla 20 kultarahaa (noobelia). Ensin Stebbing tarjoutui ottamaan lapsen itselleen, mutta myöhemmin myönsi suhteen. Tällaiset tapaukset turruttivat rauhantuomarit ja johtivat lopulta lapsenmurhaepäilyihin, kun vastasyntyneitä aviottomia lapsia kuoli. Jos nainen pystyi salaamaan raskautensa, synnyttämään salaa ja pääsemään eroon kuolleesta lapsesta, hänellä oli hyvät mahdollisuudet välttää Elizabethin vuoden 1576 lain rangaistukset.²²⁸

Tuomioiden lisääntymisen taustalla olivat lisäksi vaikuttamassa entisen kaltaisen yhteiskuntamallin sortuminen, uskonnollisuus ja lisääntynyt vihamielisyys moraalittomina pidettyjä naisia kohtaan. Lisääntymisen taustalla oli myös se, että oikeusistuimet etsivät kyseisiä tapauksia ilmiantajien avustuksella. Vaikka lapsenmurhatapaukset eivät vaatineetkaan yhtä paljon oikeuden huomiota kuin muut törkeät rikokset, ne, kuten jo sanottu, eivät olleet harvinaisia, ja HULLIN mielestä ne käsittivät 25 % varhaismodernin ajan murhista²²⁹. Essexissä 17 edeltävänä vuotena ennen vuoden 1576 lakia, käräjäoikeus tuomitsi kaksi äitiä viiden vastasyntyneen äpärälapsen taposta, kun taas 17 vuonna kyseisen lain jälkeen tuomittiin yhdeksän äitiä 13 lapsen taposta. SHARPE laski Essexissä säilyneiden syytteiden mukaan vuosien 1559–1603 välillä tehdyn 28 lapsenmurhaa.²³⁰

Vuoden 1576 lailla oli osansa suuremmissa ”kuvioissa” yhteiskunnassa. Parlamentti ja kruunu taistelivat ylivallassa ja paikalliset tavat ja instituutiot olivat olleet puskurina valtiovallan ja yksilön välillä. Maatalouden ”vallankumous” heikensi naapuruston suhteita ja köyhyyttä lisänneet huonot sadot ja muun muassa aitausten aiheuttama lisätyötömyys heikensivät niitä lisää. Tiloiltaan pois ajettut kulkurit perheineen olivat vailla ruokaa ja lämpöä, joten lapsenmurha saattoi olla ainoa keino pitää jo olemassa oleva perhe elossa. Samoin palvelustyöille työpaikan voisi sanoa olleen lähes elämän edelly-

²²⁷ Kätilöt kiristivät aviottomien lapsien synnytyksissä äitejä kieltäytymällä auttamasta ennen kuin nainen sanoisi isän nimen.

²²⁸ HULL, 1981, 11, 14, 16–17.

²²⁹ HULLIN varhaismodernin ajan prosenttilukuun on suhtauduttava varauksella, koska 1600- ja 1700-luku, toisin kuin suurin osa 1500-lukua, kuului lapsenmurhalakien aikaan.

²³⁰ HULL, 1981, x, xviii, 18–19. Samat luvut Sussexissa olivat ennen lakia kolme äitiä viiden lapsen taposta ja lain jälkeen seitsemän äitiä yhdeksän lapsen taposta. Vertailun vuoksi: SHARPEN laskujen mukaan samoina vuosina tehtiin 129 murhaa, 320 murtoa ja 1460 varkautta. SHARPE, 1984, 49. DAMME lisää SHARPEN ilmoittamaan määrään vielä ”useiden” vanhempien lasten murhat, mutta ei sano mitään tarkkaa lukua. DAMME, 1978, 11.

tys, joten heillä ei ollut varaa menettää sitä lapsen takia. Perusluottamuksen menettäminen naapuruston välillä johti oikeuteen asti meneviin kiistoihin, ja seurakuntien hyväntekeväisyyden käytön kasvu ja lisääntyneet lapsenmurhasyytökset kuvastivat tätä tilannetta. Nuoret, naimattomat lapsenmurhasta syytetyt naiset eivät olleet vain turhautumisen ja vihan kohteita, he olivat myös elävä määritelmä sopimattomaksi katsotusta poikkeavasta käyttäytymisestä ja heitä vihaavat henkilöt istuivat oikeudenkäyntien juryissä.²³¹

”Oikeustieteilijä” Anthony Fitzherbert kirjoitti vuonna 1538 teoksen ”L’Office et Auctoritie de Justices de Peace”, jonka laajennettuun versioon toinen oikeustieteilijä Richard Crompton lisäsi 1584 ”Elizabeth P:n” tapauksen. Cromptonin yleisöä olivat rauhantuomarit ja muut oikeuden virkailijat, joiden tehtävänä oli muun muassa päättää teon harkinnan aste ja kuolinsyy. Ylituomari James Dyer oli lisännyt Elizabethin tapauksen muutamia vuosia aiemmin omiin kirjoitelmiinsa. Elizabeth P.:n tapaus oli sattunut vuonna 1568, jolloin Elizabeth oli miesrikoskumppaninsa kanssa tappanut viisi viikkoa vanhan vauvan. Elizabeth ei ollut ollut naimisissa, mutta Crompton ei tehnyt lisäyksessään äidin aviottomuudesta isoa numeroa. Samoin esimerkkinä käytettiin vuoden 1562 tapausta, jossa pappi George Parkerin ja Helena Millicentin vauvan tappoi Jane Saway -niminen kättilö heti sen synnyttyä. Oikeus katsoi kaikkien osallistuneen murhaan sen suunnittelussa ja teossa. Dyerin ja Cromptonin mielestä eivät uhrin ikä, viattomuus eikä syytetyn moraalisuus olleet oleellisia tapauksista päätettäessä. Lapsenmurhatapaukset ja -tuomiot alkoivat tämän jälkeen lisääntyä ja syinä tälle on esitetty, että rauhantuomarit asettivat syytteeseen enemmän epäiltyjä ja kuolinsyyntutkijoiden ja juryn jäsenten todisteiden hyväksyntä siitä, että epäilyttävissä tapauksissa oli tapahtunut murha. Lisäksi vaikuttimena oli, että tuomarien arvostamaan ja suosimaan käsikirjaan tuli tällaisia ”uudenlaisia” tapauksia.²³² Crompton lisäsi käsikirjan muunnelmaan 1593 Chesterissä vuonna 1560 tehdyn lapsenmurhan. Kuten HULL sanoi, se tuskin oli mikään erikoinen tapaus, mutta Crompton lisäsi sen, koska tapaus tarjosi lapsenmurhatapauksille todisteiden teknisen säännön, joka auttaisi tulevissa tapauksissa. Kyseisessä tapauksessa ”a harlot is delivered of an infant which she puts alive in an orchard, and covers with leaves; a kite strikes at him with its talons, from which the infant shortly dies..” (”ilotyttö sai vauvan, jonka hän laittaa elävänä hedelmätarhaan ja peittää lehdillä; haarahaukka iskee poikaan kynsillään, jonka takia vauva pian kuolee”). Kyseisessä tapauksessa ”ilotyttö”, jonka aiempi seksuaalinen käytös viestitti tuomareille, ettei hän

²³¹ HULL, 1981, 27, 31.

²³² HULL, 1981, 6-8.

piitannut yhteiskunnan säännöistä, oli laiminlyönyt lapsensa huolenpidon ja jättänyt sen haarahaukan armoille.²³³

4.2.3) Eevan jälkeläiset

Lapsenmurhia oli kahdenlaisia: 1) naimattomien naisten tekemät vastasyntyneiden lasten murhat ja 2) äidin, tai harvemmin isän, tekemä vanhemman aviolapsen murha. Naimattomien naisten tekemät murhat voi puolestaan jakaa kahteen luokkaan: ensinnäkin passiiviset äidit, jotka tunsivat häpeää ja syyllisyyttä aviottomasta lapsesta ja jotka murhalla häivyttivät häpeän aiheuttajan. Heille lapsenmurha oli vain viivästynyt abortti²³⁴ ja ruumiin piilotus takasi, ettei kuolinsyöntutkija saanut selville kuolinsyytä ja lapsenmurhalla naiset salasivat raskautta edes olleen. Toisekseen olivat äidit, joilla ei ollut eettisiä rajoitteita: he olivat yleensä vanhempia ja kevytkenkäisiä naisia, jotka usein olivat rikoksenuusijoita. Lapsi saattoi nostattaa vanhemmassa piilevän psykoottisen tilan tulemalla niin sanotusti kilpailijaksi puolison huomiosta. Toisaalla lapsi saattoi olla myös puolison ase toista vastaan, ja tämän tyyppinen lapsenmurhaaja oli toisinaan ollut väkivaltainen lasta kohtaan jo aiemmin. Ilkeät äitipuolet eivät ole vain satujen yksinoikeus, sillä kun kuolinsyöntutkija tutki Essexissä vuonna 1589 kahdeksanvuotiaan Joan Knight -nimisen tytön kuolinsyytä, tuli ilmi, että Joanin äitipuoli Agnes oli hakannut tyttöä jo pitkään. Tutkijat ajattelivat tytön olleen kuriton ja hakkaus määriteltiin ”vahingolliseksi kuolinsyöksi”. Tosin vaikka Englannin laissa kiellettiin lapsen ”oikaisu” säännöllisellä ruumiillisella kurituksella, käytännössä remmiä ei säästely ja myös silloin tunnettiin sanonta ”joka vitsaa säästää, se lastaan vihaa”. Myös rakastavat äidit saattoivat murhata jälkeläisiään epäitsekkyytään tai ”armomurhatakseen”. Tällaisissa tapauksissa äidit eivät voineet jättää lastaan yksin aikoessaan tehdä itsemurhan. He saattoivat myös sanoa lapsen kärsivän liian paljon elääkseen kunnolla tai kuvittelivat jonkun pakottaneen heidät murhaan. Vuonna 1584 Martha Godfrey vakuutti Middlesexin käräjillä, että paholainen oli pakottanut hänet käyttämään teurastajan veistä lapsensa tapossa. Martha ei myöntänyt syyllisyyttään eikä tunnustanut omaa osuuttaan tapahtumassa, jo-

²³³ HULL, 1981, 8, 10. Haarahaukka tapausta toisteltiin Englannin rauhantuomarien käsikirjoissa vuoteen 1877 asti.

²³⁴ Abortti oli myös ”rikos” ja se yhdistettiin lapsenmurhaan mutta siitä ei ollut mitään virallista tapalain lakia ennen vuotta 1803. Naiset tunsivat raskauden keskeyttäviä kasveja, kuten torajyvä ja rohtokataja, ja kierrättivät niitä toisilleen. Oikeudellisesti toiminta oli kyseenalaista mutta perinteisesti jälkikasvun määrän kontrollointi nähtiin äitien asiaksi, joten oikeusistuimilla ei ollut perusteita puuttua naimisissa olevien äitien syntymättömiä lapsia koskeviin toimiin ennen kuin lapsi oli syntynyt, ja silloin kuvaan astuivat lapsenmurhalait. Abortti oli myös vaarallista, joten äidille oli kannattavampaa tehdä ”viivästynyt abortti” eli lapsenmurha. Joan Penekemes piti Lontoossa taloa, jonne naimattomat äidit saattoivat mennä synnyttämään lapsensa ja palata arkeen ilman lastaan. Joan joutui oikeuteen 1609, (ei ole tietoa oliko talo toiminnassa jo 1500-luvulla) jonka jälkeisinä viitenä vuonna lopetettiin kolme vastaavaa taloa. HULL, 1981, 156, DOLAN, 1994, 136–137.

ten oikeus harhojen vilpittömyyden takia vapautti hänet syytteistä. Vastasyntynyt, vielä kastamaton lapsi oli kirkon suojeluksen ulkopuolella ja siten epämuodostunut lapsi saattoi olla paholaisen vallassa. Tällaiset paholaisen pelot aiheuttivat osan niin naimattomien kuin naimisissa olleidenkin lapsenmurhasta. Yhtä vaarallisia olivat vanhempienkin lapsien hakkaukset, joilla yritettiin saada paholaista ulos lapsesta.²³⁵

Hyvämaineiselle naiselle aviottoman lapsen saannin ajateltiin olevan niin suuri häpeä ja taakka, että naimattomien naisten odotettiin tappavan äpärensä ennemmin kuin aviovaimojen omia lapsiaan. Häpeä ja kasvatuksen taakka eivät yksinään kuitenkaan selitä niitä lukemattomia eloon jätettyjä aviottomia lapsia eikä aviolasten tappoja. HULLIN lainaamat Levine ja Wrightson totesivat tutkimuksessaan, että avioton raskaus ei läheskään aina päätynyt lapsenmurhaan koska ”laiton” raskaus ei ollut poikkeavaa vaan enemmänkin laajalti hyväksytty ”sosiaalisen käytäytymisen malli”. Tudorien 1500-luvun Englanti ei muistuttanut viktoriaanista Englantia lainkaan siinä suhteessa, että pariskunnan ei perinteisesti ollut tarpeen odotella ”papin aamenta”. Kihlasopimus oli riittävä niin parille itselleen kuin ympäröivälle yhteisöllekin, koska parin odotettiin kuitenkin menevän naimisiin ja aina vain nopeammin, jos lapsi oli tulossa. Kyseiset sopimukset olivat myös sitovia. Juryt painottivat, että sosiaalisella eristäytymisellä ja halukkuudella tehdä lapsenmurha oli yhteys. Lapsenmurha tosiaan oli ”yksinäisten” rikos, joka houkutteli yksinäisiä naisia, joilla ei ollut sosiaalisia siteitä ja joita uhkasivat rangaistukset ja kasvatuksen taakat. Vastasyntyneeseen kuolleeseen lapseen saattoi tulla mustelmia jos nuori kokematon äiti synnytti ilman apua ja mustelmat kävivät todisteina oikeudessa, mutta jos lapsessa ei ollut väkivallan merkkejä, avioäitejä ei yleensä tuomittu lapsenmurhasta.²³⁶

Pieni ja voimaton lapsi oli ilmeisesti kovin ”helppo” tapettava, kun kerran siihen puuhaan pystyi ja ryhtyi, sillä tappokeinoina käytettiin aivan samoja tapoja kuin aikuisenkin murhissa. Naiset eivät osallistuneet siinä määrin kuin miehet katutappeluihin, mellakoihin ja muihin väkivaltaisuuksiin, joten he purkivat aggressionsa lapsiin. Naiset, ja miehetkin, käyttivät murhatapoina lasten hukuttamista ja yleisimpänä oikeudessa esiintullutta tukehduuttamista. Äidit saattoivat sanoa olleensa nukuttamassa lastaan sängyssä ja nukahtaneensa vauvan päälle vahingossa. Vuonna 1566 Sussexissa Christine Grantham tuomittiin kuristamalla tehdystä lapsenmurhasta. Hänen apureinaan ollut Elylotin pariskunta tuomittiin rikostoveruudesta. Sussexissa vuonna 1589 Mary Mouser ja hänen äitinsä olivat syytettyinä Maryn lapsen taposta. Lapsen kurkku oli leikattu poikki ja oikeus tuomitsi Maryn murhasta mutta vapautti äidin. Samoin Dorcas Tyndall -niminen nainen oli vuonna 1594 viiltänyt lapsensa kurkun auki. Kuolemaan johtanutta

²³⁵HULL, 1981, 147–150, 154.

²³⁶HULL, 1981, 101, 104, 107, 128–129.

heitteillejättöä kohdeltiin myös harkittuna murhana. Elämän ylläpitäjänä ruoka ja lämpö ovat ensisijaisen tärkeitä. Englannissa 1500-luvulla rakennus- ja lämmityspuusta oli pulaa. Köyhissä taloissa, joissa ruumiinlämpöään kontrolloimaan kykenemätön pieni lapsi jätettiin kylmälle lattialle, lämmitys oli tärkeää. Jos lämmitystä ei ollut, lapsi saattoi kuolla ja oikeus harvoissa tapauksissa katsoi kylmälle altistamisen olleen suunniteltua ja siten murha. Ruoan suhteen ei kuitenkaan toimittu siten koska lapsen heitteillejättö oli helpompaa kuin nälkiinnyttäminen. HULLIN mukaan jotkut nuoret, tietämättömät naiset eivät tieneet olevansa raskaana ja synnyttivät vahingossa ulkokäymälän monttuun tai kätkivät kuolleen lapsen sinne. Mielestäni väite, että nainen ei tietäisi synnyttävänsä, on vähintään epäilyttävä. Olipa vuosisata mikä hyvänsä, naiset ehkä aluksi eivät tajua raskauttaan, mutta synnytystä ei voi olla huomaamatta edes jossain vaiheessa. Vihaisten äitien, jotka olivat itse lapsuudessaan kokeneet vihaa ja välinpitämättömyyttä tai tulleet hylätyiksi silloin tai aikuisiällä, aseina olivat siis puukot, nyrkit, pihdit ja ryhmysauvat. Vuonna 1560 Maud Smyth piti kuusivuotiaasta Tom-poikaansa kuumassa uunissa rangaistukseksi 2,5 viikon ajan, jonka seurauksena poika tukehtui kuoliaaksi. Uunilinjalla jatkoi eräs Margaret Yonge, joka oli 1588 aloittanut kurittaa seitsemänvuotiaasta poikaansa polttamalla tätä uunissa, mutta kuritus oli mennyt liian pitkälle ja poika paloi kuoliaaksi. Mundayn vuoden 1580 pamfletti mainitsee lapsenmurhan aivan kuin nykyään sanomalehdet voisivat kertoa lievista autokolareista: lyhyesti ja jokapäiväisesti tapahtuvana, aivan kuin uutisesta olisi tiedotettava pelkästään velvollisuudesta, jotta ihmiset huomaisivat varoa itse, mutta asiaan perin kyllästyneenä. Mundayn vuoden 1580 ”Example of the Woman” huomautuksessa nainen oli tappanut kaksi lastaan Kilbornessa, Lontoon lähellä, murskaamalla kahden lapsensa kallot halolla ja hänen sanottiin vain kuolleen Newgatessa²³⁷. Nainen selviytyi yleensä murhasta kaikkein parhaiten, jos hänellä oli joku apunaan. Yleisin apuri lapsenmurhatapauksissa oli synnyttäneen naisen äiti. Mukana saattoi olla myös naisten muita perheenjäseniä ja kavereita. Vaikka lasten isiä oli apureina synnytysten salailuissa ja tapoissa, ei heitä eikä rakastajia tuomittu kovinkaan usein edes niissä tapauksissa, joissa grand jury antoi luvan syytteen nostamiseen.²³⁸

T.I. kirjoitti vuonna 1595 tutkimuksellisesti hyvin tyypillisestä lapsenmurhatapauksesta. Siinä Lontoon lähellä White Chaplen seurakunnassa asuneen suutari Corneliuksen vaimon pojalla oli suhde siskon aviomiehen hollantilaisen sukulaistytön kanssa. Jutussa ei kerrota lainkaan suhteessa olleen pariskunnan nimiä. Kukaan ei osannut epäillä mitään ”lewd dealings betwixt them”(irstasta suhdetta heidän välillään), ennen kuin Corneliuksen vaimo kuoli ja hollantilaistyttö muutti Corneliuksen luo, johon mennessä tyttö

²³⁷ Eebo, Munday, 1580, image 14.

²³⁸ HULL, 1981, 10, 98, 103-4, 106, 119-120, 150, 153.

oli jo raskaana. Paikallisen konstaapelin poika oli nähnyt heidät ”täydessä touhussa” ja kertoi asiasta heti palveluskavereilleen. Tytöllä ei ollut ketään apuna liittolaisena, kun hän alkoi synnyttää emäntänsä hautajaispäivänä talon ollessa vieraiden takia tupaten täynnä eikä kukaan huomannut hänen menevän perähuoneeseen synnytykseen. Kun poika oli syntynyt, tyttö yritti tukehduttaa pojan ”by laying her hand upon the mouth of it”(laittamalla kätensä sen suun päälle). Pojan sanottiin kuitenkin olleen niin voimakas, että toisessa huoneessa ollut poika kuuli lapsen itkun. Tällöin tyttö ”tooke a knife and laying the childe upon the [_]ares cut the throats of it so deep, that a man might have laid foure fingers in y wound”²³⁹. Tyttö koetti päästä ruumiista eroon heittämällä ”it into the privie”. Tyttö jatkoi askareitaan kenenkään epäilemättä mitään. Kuitenkin itkun kuullut poika kertoi kuulemastaan kavereilleen, ja kun asiaa alettiin tutkia ja lasta etsiä, tyttö tunnusti ja lapsi nostettiin ulkokäymälän montusta.²⁴⁰

Jos syytetty vannoi olevansa syytön, asia varmistettiin naapureilta, jotka saattoivat valallisesti vanna syytetyn puolesta. 1500-luvun tuomiottomuuden takana saattoi olla myös se, etteivät naapurit ja ystävät suostuneet todistamaan syytettyjä vastaan. Lisäksi syytetty saattoi hankkia lisätodisteita, mutta toisin kuin nykyoikeudenkäynneissä, syytetty pysyi syllisenä niin kauan, kunnes pystyi osoittamaan syyttömyytensä. Oikeudessa vaakakupissa painoivat paitsi syytetyn maine ja persoonallisuus myös aihetodisteet salatusta raskaudesta yhtä paljon kuin varsinaiset todisteet murhasta. Oikeudenkäyntiprosessi ajoi tapausta lisää kyseiseen suuntaan. Tuomarien oletettiin teoriassa puolustavan syytettyjen oikeuksia useasti vain muutaman tunnin kestävän oikeudenkäynnin ajan, mutta käytännössä he vain nopeuttivat tapausten käsittelyjä. Syytetyt naiset itse eivät saaneet valallisesti todistaa. Juryt vetivät johtopäätöksensä ja jos se oli syytetyn puolella, se etsi keinot lieventää lakia, tai vastapelurina se saattoi olla todellinen vihollinen. Väkivallan merkit ja elävän lapsen syntymää todistaneiden todistukset viittasivat harkittuun murhaan, mutta salaa syntyneiden ja tapettujen lapsien mätäneminen esti väkivallan merkkejä näkymästä. Kuolleena syntyneen äpärän kätkeminen, kuten esimerkiksi haarahaukka-tapauksessa, köyhäinlain tuomiota tai naapurien tuomintaa välttääkseen, ei ollut törkeä rikos²⁴¹, mutta siitä huolimatta samaisessa tapauksessa Cromptonin mielestä ruumiin kätkeminen lienee ollut rauhantuomareiden mielestä ”viimeinen niitti arkkuun” naisen syyllisyyttä mietittäessä. Ajan tekniikan kehittymättömyys oli toisinaan naisten puolella, sillä kuolinsyynytutkijat eivät aina pystyneet sanomaan, oliko lapsi syntynyt elävänä ja tapettu sen jälkeen vai kuolleena ja hylätty sitten. Esimerkiksi Margaret Hillsiä ei tuomittu 1568 äpärapoikansa kuolemasta, vaan tutkijat totesivat sen syntyneen

²³⁹ Huom. suom. ”[tyttö] otti puukon ja laittoi lapsen [...] päälle ja katkaisi kurkun niin syvälti, että mies olisi voinut laittaa neljä sormeaa haavaan”.

²⁴⁰ Eebo, T.I., 1595, image 22.

²⁴¹ Huom. suom. törkeä rikos – felony.

kuolleena. Samoin Mary Lawrence vuonna 1571 keväällä sai lapsen ja heitti ruumiin lampeen. Tutkimus myöhemmin kuitenkin totesi lapsen syntyneen kuolleena. Sen sijaan vuonna 1580 kuolinsyyntutkijajury ja oikeudenkäynnin jury tuomitsivat vanhanpiian Agnes Deathin vastasyntyneen äpärätyttärensä murhasta, vaikka kärjäkirjuri kirjasi tietoihinsa, että ”yt was not directly proved the child was in lyff”(ei suoranaisesti todistettu, että lapsi oli elossa).²⁴²

Mundayn vuoden 1580 ”A view of sundry Examples” on kokoelma vanhoista jutuisista ja sen lapsenmurhatapaus on vielä muita pamfletteja epämääräisempi, sillä siinä ei kerrota tapaukseen sekaantuneiden henkilöiden nimiä, paikkoja, ei vuotta eikä palvelijan kohtaloa. Se on kirjoitettu tyyliin ”kuulinpa kerran tarinan”. Siinä palvelija, joka ”had abused her body with unchaste living”, sai lapsen. Palvelija kuitenkin heitti sivuun ”kaikki äidilliset ja luonnolliset kiintymykset”, kun hautasi lapsensa elävältä. Munday ihmetteli ”what hardned hart had shee”(kuinka kovettunut sydän hänellä onkaan), kun teki moista oman ruumiinsa ”hedelmää” kohtaan, ja jatkoi saarnaamalla, miten palvelija teki jumalan sanaa vastaan ja miten ilkeitä ihmiset ovat lihan himossaan ja eivät silti ole tyytyväisiä. Mundayn mukaan Jumala kuitenkin näkee kaiken eikä salli murhan olla paljastumatta, vaan ihmisten omat teot ja omatunnot paljastavat heidät, joten ”wee shall need no more evidences then our owne selves” (emme tarvitse muita todisteita kuin itsemme).²⁴³

Tutkimuksellisesti tyypillinen oli myös Salisburyssä asuneen neidin, Alice Shepheardin, tapaus. Hänen tekonsa kävivät yksiin Mundayn teorian kanssa, että ihmiset paljastavat itse itsensä. Naimatonta ja nuorta Alicea syytettiin laittomasta raskaudesta, jonka tyttö kielsi. Kun synnytyksen aika tuli, Alicen oli kuitenkin pakko tunnustaa asia äidilleen ja isoäidilleen, jotka hakivat juuri ennen synnytystä paikalle tuntemattoman kättilön. Pojan synnyttyä, salaliittolaiset katkaisivat pojalta niskat ja hautasivat hänet salaa kirkon vihittyyn maahan ajatellen välttävänsä rangaistukset. ”But now see the will and wonderfull work of almighty God to reveale this most wicked act”²⁴⁴. Paljastus tapahtui tällä kertaa koiran muodossa, joka meni kyseiselle hautausmaalle ja haistaessaan liian matalalle haudatun pojan lihan, kaivoi ruumiin ylös ja raahasi sen hampaisaan ohikulkeneen Hugh Mawdesin nähtäväksi. Mawdesin kerrottua asiasta seurakunnan isännille, he kaikki menivät paikalle ja totesivat ruumiin olevan vastasyntynyt ”and therefore concluded that it was the childe of some strumpet, and that she had murdered it”(ja siksi päättelivät, että se oli jonkun lutkan lapsi, ja että hän oli murhannut sen). Henkilöä edes siis tuntematta joko kirjoittaja tai kyseiset isännät tuomitsivat Alicen lut-

²⁴² HULL, 1981, 4, 9-11, 104–105.

²⁴³ Eebo, Munday, 1580, image 10.

²⁴⁴ Huom.suom. ”mutta nyt näe kaikkivaltiaan jumalan tahto ja ihmeellinen työ paljastaakseen tämän ilkeän teon”.

kaksi, ja kun ruumis siirrettiin Salisburyn kirkkoon, kaupungin isät antoivat käskyn etsiä tämä ”luonnoton äiti”. Epäiltyjen joukossa olivat myös Alice sukulaisineen ja kättilöineen. Valallisesti he vakuuttivat, että lapsi oli ollut kuollut syntyessään ja sen takia he olivat haudanneet pojan yksityisesti. Kättilön omaatuntoa alkoi kuitenkin kolkuttaa valalla valehtelu, joten hän meni oikeustalon eteen ja ”suddenly fetcht a great sigh and said: Oh what a wicked woman am I to sweare that y childe was still borne, when in troth it was borne alive”. Uskonnolliselle tekstille loppuun asti uskollisena oikeudenpalvelija tietenkin kuuli tunnustuksen ja osalliset kutsuttiin kuulusteltaviksi uudestaan. Osapuolet tunnustivat teon ensikieltojen jälkeen.²⁴⁵

HULLIN mielestä lapsenmurhia ei voi ajatella tehdyn väestönkontrollisessa mielessä, koska murhatuista lapsista pääosan olisi pitänyt olla tyttölapsia, jotka olivat seuraavan sukupolven synnyttäjiä. Murhatuista, joiden sukupuoli oli kirjattu, kuitenkin tyttöjä oli noin puolet kreivikunnasta riippuen. Se voi olla totta, mutta mielestäni HULL myös katsoo asiaa liian laajalti. Se on voinut olla, kuten jo edellä mainittiin, myös kontrollointikeino yksittäisille ihmisille, joilla ei ollut varaa tai muuten mahdollista kasvattaa (joka vuosi kasvavaa) perhettä. Eristyneissä ja tiiviissä yhteisöissä, kuten köyhissä kaupunginosissa tai satamaseurakunnissa Lontoossa, HULL myöntää olleen, kylläkin harvoin, ”salaliittoja”, jotka tapauksesta riippuen katsoivat menettelyä läpi sormien ja auttoivat salaamaan synnytyksiä ja lapsien murhia.²⁴⁶

4.2.4) Rangaistukset murhista

Oikeuden piti toteutua 1500-luvulla ripeästi. WEATHERFORDIN mukaan Elizabethin aikaisessa Englannissa oikeustapaukset pyrittiin käsittelemään mahdollisimman nopeasti ja ”justice delayed is justice denied”(viivästynyt oikeus on kielletty oikeus) - motto sopi erittäin hyvin aikakauteen. Vuonna 1578 julkaistun lakikokoelman mukaan murhaaja ja tämän mahdolliset avustajat tuli ottaa kiinni vuoden sisällä teosta. Samainen nopeiden käsittelyiden mentaliteetti sopi jo aiempaankin 1500-lukuun. Silloin ei ollut 1900–2000-luvun kaltaista asianajajien järjestelmää, joka olisi venyttänyt oikeustapauksia kymmeniäkin vuosia. Ei ollut sormenjälkien tutkijoita, valheenpaljastuskoneita tai rikospaikkatutkijoita mikroskooppeineen, jotka olisivat venyttäneet oikeuden toteutumista oikeata syyllistä etsiessään. Normanniajoilta lähtien arvostetuista miehistä oli kerätty 12 henkilön jury, jonka tehtävänä oli määritellä ruumiin kuolisyys ja jos ”raati” totesi todisteita ”väärästä pelistä”, oli rauhantuomarin tehtävä määrätä sheriffi apulaisi-

²⁴⁵ Eebo, anonyymi, 1591, image 5-6. Huom.suom. ”[Kättilö] yhtäkkiä huokasi syvään ja sanoi: Voi, mikä ilkeä nainen olenkaan vannottuani, että lapsi syntyi kuolleena, kun tosiasiaassa se syntyi elävänä.”

²⁴⁶ HULL, 1981, 114–115.

neen tuomaan epäilty vankilaan²⁴⁷. Esteenä oikeuden toteutumiselle oli lähinnä sopivan syyllisen puuttuminen. WEATHERFORDIN mukaan pidätyksestä oikeudenkäyntiin meni maksimissaan kolmisen kuukautta ja yleensä vähemmän. Eikä ollut harvinaista, että syytetty hirtettiin tai muuten teloitettiin jo kahden viikon kuluttua pidätyksestä. Edellä mainittu Priddis joutui vankilaan, jossa hän syytti Stonea Padgen murhasta. Murhaan liitettiin myös rouva Padge ja ”examined before Sir Francis Drake knight...but said she had rather dye with Strangwidge, then to live with Padge.”²⁴⁸ Strangwidge ei ollut yhtä innokas kuolemaan, koska hän sanoi tutkimuksissa, että hän oli kirjeessään yrittänyt saada rouvaa luopumaan murhasta. Koska kirje ei kuitenkaan ollut saapunut ajoissa estääkseen sitä, myös Strangwidge joutui vankilaan. Kaikki asianosaiset tuomittiin käräjillä kuolemaan, ja heidät teloitettiin jo 20. helmikuuta 1591, vain reilu viikko murhan jälkeen.²⁴⁹

Tuomion julistuksesta teloitukseen meni normaalisti muutama päivä ja teloitusta naisten kohdalla lykkäsi useimmiten vain havaittu raskaus, jolloin nainen sai ensin synnyttää koska sikiön ei pitänyt kärsiä äidin teoista.²⁵⁰ Käytännössä papiston erioikeutta vastaavaan ”benefit of the womb”:iin vedottuaan²⁵¹ nainen usein pääsi raskautensa ansiosta teloituksesta kokonaan joko karattuaan tai saatuaan joko virallisen tai epävirallisen armahduksen. Armahduksen saattoi tosin saada ilman raskauttakin, mutta armahdukset yleensä olivat melko harvinaisia. Esimerkiksi Anne Welles oli raskaana joutuessaan kuulusteltavaksi miehensä murhasta. Hän ensin kielsi tekonsa, mutta kun hänelle uskoteltiin, että Parker oli jo kertonut oman versionsa tarinasta, Annekin tunnusti tekonsa. Anne lähetettiin muualle synnytyksen ajaksi, mutta tuotiin kuitenkin heti sen jälkeen takaisin vankilaan. Sekä Anne että Parker tuomittiin käräjillä murhasta. Aviomiehen murhan suurempi paheksunta verrattuna tavan murhaan näkyi siinä, että Parker hirtettiin, kun taas Anne poltettiin Smithfieldillä noin kaksi ja puoli vuotta murhan jälkeen. Lain mukaan, jos rauhantuomari vapautti murhasta syylliseksi epäillyn ja tämän apurit oikeudessa syytteistä vuoden sisällä, tuomari ei saanut laskea epäiltyjä vapaaksi vaan tämän tuli vangita epäillyt uudestaan tai vapauttaa takuita vastaan harkintansa mukaan²⁵².

Henrik VIII:n laki vuodelta 1531 määräsi Richard Roosen myrkytysten takia myrkyttäjät keitettäväksi elävältä:

²⁴⁷ HULL, 1981, xv.

²⁴⁸ Huom.suom. ”[Padge] tutkittiin ritari Sir Francis Draken edessä...mutta sanoi kuolevansa ennen Strangwidgen kanssa kuin elävänsä Padgen kanssa”.

²⁴⁹ Eebo, anonyymi, 1591, image 8, WEATHERFORD, 2001, 185.

²⁵⁰ Eebo, England and Wales, 1578, image 194.

²⁵¹ SHARPE, 1984, 68.

²⁵² Eebo, England and Wales, 1578, image 194.

” Every wylful murder to be cōmyttyd or done hereafter by waye of poysonyng, shalbe adiudgyd hye treason...shall not be admyttyd to the benyfyte of his clergy, but... shalbe cōmyttyd to execucyon of deth by boyllyng...”.²⁵³

Tähän lakiin nojautuen muun muassa Henrikin vallan aikaisen Margaret Davie -nimisen palvelijan katsottiin vuoden 1595 pamfletin mukaan tehneen murhillaan maanpetoksen²⁵⁴, jonka takia hänet keitettiin kuoliaaksi Smithfieldissä tämän myrkytettyä kuoliaaksi kolme talollista miestä, joiden kanssa oli asunut²⁵⁵. Pamfletti ei kerro olivatko kyseiset miehet hänen avopuolisoitaan vai niiden talojen miehiä, joissa Margaret oli ollut töissä. ANDREWSIN mukaan kyseinen tapaus tapahtui vuonna 1542. Laki varmistettiin, ettei myöskään papisto, muut lukutaitoiset tai ulkoa Raamattua osanneet miehet pääsisi papiston erioikeuden turvin ”luistelemaan irti” myrkytyksistään. Tätä samaista rangaistustapaa oli käytetty jo ennen kyseistä lakia sekä ympäri Englantia että Manner-Eurooppaa, silti sen olematta kuitenkaan hyvin yleinen käytäntö. 1531 eräs palvelijainainen keitettiin elävältä tämän myrkytettyä emäntänsä.²⁵⁶ Edvard VI:n noustua valtaan 1547 myös kyseinen ”keitto-laki” kumottiin muiden maanpetoslakien joukossa.

Kaikki naisten murhat eivät suinkaan kohdistuneet miehiin. Colchesterissä Alice Neate -niminen nainen meni yöllä vuonna 1577 kälynsä makuukamariin ja viilsi tältä kurkun auki, kääri ruumiin punaiseen peittoon ja vei sen ulkorakennukseen, josta ruumis löydettiin seuraavana aamuna. Kun tapausta alettiin tutkia ja syyllisiä etsiä naapureiden joukosta, he kaikki pystyivät osoittamaan syyttömyytensä. Tällöin epäilykset kohdistuivat Aliceen, mutta häntä vastaan ei ollut todisteita. Vasta Alicen oma tytär, joka oli nukkunut kälyn kanssa samassa huoneessa ja ollut hereillä murhan aikana, ratkaisi todisteongelman todistaessaan äitinsä tehneen murhan, vaikka ensin olikin vakuuttanut äitinsä viattomuutta. Motiivikin teolle oli tiedossa. Yleisesti tiedettiin Alicen vihaavan kälyään, koska Alice vakaasti uskoi kälyn tappaneen kaksi hänen lastaan. Alice joutui vankilaan seuraaville käräjille asti, jolloin hänet tuomittiin hirtettäväksi murhasta.²⁵⁷

Hirttäjäisiä ei saanut pitää milloin viranomaiset sitä mielivät, vaan GRIFFITHSIN mukaan niillä oli ylärajansa. Esimerkiksi Lontoossa ei saanut hirttää kuin kahdeksana päivänä vuodessa ja muualla maassa oli pari hirttopäivää valituissa käräjäkaupungeissa²⁵⁸. Lontoon päätelöituspaikalla Tyburn-joen varrella oli hirtetty ihmisiä rannikon puihin ja vasta 1220-luvulla rakennettiin ensimmäinen hirsipuu. Muita hirsipuita Lontoossa

²⁵³ Eebo, England, 1533, image 206, ks. Elizabeth Bartonin tapauksen kohdalla Richard Roose. Huom. suom. ”Jokainen harkittu murha, joka tästä lähtien tehdään myrkyttämällä, tuomitaan valtiopetoksena...[hänelle] ei sallita papiston erioikeutta, mutta tuomitaan kuolemaan keittämällä...”

²⁵⁴ Tosin ko. laissa murhista puhuttiin valtiopetoksena -”hye treason”.

²⁵⁵ Eebo, T.I., 1595, image 21.

²⁵⁶ ANDREWS, 1970, 198, 199.

²⁵⁷ SAMAHA, 1978, 763.

²⁵⁸ GRIFFITHS, 2004, 13-14.

oli muun muassa Westminsterissä, St. Gilesissä, Smithfieldissä, Islingtonissa ja Knightsbridgessä.²⁵⁹ Goldingin pamfletin Anne Sanders ja Anne Drewrie saivat kuolemantuomion hirttamällä, koska he olivat olleet vain osallisina, apureina, murhassa maksamalla Brownille Sandersin aviomiehen murhasta ja näin auttaneet varsinaisen murhan tehnyttä syyllistä: ”had by money, and otherwise, relieved and beene ayding to the murtherer, and so accessaries also after the facte”²⁶⁰. Toisin kuin 1800- ja 1900-luvulla, 1500-luvulla hirttotuomiot olivat hitaita²⁶¹. Tuomittavia ei hirtettäessä pudotettu mistään luukusta alas, jolloin niska olisi katkennut äkkiä. Sen sijaan hirtettävät ensin vietiin kärryillä Lontoon tapauksessa esimerkiksi Tyburnin niin sanotun Triple Treen kolmion muotoiselle hirttopuurakennelman luo. Hirttäjäisiä sen luona saatettiin sanoa myös Paddington Fairiksi, koska se sijaitsi Paddingtonin seurakunnassa. FARRINGTONIN mukaan Triple Treetä käytettiin ensimmäisen kerran 1571²⁶². Sen kolmella ”oksalla” mahdutti hirttämään useitakin tuomittuja samaan aikaan. Tuomittu henkilö saattoi sanoa viimeiset sanansa ennen hirttämistä. Hänet pakotettiin joko ”liukumaan” kärryjen päältä köyden varaan vetämällä kärryt pois tai hänet nostettiin maasta hirttoköyden avulla ylös, jolloin kuristumiseen ja kuolemaan saattoi mennä jopa 30–45 minuuttia jona aikana hirtettävä niin sanotusti tanssi viimeiset tanssinsa²⁶³.

Osallisena murhassa oli myös Graftonin kronikassaan mainitsema vain Wolfin vaimoksi identifioitu nainen. Kyseistä naista tarkemmin kutsuttiin nimellä ”this Harlot” (tämä portto) mutta LEMBERGIN artikkelin mukaan hänen nimensä oli Alice. Pamfletin mukaan tarkempaa ajoitusta tälle tapahtumalle ei annettu kuin ”in this yere”, joka olisi voinut tarkoittaa vuotta, jota Grafton oli käsitellyt ennen Wolfin tapausta eli 1534:ää, mutta LEMBERG totesi murhan tapahtuneen edellisenä vuonna. Alice oli samalla kertaa houkutellettu kaksi ulkomaalaista kauppiasta Westminsterissä Lontoossa varaamaansa veneeseen. Veneessä oli odotellut yksi vahva soutaja ja soutajien käyttämän suojanahan alla ilotyön aviomies Wolf, ja kun vene oli Turning treen nimellä tunnetun paikan kohdalla, Wolf oli puukottanut kauppiat kuoliaaksi, sitonut heidät yhteen ja pudottanut Thamesiin. Murhan jälkeen ”the Harlot Wolfes wyfe” oli mennyt miesten huoneisiin ja ryöstänyt niistä niin paljon tavaraa kuin oli pystynyt. LEMBERGIN mukaan Wolf vaimoineen karkasi tekonsa jälkeen eikä heitä saatu kuulusteltavaksi ja oikeuteen, joten vaikka heidät tapalain mukaan olisi pitänyt tuomita törkeästä rikoksesta, heihin käytettiin maanpetoslain kohtaa, joka oikeutti teloittamaan heidät heti kiinni saa-

²⁵⁹ FARRINGTON, 1996, 164-165.

²⁶⁰ Eebo, Golding, 1573, image 6. Huom.suom. ”Olivat rahalla, ja toisin, helpottaneet ja auttaneet murhaajaa, ja niin myös apureita teossa”.

²⁶¹ MCMAHON, 2004, 234.

²⁶² FARRINGTON, 1996, 151.

²⁶³ MCMAHON, 2004, 234. Viimeinen Britanniassa rangaistukseksi hirtetty henkilö hirtettiin 1964. FARRINGTON, 1996, 151.

taessa. LEMBERG arveli, että heidän tuomioidensa sekoittamisen maanpetoksellisiin tuomioihin olisi voinut johtua siitä, että heidän uhrinsa olivat ulkomaalaisia ja kansainvälinen diplomatia olisi myös siten sekaantunut siihen.²⁶⁴ Wolf ja Alice jäivätkin myöhemmin kiinni, ja Graftonin mukaan heidät hirtettiin samaisen Turning treen kohdalla ”where she hanged stil & was not cut downe, untill such time as it was knowne that beastly and filthy wretches had most shamefully abused her being dead”²⁶⁵. STACY taas puolestaan sanoi, että heidät heitettiin ketjuissa rikospaikalla Thamesiin ja hukutettiin, aivan kuten hekin olivat päässeet eroon uhriensa ruumiista²⁶⁶.

Elizabeth I:n vuoden 1578 lakikokoelman mukaan kaikki myrkyttämällä murhan tehneet ja siihen osallistuneet tuli tuomita kuolemaan. Sitä laki ei sano, miten kuolema toteutettiin mutta tällaisissa tapauksissa syyllinen menetti myös omaisuutensa valtiolle.²⁶⁷ Pamfleteista käy kuitenkin ilmi, että useimmat Elizabethin ajan maanpetokselliseen murhaan syyllistyneistä naisista poltettiin. Esimerkiksi edellä mainittu Annis Bankyn jäätyään kiinni tunnusti myrkyttäneensä vanhan emäntänsä ja Bellin uuden vaimon tytären ja yrittäneensä myrkyttää Bellin vaimon. Lisäksi hän tunnusti varastaneensa mainitut rahat ja että hänen tarkoituksenaan oli ollut myrkyttää lopuksi Bell vaimoineen. Annis joutui maanpetoksellisista myrkytysmurhista roviolle St. Georges fieldillä kaksi päivää tuomion julistamisen jälkeen. Kyseiselle alueelle kaivettiin kuoppa, johon laitettiin paalu Annisin kiinnitystä varten. Ympäriille kasattiin olki- ja risukimppuja. Annisiltä oli riisuttu vankilassa hänen omat vaatteensa ja hänellä oli yllään vain säkkimäinen mekko ja huivi päässä. Häntä talutettiin polttamista katsomaan tulleiden ihmisjoukkojen keskellä kaulaan kiinnitetyllä rautaketjun perässä, joka kiinnitettiin roviopaaluun. Hänen ympärilleen lisättiin risuja niin paljon, että hänestä näkyivät vain kasvot. Kun papit olivat kehoittaneet Annisia olemaan kärsivällinen, olemaan pelkäämättä kuolemaa ja rukoilemaan sielunsa puolesta, tuli sytytettyä. Kuivat sytykkeet syttyivät

”so soone as she felt the force & fiercenes of the fire to touch hir, she cried out twice saying, alasse, alasse, and having called uppon God, even in short space the smoke and vapor of the fire choked hir, that she was soone dead”²⁶⁸.

Tukehtumiskuoleman kohdanneen Annisin polttamista jatkettiin kunnes hänestä ei ollut jäljellä muuta kuin tuhkat.²⁶⁹ Pamfletin mukaan Annis siis vietiin roviolle elävänä

²⁶⁴ LEMBERG, 1975, 6-7.

²⁶⁵ Eebo, Grafton, 1569, image 721. Huom.suom. ”...jossa hän riippuu yhä & eikä häntä leikattu alas ennen kuin silloin kun tiedettiin, että petomaiset ja saastaiset heittiöt olivat mitä häpeämättömällä tavalla käyttäneet hyväkseen hänen kuolemaansa”.

²⁶⁶ STACY, 1986, 8.

²⁶⁷ Eebo, England and Wales, 1578, image 194.

²⁶⁸ Huom.suom. ”...niin pian kun hän tunsi tulen voiman ja raivokkuuden koskettavan häntä, hän huudatti kahdesti, voi, voi, ja kutsuttuaan Jumalaa, vaikkakin lyhyesti, savu ja tulen huuru tukehduttivat hänet, joten pian hän oli kuollut.”

²⁶⁹ Eebo, anonyymi, 1590, image 4-5.

ja kuolleen siellä ”luonnollisesti” mutta esimerkiksi BAKERIN mukaan poltettaville toisinaan osoitettiin armoa kuristamalla tai muutoin tappamalla heidät ennen polttamista ja FARRINGTONIN mukaan heidän ympärilleen laitettiin ruutia polton nopeuttamiseksi.²⁷⁰

Lapsenmurhasta kiisteltiin jo 1500-luvulla, tai lähinnä siitä, milloin tapauksissa on kyse murhasta ja milloin keskenmenosta ja milloin sikiöstä tulee oma yksilönsä²⁷¹. Juryt ottivat huomioon erilaiset olosuhteet ja jättivät lapsenmurhia tuomitsematta senkin jälkeen, kun lakien puolesta tuomioiden antaminen olisi ollut helppoa, koska oli helpompaa katsoa murhaa läpi sormien kuin ottaa avioton lapsi seurakunnan elätettäväksi. Lapsenmurhaa käsiteltiin 1500-luvulla tavallisena murhana ja siten se kuului törkeän rikoksen piiriin, josta rangaistuksena oli kuolema. Ajan oikeusistuimet eivät olleet kiinnostuneita lapsenmurhien motiiveista, ja kun niitä myöhemmin alettiin kysellä, yleisimmin vedottiin hetkelliseen mielenhäiriöön, skitsofreniaan ja synnytyksen jälkeiseen masennukseen.²⁷²

Mielenhäiriö ei oikeuttanut murhaa, mutta siihen vetomalla saattoi välttää kuolemantuomion. Esimerkiksi vuosina 1558–75 Elizabeth I armahti 13 vanhaapiikaa heti synnytyksen jälkeen tehdyistä lapsenmurhista. Ilman armahdusta hulluiksi julistetut jäivät vankiloihin. Jos heillä ei ollut ketään omaista tai ystäviä huolehtimassa heistä vankilassa olon aikana, he jäivät kruunun huollettaviksi kunnes olosuhteet tekivät heistä lopun. Edellä mainittu Dorcas Tyndall julistettiin vuonna 1594 mielenvikaiseksi ja joutui vankilaan, jossa hän kuoli. Avioäidit saivat oikeudessa mahdollisuuden vedota mielenvikaisuuteen mutta aviottomat eivät saaneet. Mainitussa vuoden 1595 T.I.:n kirjoituksessa avioton hollantilaistyttö joutui lapsensa kurkun katkaisusta ensin vankilaan ja myöhemmin hänet teloitettiin Tyburnilla. Kun tyttöä ympäröineiltä vaimoilta kysyttiin, miksi ja miten tyttö oli saanut mieleensä tehdä moista, vastaukseksi saatiin, että paholainen oli ollut tytön apuna lasta hävitettäessä. Myös Salisburyn Alice Shephard joutui ensin odottelemaan seuraavia käräjiä vankilassa, ja käräjillä hänet sitten tuomittiin kuolemaan. Jo mainituista uunissa loppunsa kohdanneista pojista Tom Smyth ei ollut avioton lapsi mutta James Yonge oli. Maud Smyth sai armahduksen kruunulta, koska hänen

²⁷⁰ BAKER, 1977, 43. Maanpetoksesta tuomittavia miehiä, joilta puolittaisen hirttämisen jälkeen poistettiin suolisto ja katkottiin raajat, voitiin armahtaa hirttämällä heidät kuoliaaksi asti ennen jatkotoimenpiteitä. FARRINGTON, 1996, 33.

²⁷¹ Vuoden 1929 Infant life preservation Act:iin asti äiti ei ollut vastuussa lapsensa tappamisesta synnytyksen aikana. William Langerin mukaan kun lapsi oli vielä osittain syntymättä, niin kauan kun lapsen raajat olivat äidin sisällä, lapsen pään murskaaminen tai sen kurkun leikkaaminen ei teknisesti ottaen ollut rikos. Kyseistä asiaa ei kuitenkaan ole löytynyt Eebon teksteistä eikä muualtakaan, joten voi olla, että DOLAN tarkoittaa tällä myöhempiä vuosisatoja. DOLAN, 1994, 135.

²⁷² HULL, 1981, 145-146, DOLAN, 1994, 131.

tempppunsa vaikutti niin hullulta, mutta aviottoman Jamesin äiti ei saanut ja hänet lähettiin hirteen.²⁷³

Henkirikokset eivät ole vuosisatojen aikana juurikaan muuttuneet. Motiivit ovat pysyneet samoina; ahneus, rakkaus, viha ja hengissä selviytyminen ovat aina yhtä vahvoja tunteita. Sen sijaan rangaistukset ovat muuttuneet paljonkin. Yleisen hirttotuomion lisäksi naisia tuomittiin murhista ja tapoista niiden toteuttamistavan mukaan joko poltettavaksi tai keitettäväksi. Yhteiskunnan tavat, olosuhteet ja odotukset siis enemmän tai vähemmän johdattelivat naisia murhaamaan lapsensa. Kokonaan toinen asia olivat nyky-yhteiskunnastakin tutut raat murhat, joissa ei päällisin puolin katsottuna näyttänyt olevan mitään mieltä, mutta naiset todennäköisesti katsoivat niiden olevan tarpeellisia oman selviytymisen kannalta tai eivät vain halunneet lasta taakakseen. Murhiin suhtauduttiin tyynesti tai kauhistellen tapauksesta riippuen, mutta ne eivät aiheuttaneet yleistä hysteriaa tai massalynkkausten mielialoja kuten toisinaan tapahtui noituustapauksissa.

5) Noituus

Jotta noituutta tutkittaessa välttyttäisiin toistamasta ”niin sanottu” tai ”olevinaan” tai muuta sellaista joka osoittaa, ettei nykyaikainen tutkimus enää usko noituuteen, on yksinkertaisesti pyrittävä ajattelemaan niillä termeillä, joita 1500-luvun kansalainen käytti ja asettauduttava ajan henkeen. Käsittelen tässä luvussa ainoastaan niin sanottua paha eli *maleficium* noituutta ja jätän valkoiset noidat/viisaat naiset ja noituusherjaukset tutkimuksen ulkopuolelle. Vaikka kyseiset viisaat naiset ja miehet toimivat sairauksien parantajina, kadonneiden tavaroiden ja aarteiden etsijöinä ja pahojen noitien tunnistajina, toisinaan heidänkin kohtalonsa oli sama kuin pahojen noitien. Noituus tapaoikeudellisenä rikoksena oikeastaan alkoi vasta vuoden 1563 laista, joten tutkimus pakostakin keskittyy koko vuosisadan sijaan vain sen loppupuoleen.

5.1) Noituuslait

Vaikka Henrik VIII:n aikana ensimmäinen ja ankarin varsinainen noituuslaki tuli vasta 1542, oli noituus jo 1500-luvun alussa varsin tunnettua. Kyseinen laki teki noitudesta törkeän rikoksen, mutta sen käytön laajuudesta ei ole todisteita, koska 1540-luvun oleelliset oikeuden arkistot ovat tuhoutuneet. Tutkijoiden, muun muassa SHARPEN, yleinen mielipide tästä huolimatta on, ettei lakia käytännössä käytetty paljoakaan. NOTESTEININ mielestä kyseinen laki tehtiin enemmän tukemaan kirkon arvovaltaa ja

²⁷³ Eebo, anonyymi, 1591, image 6, T.I., 1595, image 23., HULL, 1981, 146, 153, DOLAN, 1994, 132.

oikeutta tuomita noituustapauksia kuin lisäämään valtiovallan oikeutta asiaan²⁷⁴.

SHARPE puolestaan oli sitä mieltä, että laki tehtiin, koska Henrik VII:ttä ja VIII:tta vastaan oli juoniteltu noituuksia, mutta hän myöntää, ettei lain taustasta ole varmuutta.²⁷⁵

Henrikin kuoltua 1547 laki kumottiin ja seuraava laki laadittiin vasta Elizabeth I:n aikana 1563, vaikka MACFARLANEN mukaan tiedetään kahden ihmisen olleen syytteessä noituudesta Essexin käräjillä jo vuonna 1560. Uuden lain tarve tuli ilmi, kun siihen kirjattiin, että Henrikin lain kumoamisen jälkeen ”many fantastical and diabolical persons have...practised Invocations and...have used & practised witchcraftes...to the destruction of the persons and goods of their neighbours, and other subiectes of this Realme..”²⁷⁶. Alahuone oli esitellyt noituus- ja homoseksuaalilakia jo vuonna 1559, mutta se ei tullut voimaan.²⁷⁷ Kenties sen takia samana vuonna julistettiin Elizabethin käsky, josta tosin kukaan tutkija ei ole maininnut mitään kenties siksi, ettei vastaavilla käskyillä ollut oikeudellisesti lain voimaa ja valtaa. Kyseinen käsky oli epätavallisen lyhyt ja siinä yksinkertaisesti todettiin, ettei kukaan henkilö saa käyttää noituutta tai mitään muutakaan taikuuden muotoa²⁷⁸.

Vuoden 1563 lain laadinnan syytä ei varmuudella tiedetä, mutta monesti on ehdotettu, että Maria I:n aiheuttaman protestanttien mantereelle suuntautuneen maanpakolaisuuden päätyttyä Englantiin palanneet papit olisivat omaksuttuaan mannermaisia noituusoppeja ja ”hysteriaa” yllyttäneet Elizabethia hyväksymään kyseisen lain. Nykyisin tutkijoiden, muun muassa SHARPEN, mielestä lain takana oli paljastunut katolilaisten juoni, jossa Elizabeth yritettiin kumota vallasta noituuden avulla. Tällöin noituudesta tuli täysin maallinen rikos, mutta sen siirtyminen pois kirkollisoikeudesta ei käynyt hetkessä, vaan se kesti 1580-luvulle asti. Lain puutteesta huolimatta noituus ei ollut välillä kadoksissa Englannista, vaan tällöin aikalaiset katsoivat noituuden kehittyneen enemmän valkoisesta noituudesta pahan suuntaan.²⁷⁹ LARNER ei sitä sanonut, mutta todennäköisesti hän tarkoitti viranomaisten toiminnan puutteella juuri tätä: lainvalvojat eivät tehneet oikeastaan mitään, koska ei ollut lakia, jota kansalaiset olisivat rikkoneet. Noituussyytöksiä kuitenkin käsiteltiin kirkollisoikeuksissa, joissa tuomiot olivat lievempiä kuin maallisissa oikeuksissa, ja tällöin kyse oli yleensä alussa mainituista valkoisista noidista tai herjaustapauksista.

²⁷⁴ NOTESTEIN, 1968, 10.

²⁷⁵ SHARPE, 1996, 28-29.

²⁷⁶ Eebo, England and Wales, 1564, image 54. Huom.suom. ”monet oudot ja saatanalliset henkilöt ovat...loitsuneet ja...käyttäneet noituutta...naapurustonsa ihmisten ja tavaroiden ja muiden tämän valtakunnan alamaisten tuhoksi.”

²⁷⁷ MACFARLANE, 1970, 14, SHARPE, 1996, 89.

²⁷⁸ Eebo, England and Wales, 1559, image 11.

²⁷⁹ SHARPE, 1996, 30, SHARPE, 2001, 16.

Oikeuden asiakirjat ovat säilyneet parhaiten Home circuitin alueelta²⁸⁰, ja niistä on käynyt ilmi, että noituustapaukset olivat syystä tai toisesta kaikkein yleisimpiä Essexin kreivikunnassa ja harvinaisimpia Sussexissa. MACFARLANEN laskujen mukaan esimerkiksi vuosina 1580–89 Essexissä oli noin 118 noituussyytettä ja vain varkaustapaukset olivat sitä yleisempiä eli toisin sanoen noituus oli hyvinkin keskeinen rikos.

SHARPE on laskenut koko Home circuitin alueella noitia syytetyn heti vuoden 1563 lain voimaan tulon jälkeen vain ”muutamia”. Hänen mukaansa määrä nousi 1570-luvulla jo 109 tapaukseen, -80-luvulla 166 tapaukseen ja laski -90-luvulla 128 tapaukseen. Essexiä, ja kenties myös Kentiä, lukuun ottamatta Englannissa ei voisi sanoa edes olleen mitään Manner-Euroopan kaltaisia noitajahteja ehkä sen takia, että Englannissa maallisen vallan rooli oli suurempi kuin kirkollisen. SHARPEN mielestä sen takana oli myös englantilainen yhteiskunnallinen ja oikeudellinen järjestelmä, jossa oli useampia tahoja, jotka tuli vakuuttaa noituuden tapahtuneen ennen kuin isoja noitavainoja voitiin aloittaa. Noituussyytteissä ei ollut kyse vain yhdestä tapahtumasta, yhdestä onnettomuudesta, vaan erilaiset tapaukset olivat aiheuttaneet kyläläisten välillä jännitteitä vuosikausia.²⁸¹

Kaikki keskeiset noituustutkijat ovat laatineet ja kumonnet toistensa teorioita siitä, mikä aiheutti lisääntyneet noituussyytökset. Yksi tekijä ei selitä toisen alueen syytösten kasvua ja toinen puolestaan ei selitä toisaalla. Esimerkiksi SHARPE sanoi lisääntyneiden syytösten olevan osittain reformaation aiheuttaman uskonnon muutosten seurausta. MACFARLANE puolestaan ei pidä mahdollisena sitä, että syytösten takana olisi ollut väestönkasvu ja sen myötä lisääntynyt vihamielisyys köyhiä kohtaan. Hänen mukaansa syytökset olivat suurimmillaan Essexin sellaisilla alueilla, joilla väestönkasvu oli maltillista. Hän tutki noituussyytösten ja niiden alueiden toimeentulojen välisiä yhteyksiä. Hän sanoi, että syytökset olivat harvinaisimmillaan siellä, missä aitauksia ei tehty, mikä olisikin järkeenkäypää, koska aitaukset aiheuttivat työttömyyttä. Suurin osa Essexin viljelysmaista oli kuitenkin aidattu 1560-lukuun mennessä mutta MACFARLANEN mukaan taloudellinen puute ei vaikuttanut syytösten kasvuun. Materiaalin puute ilmeisesti vaivasi myös häntä, koska hän kumosi itsensä hetkessä sanoen, että hintojen nousu vaikutti, joskus viiveellä, noituussyytösten nousuun. Hän kuitenkin lisäsi, että 1580–90-luvun vaihteessa, jolloin oli hyviä satovuosia, syytökset olivat korkeimmillaan.²⁸² Vain EWEN on maininnut 1500-luvun puolella olleen niin sanotun noidan metsästäjän. Täl-

²⁸⁰ Home Circuitin piiriin kuuluvat Essex, Sussex, Kent, Surrey ja Hertfordshire. Middlesex oli oma erillinen alueensa.

²⁸¹ SHARPE, 1984, 56, 78, SHARPE, 1996, 30, MACFARLANE, 1977, 75, SHARPE, 1987, 311, SHARPE ei erotellut 1500-luvun noituussyyteluvuissaan syytettyjen sukupuolta. Hän sanoi, että vuosina 1558-1709 syytetyistä 89.7 % oli naisia.

²⁸² MACFARLANE, 1970, 147–155.

laiset metsästäjät olivat paljon kuuluisampia 1600-luvulla ja kuuluisin heistä, Mathew Hopkins, toi oikeuden eteen lukuisia noitia. EWEN sanoi 1500-luvun metsästäjän olleen Samuel Cocwra -niminen mies, joka etsi noitia ja loitsijoita muun muassa Worchesterissa. Hänelle maksettiin valtakunnanneuvoston luvalla näistä etsinnöistä 7s 6d.²⁸³

5.2) Noituustapaukset

Noidan stereotypia oli 1500-luvulla vanha, toraisa ja köyhä mutta ei yhteisönsä kaikkein köyhin nainen. Ennen 1970-lukua ei noitien sukupuoleen kiinnitetty erityistä huomiota tutkimuksissa, mutta sittemmin on huomattu, että noituudesta syytetyistä 80–90 %, ja ylikin, oli naisia²⁸⁴. Noita ei joko tullut toimeen yhteisön muiden jäsenten kanssa tai oli suuttanut jonkun henkilön, joka keksi laittaa mahdolliset tapahtuneet onnettomuudet tai muut tapahtumat noituuden ja suuttamansa henkilön niskoille. Noita oli yleensä kerjännyt tai yrittänyt lainata naapureiltaan jotain ja kieltävän vastauksen saatuaan noitunut kostoksi. Tuolloin ihmisten sairastamisten ajat olivat keskeistä noitumisen aikaa. Se, että kyseli sairastuneen vointia, MACFARLANEN mielestä oli ollut riittävä peruste epäillä kyselijän olevan noita. Sairauksien aikana monesti saatiin varmuus epäilyn noituudesta. Kun syyte lopulta sitten nostettiin jonkin tapauksen takia, ihmiset alkoivat muistella miten syytetty henkilö oli menneinä vuosina, jopa 20 vuotta aiemmin, tehnyt tai sanonut heille jotain, jonka jälkeen heille, heidän omaiselleen tai omaisuudelleen oli sattunut jotain pahaa. Tuomio ei siis tullut vain sen teon takia, jonka perusteella syyte nostettiin. MACFARLANE huomasi tutkimistaan kylistä, ettei niissä ollut niin paljoa rikollisuutta, itsemurhia tai hermoromahduksia kuin muissa kylissä. Tämän hän selitti sillä, että näiden kylien asukkaat johtivat henkiset paineensa ja väkivallan tunteensa noitasyytöksiin ja niiden ympärillä pyörineeseen joukkopainostukseen ja –väkivaltaan. Noituminen tapahtui joko ”katsomalla pahasti” uhria, kiroamalla tai loitsimalla tämä tai antamalla esimerkiksi kakkupala, leipää, voita tai vettä uhrille. Uhrin saattoi noitua myös ottamalla jotain tälle kuuluvaa. Noituminen onnistui myös kuvittelemalla jotain pahaa tapahtuvaksi uhrille tai tekemällä uhrista voodooon tapaisesti vaha- tai savihahmoja, jotka sitten joko poltettiin, haudattiin tai piilotettiin. Joan Cunny oli oppinut taitonsa noitua toiselta noidalta, ”mother Humfryelta”²⁸⁵. Humfrye oli kertonut, että tehdäkseen taikoja ”she must kneele down upon her knees, and make a Circle on the

²⁸³ EWEN, 1929, 69-70.

²⁸⁴ Prosenttiluvun vaihtelu riippuu paitsi tutkijasta, myös siitä, mitkä kreivikunnat tutkimuksessa olivat mukana ja mitkä vuodet tutkijat olivat sisällyttäneet prosenttilukuja laskiessaan mukaan. Pelkästään 1500-luvun prosentteja arvioidessa naisten osuus oli todennäköisesti pienempi kuin jos lukuun olisi lisätty myös 1600-luvun alun syytetyt, kuten useimmissa ilmoitetuissa luvuissa oli tehty.

²⁸⁵ Noituudesta syytetyjä kutsuttiin lähes aina sukunimen lisäksi sanalla ’mother’ (äiti).

ground, and pray unto Sathan the cheefe of the Devills..”²⁸⁶. Joanin rukoillessa Paholaisen henget tulivat hänen luokseen, jolloin Joan saattoi sanoa heille, mitä halusi.

SHARPEN mukaan noidan kirousten sanat eivät aina olleet pahantahtoisia eikä niillä ollut väliä, mutta kun sitten jotain paha tapahtui, noidan sanomisten asiayhteys ja sanat muistettiin ja niiden tulkittiin aiheuttaneen kyseinen epäonni, vaikka osapuolten välillä ei olisikaan ollut mitään aiempaa epäsopua.²⁸⁷

Kesällä 1578 Elizabethin hallitus sai ”iskun vasten kasvoja” kun paljastui juoni Elizabethin tappamiseksi noituuden avulla. Lontoolaisesta tunkiosta oli löydetty kolme vahahahmoa, joihin oli kirjoitettu Elizabethin ja tämän neuvonantajien nimet. Englantilaisessa noituudessa vahanukkien käyttö oli harvinaista. Valtakunnanneuvosto määräsi laajat tutkimukset asian takia, mutta ketään ei kuitenkaan ilmeisesti saatu kiinni siitä. Kentiläinen rauhantuomari ja skeptikko noituuden suhteen Reginald Scot, arveli kyseessä olleen yksityinen ”rakkausloitsu” jotakuta kolmatta miestä vastaan. Valtakunnanneuvosto, joka sekaantui noituustapauksiin vain jos hallitsijan henkeä uhattiin tai kyseessä oli jokin muu noituuden avulla tehty valtiopetos, oli kuitenkin noituusuhkausten suhteen valveilla koko ajan, vaikka suoranaisia uhkauksia hallitsijaa vastaan tuli harvoin. Kenties tämän tapauksen innoittamana vuonna 1579 julkaistussa pamfletissa kuvattiin Elizabeth Stilen kumppaneineen tehneen myös vahanukkeja. Mother Dutten oli tehnyt neljä noin vaaksan pituista ja 3–4 sormen levyistä ”kuvaa” punaisesta vahasta ja muiden suostumuksella ”did sticke an Havthorne pricke, against the left sides of the breastes of the Images, directly there where thei thought the hartes of the persones to bee sette..” ja vähän ajan päästä kyseiset neljä henkilöä kuolivat.²⁸⁸

LARNER kirjoitti vuonna 1984, että ”viime aikoina” on ollut suosittua osoittaa Englannin noituuden olleen ainutlaatuista, erilaista kuin Manner- Euroopassa. Hän väitti, ettei se kuitenkaan eronnut mantereen toimista vaan että Englannin viranomaiset vain eivät olisi olleet niin kiinnostuneita ja toimeliaita kuin mantereen virkaveljet.²⁸⁹ Tarvitsematta tehdä suurempaa vertailevaa tutkimusta, mielestäni LARNER on tässä kuitenkin yleistänyt aivan liikaa saarivaltioiden ja mantereen tapoja. Hän tutki kirjassaan pääosin Skotlantia, joka kuitenkin oli oma valtionsa ja jossa oli omat erilaiset lakinsa erilaisia noituuden ilmentymiä vastaan. Noituus siis oli Englannissa erilaista kuin Manner- Euroopassa. Englannissa noitien ei väitetty lentäneen, he eivät kokoontuneet orgioita varten, eivät tanssineet ja juhlineet ”pakanallisina” menoin eivätkä harrastaneet seksuaa-

²⁸⁶ Eebo, anonyymi, 1589, image 3. Huom.suom. ”hänen täytyy polvistua alas ja tehdä ympyrä maahan ja rukoilla saatanaa paholaisten johtajaa..”.

²⁸⁷ MACFARLANE, 1977, 87, SHARPE, 1996, 152-154, MACFARLANE, 1970, 172-173.

²⁸⁸ Eebo, anonyymi, b) 1579, image 7-8. Huom.suom. ”pistivät orapihlajan piikin kuvien rinnan vasemmalle puolelle, suoraan sinne missä he ajattelivat henkilöiden sydämien olevan...”, SHARPE, 1996, 45, MACFARLANE, 1970, 77.

²⁸⁹ LARNER, 1984, 71.

lisiä poikkeavuuksia. Ainoa pamfleteista löytämäni maininta englantilaisten noitien koontumisesta on vuodelta 1579 anonyymiltä kirjoittajalta, jossa Windsorista kotoisin olleet Elizabeth Stile, Mother Dutten, Mother Devell ja Mother Margaret olivat tavanneet ”within the backside of Maister Dodges in the Pittes”... ”somtyme aboute a leven of the Clocke in the night” mutta siinä mainitaan vain, että he tekivät ”katalia ja viheiliäisiä tekoja”²⁹⁰. Tärkeimpänä erona RUSSELIN mukaan kuitenkin oli se, etteivät englantilaiset noidat olleet tehneet vielä 1500-luvulla sopimuksia Paholaisen kanssa. Kuitenkin SHARPEN mukaan aikalaisteologit väittivät noitien saavan voimansa Paholaisen kanssa tehtyjen sopimusten takia. Kyseinen käsitys sai jonkin verran kannatusta kansan parissa. Manner-Euroopan noitien tekojen sijaan englantilaiset noidat vahingoittivat ulkopuolisia. He aiheuttivat kuolemia, sairauksia, tautikohtauksia, vahingoittivat karjaa, vauvoja, lapsia ja aikuisiakin. Tämän lisäksi he pitivät ”paholaisen henkiä”²⁹¹, joita tosin oli myös mantereella, mutta Englannissa ne olivat yleisempiä. Vuonna 1589 noin 80-vuotiaalla essexiläisellä Joan Cunnylla sanottiin henkiä olleen yhdeksän kappaletta, muun muassa Jack, joka tappoi miehiä, Jill tappoi naisia, Nicholas hevosia ja Ned karjaa. Joan sanoi henkien puhuvan hänen kanssaan heidän omalla kielellään aina kun hän sitä halusi. Hän joutui syytteeseen 20 vuoden aikana noituuden avulla tehdystä taposta ja muiden ihmisten vahingoittamisista. Hän oli aiheuttanut kapakanpitäjän vaimon kuoleman, koska tällä ei ollut ollut aikaa antaa hänelle juotavaa. Vaikka virallisesti englantilaisilla noidilla ei, kuten sanottu, vielä 1500-luvulla ajateltu olevan sopimuksia Paholaisen kanssa, paholaisen henget kuitenkin paljastavat eräänlaisen sopimuksen tai ”vaihtokaupan” olleen. SHARPE arveli näiden henkien alkuperän olevan keskiajalla. Varhaisin maininta hengestä on Yorkshirestä vuodelta 1510 kun valkoinen noita imetti verta sormenpäästään kolmelle kimalaisen muodossa näkyneelle hengelle.²⁹² Nämä paholaisen henget olivat paholaisen ilmentymiä, jotka useimmiten ilmestyivät rotan, hiiren, kissan, rupikonnin tai koiran muodossa, ja ne houkuttelivat noitia lupaamalla heille vaurautta, miehiä tai kostoja vihamiehiä vastaan. Vastapalkaksi henget halusivat toisinaan vain maitoa ja leipää, toisinaan noidan verta juodakseen tai jopa näiden sielun. Noidan tunnusmerkkeihin kuului muun muassa näiden henkien joko veren imemisestä jääneet jäljet, erilaisia pisteitä, pisamia, luomia tai muita näppyliöitä eli niin sanottuja noidan nisiä, joista noita syötti verta hengilleen. Näiden merkkien paikka noidan keholla vaihteli; niitä löytyi esimerkiksi kasvoista, jaloista käsistä tai kainaloista²⁹³.

²⁹⁰ Eebo, anonyymi, b) 1579, image 7,9. Huom.suom. ”mestari Dodgen paikan takana olevilla kuopilla...joskus kello yhdentoista aikaan yöllä”. Myöhemmin tekstissä paikka tarkentui olevan jonkinlainen pieni lammikko.

²⁹¹ Huom. suom. paholaisen henki on oma käänös familiar’sta ja imp’stä, jotka tarkoittavat paholaisen lasta tai henkeä (demonia).

²⁹² Eebo, anonyymi, 1589, image 4, SHARPE, 1996, 71-72, 151, vrt. RUSSEL, 1980, 55,69, 90,92.

²⁹³ SHARPE, 1996, 73. Noidan merkkien paikaksi vakiintui sukupuolielinten alue vasta 1600-luvulla.

John Phillips kirjoitti vuonna 1566 Englannin ensimmäisen säilyneen noituuspamfletin. Siinä Hatfield Peverellistä, Essexistä, kotoisin olleella Elizabeth Francisillä oli ollut valkoisen, täplikään kissan muodossa esiintynyt paholaisen henki. Hän ruokki kissaa leivällä ja maidolla ja kutsui kissaa Saatanaksi. Kiisteltyä sopimusta Paholaisen kanssa kuvastaa se, että kissa oli kysynyt Elizabethilta, mitä tämä haluaisi. Elizabeth toivoi lampaista ja saikin niitä laitumelleen 18 kappaletta. Lampaat olivat hänellä aikansa, mutta hävisivät jotenkin, Elizabethin tietämättä miten. Seuraavaksi hän halusi varakkaan Andrew Bylesin aviomiehekseen, johon Saatana suostui sillä ehdolla, että Elizabeth ensin makaisi miehen kanssa. Andrew ei kuitenkaan maattuaan Elizabethin kanssa enää halunnut avioon, joten Elizabeth toivoi Saatanan tuhoavan miehen tavarat. Se ei vielä riittänyt Elizabethille, joten hän lähetti henkensä jälleen asialle. Kissa kosketti Andrewta, jonka seurauksena Andrew kuoli. Elizabeth ei saanut mitään ilmaiseksi, sillä

”every tyme that he did any thyng for her, she sayde that he required a drop of bloude, which she gave him by prycking herselfe, sometime in one place & then in an other, and where she pricked her selfe there remayned a red spot, which was styl to be sene.”²⁹⁴

Lähes jokaisessa aikalaispamfletissa, joita Eebossa on, kuvataan vastaavanlaisia sopimuksia. Köyhäntalossa asunut Joan Prentice oli tunnustanut vuonna 1589, että hänen luonaan oli käynyt hillerin muotoinen henki, joka vaati häneltä ensin sielua, mutta kun Joan oli sanonut Jeesuksen lunastaneen hänen sielunsa vertaan vuodattamalla, henki halusi sitten Joanin verta. Vastapalvelukseksi henki teki, mitä Joan halusi. Joan ei ollut aivan yhtä pahantahtoinen kuin Elizabeth, sillä hän ei pamfletin mukaan tahallaan aiheuttanut kenenkään kuolemaa. Kerran hän oli halunnut hengen puraisevan mestari Glascockin pientä lasta, Saraa, koska käytyään Glascockin talolla kerjuulla, hänet oli käännytetty pois, koska isäntäväki ei ollut ollut kotona. Henki kävi asialla ja palatessaan sanoi, että lapsi tulisi kuolemaan siihen, jolloin Joan suuttui ja sanoi ”thou villaine what hast thou doon, I bid thee to nip it but a little and not to hurt it, and hast thou killed the childe..”²⁹⁵

Noituusoikeudenkäynnissä henkien olemassaolo syytetyllä ei kuitenkaan ollut välttämätöntä, koska aikalaiskansa oli sitä mieltä, että toisinaan noidan taidot olivat synnynnäisiä tai esimerkiksi vanhemmilta sukulaisilta opittua. Elizabeth Francisin sanottiin oppineen noidan taitonsa 12-vuotiaana isoäidiltään ja perineen hengen häneltä, ”she counseiled her to renounce GOD and his worde, and to geve of her bloudde to

²⁹⁴ Eebo, Phillips, 1566, image, 6-8. Huom.suom. ”joka kerta kun hän teki jotain naisen hyväksi, nainen sanoi, että hän vaati tipan verta, jonka hän antoi kissalle pistämällä itseään, joskus yhteen paikkaan ja sitten toiseen paikkaan, ja mihin hän pisti itseään, sinne jäi punainen piste, joka oli vieläkin näkyvillä”.

²⁹⁵ Eebo, anonyymi, 1589, image 6. Huom.suom. ”senkin roisto mitä sinä olet tehnyt, pyysin sinua puraisemaan vähän enkä vahingoittamaan ja olet tappanut lapsen..”.

Sathan..”²⁹⁶. Aikalaiset lähtivät siitä erosta uskonnon ja magian välillä, ettei ”Jumalaa voinut pakottaa” kuten SHARPE sen ilmaisi. Eli ihmiset saattoivat yrittää ottaa yhteyttä Jumalaan esimerkiksi rukouksin, mutta tulokset eivät olleet ihmisten kontrolloitavissa. Noituudessa puolestaan oli nimenomaan kyse mystisten voimien käytöstä ja kontrolloinnista. Edellä kuvatulla Joan Prenticen hillerihengellä oli kuitenkin ollut oma tahtonsa, eikä ollut kontrolloitavissa ja Joanin suututtua se oli lähtenyt lopullisesti pois. Kenties kirjoittaja tällä halusi osoittaa, että ylipäätään ylimaallisiin voimiin sekaantuminen oli vaarallista tai hän oli skeptikko noituuden suhteen.²⁹⁷

Edellä mainittu Elizabeth Francis oli vuonna 1579 julkaistun pamfletin mukaan yrittänyt lainata hiivaa rouva Poolesilta. Pooles oli kuitenkin torjunut pyynnön. Mennessään samalle asialle toisen naapurin luo, Elizabeth kirosi Poolesin rouvan ja nähdessään valkoisen koiran muodossa olleen hengen, toivoi tämän menevän satuttamaan Poolea päähän. Tämän vuoksi noitia useimmiten pelättiin eikä heiltä uskallettu kieltää heidän pyytämäänsä asioita ja tämän seurauksena he saivat jonkinlaista valtaa yhteisössään. He olivat valtaosin samasta kylästä kuin syyttäjänsäkin ja aikalaiset uskoivat, ettei noitien voimilla ollut kuin muutaman mailin kantavuus. Pisimmillään syyttäjä saattoi harvoin olla naapurikylästä.²⁹⁸ Noitia oli alemman yhteiskuntaluokan lähes jokaisen ammattiluokan vaimoina. Tosin useimmiten he olivat leskiä tai samaisen luokan naimattomia naisia. Uskonnon kannalta MACFARLANEN mukaan epäillyt eivät jakautuneet vain jompaankumpaan ”leiriin”, eivätkä noidat olleet uskonnon vastustajiakaan, sillä heidät tunnettiin monesti varsin ahkerina kirkossa kävijöinä²⁹⁹. Koska Elizabeth Francis oli antanut henkensä myöhemmin Agnes Waterhouselle, myös tämä joutui syytteeseen noituudesta. Vuoden 1566 pamfletissa hän sanoi, että rukoili ja kävi kirkossa säännöllisesti, mutta kuulustelijoille ilmeni, että Agnes rukoili latinaksi. Kansalaisia oli käsketty rukoukseen omalla äidinkielellään, jota ymmärsivät, eikä ”paavin-uskoisella” latinalla. Syyksi latinalaisille rukouksille Agnes sanoi, ettei hänen henkensä, Saatana, antanut rukoilla englanniksi. Eri tapauksissa kyse ei kuitenkaan ollut vain siitä, kuka *keksi* syyttää ensimmäisenä tapaturmia noituudesta, sillä yhteiskunta oli niin uskonnon ja taikauskon läpäisemä, että taikauskon tutkimiseen ei pieni osa työstä riittäisi. SHARPEN mukaan koulutetut aikalaiset uskoivat noitien kosmisen uhan olevan vaarana järjestäytyneelle maailmalle.³⁰⁰

²⁹⁶ Huom.suom. ”hän neuvoi tyttöä hylkäämään Jumalan ja hänen sanansa ja antamaan vertaan Saatanalle”.

²⁹⁷ Eebo, Phillips, 1566, image 6, vrt. SHARPE, 1987, 302.

²⁹⁸ Eebo, anonyymi a) 1579, image 4-5, SHARPE, 1996, 150, MACFARLANE, 1970, 168.

²⁹⁹ MACFARLANE, 1977, 80.

³⁰⁰ Eebo, Phillips, 1566, image 8, 22, SHARPE, 1996, 173.

*Malleus maleficarum*³⁰¹ mukaan naiset olivat alttiimpia joutua Saatanan valtaamiksi, koska olivat heikompiä sekä mentaalisesti että fyysisesti, tyhmempiä, taikauskoiäia ja aistillisempia. SHARPE oli sitä mieltä, että naiset olivat alttiimpia syytöksille, koska he pystyivät hedelmöittymään, saamaan lapsia ja heillä oli kuukautiset eli ilmiöitä, joita miehet eivät kyenneet ymmärtämään ja joista he itse jäivät paitsi. Lisäksi sen uskomusten mukaan Paholainen voi vallata ihmisen vastoin tämän omaa tahtoa, mutta monilla sanottiin sopimuksen olleen vapaaehtoinen. Noitia harvemmin syytettiin muis-takin rikoksista, jotka MACFARLANEN mukaan keskittyivät lähinnä ”hillittömään elämään” eli esimerkiksi inesti- ja paritussyytöksiin, aviomiehen hylkäämisiin tai murhiin, tyttären hillittömään elämään tai äkäpussiuteen. Vuonna 1589 sanottiin Joan Cunnyn eläneen ”very lewdly, having two lewde Daughters, no better then naughty packs, had two Bastard Children..”.³⁰²

Tuhottuaan Andrew Bylesin, Elizabeth Francis oli mennyt naimisiin Andrewta köyhemmän Francisin kanssa. Heidän lapsensa syntyi kolme kuukautta vihkiäisten jälkeen ja kun avioliitto ei ollutkaan niin hiljaista kuin Elizabeth oli kuvitellut, vaan ”moved to swearing and cursinge, wherfore she willed sathan her cat to kyll the childe”. Elizabethin mukaan avioelämä ei ollut lapsen tapon jälkeen vielääkään tarpeeksi hiljaista, joten hän toivoi henkensä rampauttavan miehensä. Henki muutti muotoaan rupisammaksi ja meni miehen saappaaseen ja kun mies laitto jalkansa kenkään, henki aiheutti miehen jalan lopullisen rampautumisen. Elizabeth sittemmin antoi henkensä mother Waterhouseelle, joka tunnusti myös tappaneensa miehensä hengen avulla ”yhdeksän vuotta sitten”.³⁰³

Syytösten taustalla eivät olleet vain osapuolten riidat ja taikausko. Koska syytetyistä moni oli naimaton tai leski ja siten ”miehisen kontrollin” ulkopuolella, he olivat ihan-teellisiä kohteita syytöksille. Englanti oli 1500-luvulla hyvin patriarkaalinen yhteiskunta ja SHARPEN mukaan siellä mahdollisesti pelättiin, että tämä keskeinen sukupuolien hierarkia oli romuttumassa naisten uppiniskaisuuden takia. SHARPEN mielestä 1600-luvun alkupuolella ilmaantui paljon naisvihamielistä kirjallisuutta, joten 1500-luvun loppupuolella Englannissa olisi ollut sukupuolikriisi, joka johti noituussyytöksiin. Hänen mielestään kyse ei voinut olla pelkästään naisvihamielisten miesten hyökkäyksistä

³⁰¹ *Malleus maleficarum* eli noitavasara oli kahden saksalaisen munkin 1480-luvulla laatima ohjekirja noitia ja noituutta vastaan taistelleille. Englanniksi kirja ilmestyi vasta 1800-luvulla, mutta tunnettiin Englannissa jo 1500-luvulla.

³⁰² Eebo, anonyymi, 1589, image 4. Huom.suom. ”[eläneen] hyvin säädöttömästi, heillä oli kaksi säädöttöntä tytärtä, ei ilotyttöjä parempia, joilla oli kaksi äpärälasta.”, MACFARLANE, 1970, 158–159, SHARPE, 1987, 312.

³⁰³ Eebo, Phillips, 1566, image 8, 10. Huom.suom. ”[avioliitto] siirtyi manailuun ja kiroiluun, jonka takia hän tahtoi kissansa, Saatanan, tappavan lapsen”.

naisnoitita vastaan, koska noituuden uhreina ja todistajina kuitenkin oli paljon naisia, vaan myös naisten välisestä kamppailusta sosiaalisesta vallasta.³⁰⁴

Naiset olivat keskeisessä asemassa myös vastapuolella. Paitsi että enemmistö uhreista oli naisia tai tyttöjä, myös asiaa tutkineet miehet nimittivät noin kuuden naisen tutkijajoukon, joka tutki epäillyn naisen kehon etsien mainittuja noidan tunnusmerkkejä, muun muassa näppylöitä ja luomia. Joukossa saattoi olla noituuden uhri, jos tämä oli siihen enää kykeneväinen. Tutkijoilla ei tarvinnut olla mitään erityistä kokemusta tai tietämystä asiasta, suosituksenaan vain se, että heillä oli hyvä maine. Toisinaan joukkoihin suosittiin kättilöitä. Lähes 60-vuotiaan Alse (Alice) Gooderidgen ja tämän äidin, Elizabethin, epäiltiin noituneen 13-vuotiaan pojan sairaaksi Staffordin kreivikunnassa vuonna 1597. Pojalla oli ollut jonkinlaisia sairauskohtauksia ja harhoja siitä lähtien, kun oli tavannut jänismetsällä silloin hänelle tuntemattoman vanhan naisen. Pojan täti sekaantui tapaukseen, ja täti ajatteli sairauden olevan jotain luonnollista, kenties kaatumatautia, vielä senkin jälkeen, kun oli vienyt pojan virtsaa lääkärille tutkittavaksi. Muut ihmiset vakuuttivat tädille sairauden johtuvan noituudesta. Koska toiset arvelivat metsän vanhan naisen olevan paikallinen, jo 4–5 kertaa oikeudessa ollut tunnettu noita ja toiset arvelivat noidan olevan hänen tyttärensä Alice, heidät molemmat vietiin tutkittavaksi ja myöhemmin heidät riisuttiin tutkimusta varten. Löydettyään Elizabethin olkapäästä ja kainalokuopasta lampaan utareen tapaiseksi kuvatun merkin, todennäköisesti ison luomen, he eivät antaneet Elizabethin pukea vaatteita takaisin kokonaan vaan jättivät merkien kohdat paljaksi paikallisen rauhantuomarin ja muiden miesten tarkastettavaksi. Pamfletin kirjoittanut I.D. sanoi ensin, että Alicelta vatsan kohdalta löydetty kolikon kokoinen haava oli tuore ja verinen. Alice itse sanoi haavan tulleen, kun hän oli ollut hakemassa ateriatarpeita, hän oli horjahtanut rappusissa, jolloin kädessä ollut veitsi oli viiltänyt haavan. Kun asiaa kysyttiin kirurgilta, I.D. kirjoitti kirurgin vastauksen, että haava oli voinut olla jo pitkään, koska se ei märkinnyt ja se näytti siltä, että siitä oli imetty. SHARPEN mukaan lähteiden ensimmäinen merkintä siitä, että tutkijat olivat vain naisia, on vuodelta 1579 Southamptonista, Hampshirestä. Merkinnän sanamuoto on kuitenkin sellainen, joka antaa ymmärtää, että naistutkijat olivat jo arkipäivää. Naiset olivat myös useimmiten todistajina tapauksissa, koska epäilty oli esimerkiksi tullut syyttävien naisten torjumaksi ja noitumiset havaittiin kodin piirissä asioissa, jotka olivat naisten aluetta. Noitia syyttäneet eivät aina olleet myöskään mitään viattomia pulmusia vaan aivan yhtä epäsosiaalisia tai pahempia kuin he, jotka joutuivat syytetyn penkkiin.³⁰⁵

³⁰⁴ SHARPE, 1996, 173–174, 181, 185. Miehiä oli myös paljon todistajina ja SHARPEN mielestä he sanoivat todistuksissaan sen mitä vaimot olivat heille sanoneet.

³⁰⁵ Eebo, I.D., 1597, image 7, SHARPE, 1994, 108–109, MACFARLANE, 1970, 159.

Aikalaispapin George Giffordin toteamus ”men looke no further then unto ye witch: they fret and rage against her: they never looke so high as unto God: they looke not to the cause why ye devil hath powers over them...”³⁰⁶ kuvasti ajan suhtautumista noituuteen, itseensä ja myös uskontoon. Se kuvasti aikakauden herkkää turvautumista selittää tapahtumat noituudella, koska ihmiset olivat avuttomia tapahtumien edessä.

MACFARLANEN mukaan protestanttinen kirkko säilytti syyllisyyttä enemmän itse henkilön niskoille ja kirjoituksesta käy ilmi se ihmisten perusluonne, ettei ikävistä tapahtumista haluttu syyttää ainakaan itseä. Syyksi noituuden olemassaololle onkin sanottu, että ihmiset halusivat jonkun syntipukiksi jos tuli huono sato, parantumaton sairaus, vahingoittuminen, kuolema, jos Jumala ei kuullut hartaan uskovaisen rukouksia ja niin edelleen. SHARPEN mukaan noituudella aiheutetut kuolemat olivat harvoin nopeita. Taustalla oli usein jokin pitkällinen sairaus, jonka noita oli aiheuttanut. Pitkittänyt sairaus antoi sukulaisille aikaa miettiä mistä sairaus johtui. Esimerkiksi Surreyssa 30.4.1567 kaksivuotias Sarah Caldwell putosi äitinsä sylistä tuleen noituuden takia mutta kuoli vammoihinsa vasta 29.9. Kaikkea ei selitetty noituudella, koska todennäköisesti yhteisön sosiaaliset suhteet astuivat tässä kohtaa peliin mukaan. Tällöin katsottiin olivatko ihmisten välit kunnossa. Tämän perusteella MACFARLANE sanoi, että toisin kuin Skotlannissa tai mantereella, Englannissa noitumiset olivat henkilökohtaisia. Noita ei esimerkiksi polttanut koko kylää, hän aiheutti vain jonkun henkilön talon tai ladon palamisen, jos puhdas nainen oli yhtäkkiä täynnä täitä tai jos sairaan kivut olivat normaalimpaa suuremmat eikä lääkäri toisinaan osannut auttaa. Eli vaikka sairaus tai tilanne olisi ollut tuttu, sen omituiset muodot laitettiin noituuden tiliin. Noituutta vastaan kirjoittaneen aikalaisen, teologi William Perkinsin, mukaan vaikka sairaus oli selitettävissä lääketieteellisesti, sen saatettiin katsoa aiheutuneen noituudesta, koska se selitti, miksi sairaus oli tullut juuri kyseiselle henkilölle. Tiedyt sairaudet, kuten rutto, jäivät noituussyytösten ulkopuolelle, samoin alle kolmekuukautisten lasten kuolemat.³⁰⁷

Eebon pamflettien tapauksissa noitumisen ja uhrin kuoleman väliset ajat olivat kuitenkin melko lyhyitä. Esimerkiksi kun Joan Cunny kirosi kapakanpitäjän vaimon, koska ei saanut juomista, vaimolle tuli jo seuraavana yönä erittäin kova viikon kestänyt päänsärky, jonka jälkeen hän kuoli. Samaisessa pamfletissa Joan Prentice lähetti henkensä vahingoittamaan Glascockin lasta, Saraa, jo samaisena päivänä kun hänet oli käännetty kerjuulta. Siinä ei kuitenkaan sanottu milloin Sara kuoli. Elizabeth Stile, joka oli koontunut kumppaneineen noituutta harjoittamaan, tunnusti, että oli kerran läimäyttänyt erästä miestä olalle, koska tämä ei ollut pitänyt lupaustaan. Tämän läimäytyksen jälkeen

³⁰⁶ Huom. suom. ”ihmiset eivät katso pidemmälle kuin noitaan: he haraavat ja raivoavat häntä vastaan: he eivät koskaan katso niin korkealle kuin Jumalaan: he eivät katso syyhyn miksi Paholaisella on valtaa heihin...”

³⁰⁷ MACFARLANE, 1977, 81-83, SHARPE, 1996, 65, 115, MACFARLANE, 1970, 194-195.

mies oli mennyt kotiinsa ja kuollut. Pisin tapaus Eebon pamflettien joukossa oli Alice Gooderidgea vastaan kun hänen uhrinsa, Thomas Darling -niminen poika, kohtasi syytetyn metsällä helmikuussa 1595. Pamfletissa kertomuksen edetessä siinä ei sanottu muuta vuosilukua kuin samainen 1595, vain päiviä ja kuukausia, joten tauti ei kestänyt vuosia, kuten ensilukemalta vaikutti sairauden jatkuessa jatkumistaan. Thomaksen kärsimykset alkoivat heti samana päivänä, kun oli tavannut noidan, ja jatkuivat aina kesäkuulle asti eli noin viisi kuukautta. Thomaksen kohtauksien alettua pojan sukulaiset, tätiä lukuun ottamatta, tulivat vajaassa kuukaudessa siihen tulokseen, että poika oli noiduttu.³⁰⁸ Tietysti SHARPE on voinut ajatella niin päin, että sairaudet, joiden sanottiin aiheutuneen noituudesta, olivat nykyisen ajattelun mukaisesti pitkäaikaisia sairauksia, jotka sitten johtivat pian niiden havaitsemisen jälkeen kuolemaan.

Epäillyt noidat olivat kaikkialla tuijottelun ja juoruilun kohteina ja ylenomainen kiinnostus tapauksiin voi helposti johtaa pelkoihin ja laajoihin paniikkeihin, joista aika-laistarkkailija kirjoitti Nottinghamin noitapelkojen aikana vuonna 1597: ”The pulpits also rang of nothing but divels and witches...[eivätkä monet asukkaat] durst not stir in the night, nor so much as a servant almost go into his mayster’s celler or about his bu-sinesse without company. Fewe grew to be sicke or evil at ease, but straight way they were deemed to be possessed”³⁰⁹. SHARPEN lainaama Stone kuvasi vuoden 1977 teok-sessaan englantilaiskylien olleen täynnä pahantahtoisuutta ja vihaa ja joissa kyläläisten ainoa yhdistävä tekijä oli ollut ajoittainen massahysteria noitia vastaan. Hänen lainaa-mansa Keith Thomas kuvasi tilanteissa olleen ”paikallisen mielipiteen tyranniaa”, jota syytettyjen oli varsin vaikea paeta. SHARPE kuitenkin puolusti kyläläisiä sanomalla, että kylissä oli omat skeptikkonsa noituuden suhteen, mutta myönsi, ettei heidän vaikutusvaltansa aina ollut merkittävää. Lisäksi hän sanoi, että yllättävän moni kyläläinen oli tullut syytetyn avuksi puolustamaan tämän mainetta ja keräämään lisää nimiä syytteen hylkäämiseksi, jolloin yleistä lynkkausmielialaa ei syntynyt. SHARPE ei kuitenkaan antanut yhtään esimerkkiä eikä sanonut sellaista tapahtuneen 1500-luvulla vaan vain 1600-luvulla.³¹⁰

Kyläläisten tunteita kuvasi Thomas Darlingin ja Alice Gooderidgen tapaus. Siinä I.D. kirjoitti, että valkoinen noita oli tullut huhtikuussa parantamaan Thomasia. Aluksi vanhemmat eivät hyväksyneet ”laitonta apua”, mutta muuttivat sittemmin mieltänsä. Valkoinen noita, parantaja, oli varoittanut, että jolleivät pojan kaverit uskoisi hänen te-

³⁰⁸ Eebo, anonyymi, 1589, image 4, 7, anonyymi b) 1579, image 8, I.D., 1597, passim..

³⁰⁹ Huom. suom. ”Saarnamiehet eivät myöskään saarnanneet muuta kuin paholaisesta ja noidis-ta...[eivätkä monet asukkaat] uskaltaneet liikahtakaan yöllä, eikä edes palvelija mennä isäntänsä kella-riin tai hänen asioilleen ilman seuraa. Harvat sairastuivat tai ahdistuivat, vaan suoraan heidän uskottiin olevan riivattuja”. SHARPE, 1996, 164.

³¹⁰ SHARPE, 1996, 165, SHARPE, 2001, 45-46.

koihinsa, parannuskeinot eivät toimisi. Parantaja toivoi Thomasin sedän, Toonen, vapauttavan vangitun Alicen. Hänen oli päästävä Thomasin luo, jotta voitaisiin nähdä, aiheuttiko Alice pojan kohtaukset. Hänet vietiin pojan luo ja havaittiin, että Alice toden totta aiheutti sairauden. Vapunpäivänä parantaja aikoi pakottaa Alicen tunnustamaan tekonsa ja lähetti hänet kaupungintalolta, jossa oli ilmeisesti jonkinlainen vankila, Toonen luo, jossa kyläläiset olivat valmiina todistamaan parantajan taitoja. Alicea tuotaessa väkijoukko yritti saada hänet tunnustamaan vapaaehtoisesti, jolloin Alice sanoi, että jos hänelle annettaisiin anteeksi, hän lopettaisi Thomasin kohtaukset. Hänen puheensa keskeytettiin, jolloin tapahtumia katsellut mies laittoi Alicelle kengät jalkaan ja vei hänet niin lähelle tulta, että kengät kuumentivat. Alice suostui tunnustamaan, kunhan polttaminen lopetettaisiin. Alice ei kuitenkaan sanonut mitään polton hellitettyä ennen kuin häntä uhattiin uusilla suostuttelukeinoilla, jolloin hän lupasi tunnustaa yksityisesti jollekin paikalliselle rouvalle. Alicen pyydettyä Thomasilta anteeksi, pojan kohtaukset lisääntyivät ja niiden myötä väkijoukon uhkaukset. Väkijoukko kuitenkin huomasi, ettei se saisi julkista tunnustusta, joten Alice lähetettiin takaisin kaupungintalolle vankeuteen.³¹¹

Koska noituus oli ylikuonnollinen rikos ja lähes mahdoton todistettava oikeudessa, siihen eivät päteneet normaalit todistuskäytännöt. Jo pelkkä noidan maine ja epäily noituudesta riitti syytteen nostamiseen, eikä se, ettei ollut ollut rikoksen tapahtumisen aikaan ”rikospaikalla” ollut todiste syyttömyydestä. Vaikka kyseiset tapaukset olivat muista rikoksista poikkeavia, silti oikeus vaati ainakin kahden todistajan todistusta. Itse uhrin, heidän sukulaisensa, ystävänsä tai naapurit kelpasivat hyvin todistajan aitoon. Näissä tapauksissa myös syytetyn puolison ja lasten sekä muiden lasten todistukset sallittiin. Rauhantuomari Brian Darcy kuulusteli Grace Thurlowen ilmiantamaa Ursley Kempeä. Vuoden 1582 pamfletissa sen kirjoittaja W.W. kertoi Ursleyn noituneen Gracen lapsen käsien kämmenet ylösalaisin, toisen lapsen putoamaan kehdosta ja Gracelle ”veltoutta” raajoihin eli todennäköisesti halvauksen. Gracella oli ollut veltoutta jo aiemmin ja kun Ursley oli parantanut sen maksua vastaan, Grace ei ollutkaan maksanut 12 pennin palkkiota eikä antanut juustoa, jota Ursley oli ehdottanut palkan vastineeksi. Ursley suuttui, jonka jälkeen Gracelle tuli taas veltoutta raajoihin, joka ei parantunut. Tämän takia Grace katsoi Ursleyn noituneen hänet ja Ursleyn oma 8-vuotias poika todisti äitiään vastaan. Poika kertoi tuomarille miten ja mitä äiti syötti neljälle pahalaisen hengelleen. Samoin esimerkiksi 1589 Joan Cunnyn tyttärien noin 10–12-vuotiaat lastenlapset ”gave in great evidence against their Grandam and Mothers”³¹². Tosin MACFARLANEN mielestä lasten todistukset eivät olleet yleisiä ja heitä tuotiin todistajiksi vain silloin kun tarvittiin lisätodisteita. Toisen noidaksi tunnetun syytös oli kaikista

³¹¹ Eebo, I.D., 1597, image 12-15.

³¹² Eebo, anonymi, 1589, image 4. Huom.suom. ”antoivat hyviä todisteita isoäitiään ja äitejään vastaan”.

vahvin pitävä todiste oman tunnustuksen lisäksi. Lisäksi todisteeksi kävi silminnäkijä, joka oli nähnyt epäillyn hoivaavan paholaisen henkeä. Epäillyn omilla tunnustuksilla oli pienempi rooli kuin esimerkiksi Skotlannissa, koska kuten jo edellä on sanottu, englantilainen oikeussysteemi ei virallisesti hyväksynyt kidutusta kuulusteluissa. Englannin noituustapauksien tutkimisissa käytettiin piinapenkien ja peukaloruuvien sijaan esimerkiksi väsyttämistä. Kuulusteltavaa pidettiin hereillä niin kauan kuin oli tarpeen. Tosin esimerkiksi ROSENIN mukaan 1400-luvun puolella noituuden julistettiin olevan poikkeuksellinen rikos, jonka takia monet kidutusten rajoitukset kierrettiin. ROSEN sanoi, että Englannissakin olisi käytetty piinapenkkiä ja peukaloruuvia saamaan oikeat vastaukset noidilta kuulustelijoiden johdatteleviin kysymyksiin. Kuuluisaa vesitestiä, jossa katsottiin syyllisyyden varmistamiseksi uppoaisiko epäilty lampeen tai jokeen vai kelluisiko syyllinen, ei Englannissa käytetty vielä 1500-luvulla, vaan ensimmäiset maininnat siitä uutena keinona ovat vasta vuodelta 1613.³¹³

Syytettyjä kuulustellessa tehdyt sopimukset pienemmistä tuomioista ilmiantoja ja tunnustuksia vastaan eivät ole mikään uusi televisiosarjojen keksintö. Esimerkiksi rauhantuomari Darcy käytti sitä St. Osythissä Essexissä muun muassa Ursley Kempin vastaan kuulustellessaan häntä luvaten pienemmän tuomion tunnustusta vastaan. Kemp tunnusti muun muassa omanneensa henkiä, tappaneensa ja vahingoittaneensa ihmisiä henkien avulla. Lisäksi hän ilmiantoi monia muita naisia. Vaikka esimerkiksi SHARPE sanoi, kuten edellä jo mainittiin, etteivät rauhantuomarit Englannissa saaneet hoitaa käräjien oikeustapauksia omalla pääasiallisella asuinpaikkakunnallaan, St. Osyth oli lähellä Darcyn asuinpaikkakuntaa. GIBSONIN mukaan aikalaiset ihailivat Darcya hänen saamiensa oikeudellisten tulosten takia mutta esimerkiksi rauhantuomari Scot hyökkäsi Darcyn toimia vastaan.³¹⁴

Noituusoikeudenkäynnissä toisinaan oli niin painostava ja vihamielinen ilmapiiri, ettei tuomarilla ollut rohkeutta jättää syytettyä tuomitsematta. Syytetyt itsekin olivat toisinaan niin peloissaan jouduttuaan kuulusteluihin, joukkopainostuksen ja vihan kohteiksi, etteivät he paljoakaan puolustautuneet syytöksiä vastaan. Kuitenkin oli myös niitä naisia, jotka eivät antautuneet helpolla. Esimerkiksi favershamilainen leski Kentistä, Joan Cason, joutui vuonna 1586 oikeuteen pahojen henkien manaamisesta ja lapsen noitumisesta kuoliaaksi. Joania vastaan todisti kahdeksan lähinaapuria. Joan myönsi yhteyden niihin, jotka ”olisivat voineet olla paholaisen henkiä” mutta kielsi noituneensa lapsen ja sanoi, että hänen syyttäjänsä syyttivät häntä pahantahtoisesti ja että heillä oli eri-

³¹³ Eebo, W.W., 1582, image 4-7, vrt. MACFARLANE, 1977, 73, MACFARLANE, 1970, 17, 170, SHARPE, 2001, 54, ROSEN, 1991, 13. Tosin ROSENIN tutkimus ulottui vuoteen 1618 asti, joten ristiriitainen tieto kidutusten muodoista voi johtua siitä.

³¹⁴ Eebo, W.W., 1582, image 11, vrt. GIBSON, 2003, 24–25.

mielisyyksiä. Joan vakuutti tuomarin syyttömyydestään mutta hutilointi oikeudellisissa muotoseikoissa aiheutti Joanin julistamisen syylliseksi.³¹⁵

Kuten Alice Gooderidgen tapauksessa, noidan sanottiin noituneen paholaisen henki-
en avulla lapsia ja nuoria sairaiksi, jolloin he saivat erilaisia kohtauksia ja kouristuksia.
Kyseiset kohtaukset saattoivat tulla esimerkiksi vain noidan läsnä ollessa. Tällaiset ta-
paukset antoivat lapsille mahdollisuuden poistua alistetusta lapsen asemasta ja saada
valtaa aikuisiin nähden. Lisäksi ne toivat heidät huomion keskipisteeseen. Warboysin
tapauksessa vuonna 1593 Alice Samuels, hänen tyttärensä Agnes ja aviomiehensä John,
joutuivat tällaisesta tapauksesta syytteeseen. Alice oli ensin kieltänyt syytökset jyrkästi,
mutta pitkän painostuksen jälkeen väsyneenä hän lopulta tunnusti noituneensa Throck-
mortonin perheen lapset. Päästyään kotiin ja nukuttuaan yön yli, hän peruutti tunnustuk-
sensa, mutta kun konstaapeli vei heidät Lincolnin piispan luo kuulusteltavaksi, Alice
tunnusti teon jälleen. NOTESTEININ mukaan lasten kohtaukset olivat varsin ”häily-
viä”: ensin he saivat niitä kohdatessaan Alicen, seuraavaksi silloin, jos Alice ei ollut
heidän talossaan ja myöhemmin silloin ellei heitä viety Alicen taloon. Tästä voisi pää-
tellä esimerkiksi, että lapset olivat tehneet jotain ”pahojaan” josta Alice perheineen tiesi
ja lapset pelkäsivät Alicen kertovan asiasta eteenpäin. Oikeudessa todisteina syyllisyy-
destä olivat paitsi tunnustukset myös se, että noituuden takia sairastuneet lapset tunnis-
tivat noidan väkijoukosta silmät kiinni sidottuina. Tärkein todiste saatiin itse oikeudessa
kun Agnes-tytär pakotettiin sanomaan ”As I am a witch and consenting to the death of
Lady Cromwell, I charge thee, come out of her”³¹⁶. Agnesin sanottua käskynsä, lasten
olisi tullut parantua välittömästi. Käskyn kielteinen muoto ”as I am not..” tiedettiin te-
hottomaksi ja jos myönteisen version sanoisi joku muu, sekin olisi tehoton. Tätä pidet-
tiin ratkaisevana todisteena. NOTESTEININ mielestä kyseinen käsky oli lasten oma
idea osoittamaan syyllisyys. John pakotettiin sanomaan sama käsky. Alice yritti vedota
raskauteen mutta paljastui, ettei hän ollut raskaana. Alice kehotti ilmeisesti naimatonta
tytärtään vetoamaan samaan mutta Agnes sanoi, ettei häntä tulla sanomaan noidan lisäk-
si vielä huoraksikin.³¹⁷

³¹⁵ SHARPE, 1994, 114.

³¹⁶ Huom. suom. ”Noitana ja lady Cromwellin kuolemaan suostuvaisena(?), käsken sinua, tule ulos hänes-
tä”. Syytettyjen uskottiin aiheuttaneen lady Cromwellin kuoleman aikaisemmin.

³¹⁷ NOTESTEIN, 1968, 49 -50. Tapausta ei ole Eebossa mutta SHARPEN mukaan Warboysin tapauksen
taustalla oli Throckmortonin ja Samuelsin perheiden riidat siitä, kuinka yhteisöä tulisi johtaa. Samuelsit
olivat hyvin toimeentulevia mutta Trockmortoneilla oli suhteita toisiin herraskaisperheisiin. SHARPE,
2001, 48-49.

5.3) Vastataiat

Paikallisten tavat ja juorut tunteneet viisaat naiset tai miehet³¹⁸ olivat hyvin suosittuja, vaikka papisto ja esimerkiksi William Perkins sanoivat heidän olevan yhtä jumalattomia kuin noitien. Kansa kuitenkin kävi heidän luonaan hakemassa muun muassa parannuksia sairauksiin ja ennustuksia. He antoivat myös niin selkeitä viitteitä noidutulle henkilölle heidät noituneesta ihmisestä, että kaikki tajusivat ne. Nämä kylän viisaat antoivat myös vastataikoja noituutta vastaan. Eräs keino oli laittaa keritsimet siivilän reunalle ja kahden ihmisen tuli laittaa sormenpänsä keritsinten kärkiin ja lausua rukouksia Pietarille ja Paavalille. Suorempi ja yleinen keino oli fyysinen väkivalta noitia kohtaan. Eräs tapa, jonka kaikki tiesivät ilman erityisiä neuvojakin, noituuden kumoamiseksi ja uhrin tuskien helpottamiseksi oli raapia noitaa kunnes hänen verensä vuoti. Tavan taustalla oli ajatus, että noita oli vuodattanut uhrin verta noituessaan ja kun vastaavasti noidan veri vuotaisi, uhri paranisi. Tunnettua noituuden lievittämiseksi oli myös polttaa jotain noidalle kuuluvaa. Yleisimpänä polton kohteena SHARPE on sanonut olleen noitien talon katosta otetut oljet. THOMASIN mukaan rauhantuomari oli vuonna 1599 sanonut oikeudessa kuulleensa, ettei noidan hiuksia voinut leikata. Todennäköisesti tällaisen uskomuksen takia epäiltyjen hiuksia, kuten Warboysin tapauksessa, tai vaatteiden paloja leikeltiin ja poltettiin. Esimerkiksi vuonna 1599 lontoolainen pariskunta sai valkoiselta noidalta ohjeeksi ”for the childe’s recovery they should cut a piece of the witche’s coate with the payre of sheeres & burne it togeather with the child’s under cloth: which they did, and the childe accordingly was healed”.³¹⁹

Noitaa saattoi vahingoittaa ja paljastaa tämän henkilöllisyyden myös vahingoittamalla noidan pahalaisen henkeä. Vuonna 1579 Maldonissa Essexissä syytteeseen joutunut Elleine Smith oli riitaantunut sukulaisensa Johnin kanssa rahan takia. Kun John oli sittemmin häätänyt Elleinenin kerjuulla käyneen pojan pois, John oli sairastunut samana iltana. Johnin viettäessä iltaa ystäviensä kanssa, he näkivät rotan juoksevan ylös takan piippua pitkin, mutta kun rotta putosi alas rupikongan muodossa, miehet ottivat sen kiinni pihdeillä. Pidellessään sitä takassa, sammakko ”made the fire burne as blewe as Azure...and at the burnyng thereof the saied Ellen Smithe was in greate paine...”. Ajan uskomusten tavoin noita, jolle oli tehty fyysistä kipua aiheuttava vastataika, tuli katsomaan, mistä kipu aiheutui, joten myös Elleine halusi tietää tuskiensa aiheuttajan. Elleine

³¹⁸ Huom. suom. cunning women/men.

³¹⁹ SHARPE, 1996, 67, 161, THOMAS, 1970, 51. Huom. suom. ”lapsen toipumiseksi heidän tulisi leikata pala noidan takista keritsimillä & polttaa se yhdessä lapsen alusvaatteen kanssa: jonka he tekivät ja lapsi sen mukaisesti parantui”

oli tullut Johnin talolle ja kyseltyt tämän vointia. Johnin vastattua voivansa hyvin, Elleine oli lähtenyt mutta nyt John oli saanut tietää noituutta yrittäneen henkilöllisyyden.³²⁰

Ursley Kemp sanoi kuulustelunsa aikana tuomari Darcylle, että noin kymmenen vuotta aiemmin hän itse oli kärsinyt jäsentensä velttoudesta. Hän oli tällöin hakenut apua rouva Weleyltä, joka oli ollut jo tutkimusten aikaan kuollut. Weley oli kertonut Ursleyn olleen noiduttu ja kertonut oivan vastataian. Ursleyn tuli laittaa sian lantaa ja kirveliä yhteen ja pitää niitä vasemmassa kädessään, ottaa oikeaan käteen puukko ja pistää sillä kolme kertaa lääkkeitä ja viskata lääke sitten tuleen. Samaisella puukolla Ursleyn tuli pistää kolme kertaa pöydän alle ja jättää puukko kiinni sinne. Tämän jälkeen tuli laittaa kolme salvian lehteä ja yhtä paljon ruutaa olueen ja juoda sitä viimeiseksi illalla ja ensimmäiseksi aamulla. Ursley oli kertonut tämän vastataian kahdelle noidutulle ja molemmat olivat parantuneet.³²¹

Monesti aikalaisten mielestä oli kyse noituudesta, kun kerma ei suostunut muuttumaan voiksi. Tällöin jotta noituus kumoutui, kermaan tuli upottaa tulikuuma hevosenkenkä³²². Ihmisiin kohdistuneisiin noituuksiin kuumat hevosenkenkäsittelyt eivät tepsi. Erästä noituuden kumoamiskeinoa käytettiin vuonna 1570, jolloin pariskunnan mies oli noiduttu. Tällöin MACFARLANEN mukaan vaimo laittoi takkaan ilmeisesti padan kolmijalan päälle seljan ja valkoisen pähkinäpuun oksia ja tulen niiden alle. Miehen tuli polvistua sen eteen ja lausua joitain rukouksia, jolloin noituus poistui. Noidan henkilöllisyyden paljastaminen onnistui esimerkiksi siten, että uhri tai hänen apulaisensa sekoitti uhrin virtsaa jauhoihin ja teki siitä kakun. Kun kakku sitten poltettiin, ajateltiin polttamisen tuskan heijastuvan noidan sukupuolielimiin, jolloin noita tuskissaan paljastaisi itsensä. George Giffordin mielestä noituutta vastaan ei tarvinnut muuta kuin vahvan kristinuskon. Tämän takia myös Agnes Waterhousen noituminen oli epäonnistunut vuoden 1566 pamfletin tunnustuksen mukaan. Sen mukaan Agnes oli lähettänyt kissa-henkensä vahingoittamaan naapurissa asunutta räätäliä ja tämän omaisuutta mutta henki oli palannut takaisin todettuaan, ettei kyennyt tehtävään, koska räätäli oli ollut uskossaan liian vahva.³²³

³²⁰ Huom.suom. ”aiheutti tulen palavan asuurin sinisenä... ja palamisen takia kyseinen Ellen Smithe kärsi kovia tuskia...”. Eebo, anonyymi a) 1579, image 6.

³²¹ Eebo, W.W., 1582, image10-11, GIBSON, 2003, 31. Vastataian alussa sanottiin, että tuli ottaa ”hogges dunge and charvell” vasempaan käteen. Charvell voi merkitä chervill’ia eli kirveliä tai myös charnell’ia, joka viittaisi jotenkin ruumiiseen ja haudanryöstöön. EEBON teksti oli epäselvä kyseisen sanan kohdalla, joten sanasta ei ole varmuutta mutta GIBSONIN mielestä haudanryöstö vaihtoehto olisi ollut epätodennäköinen. Olueen salvian kanssa laitettu kasvi oli ”herbe John alias herbe grace”. Toinen lähde sanoo herbe Johnin olevan vain jokin merkityksetön mieto kasvi, kun taas grace oli ruuta, joka tunnettiin lääkekasvina. Toisen lähteen mukaan herbe John voisi olla St. John’s wort eli mäkikuisma.

³²² MACFARLANE puhui kylläkin maidosta, mutta onnistuakseen *kerman* tuli olla kylmää, eikä suinkaan ”äkkikuumennettua”, mutta materiaaleissa ei ole tietoa siitä, mitä kermalle tehtiin kyseisen kuumennuksen jälkeen. Ehkä se jonkinlaisen jälkikäsitteilyn, kylmentämisen tai muun sellaisen, takia sitten onnistui.

³²³ Eebo, Phillips, 1566, image 22, vrt. MACFARLANE, 1970, 105, 108, SHARPE, 2001, 53-54.

Parantumisten taustalla ovat voineet olla valkoisten noitien käyttämät lääkekasvi-pohjaiset taikakeinot tai kuten SHARPE arveli, uhreille riitti jo se, että he tunsivat tekevänsä jotain noituuden parantamiseksi, millä oli iso psykologinen vaikutuksensa. Eläinten suhteen noitumisia kumottiin esimerkiksi polttamalla karjaa, olipa se lehmiä, hevosia, sikoja tai jotain muuta, ja tällöin vaikuttavana tekijänä lienee ollut karjaa vaivanneiden bakteerien tuhoutuminen. Kaikista näistä huolimatta protestanttinen kirkko ei virallisesti hyväksynyt muita keinoja noituuden kumoamiseksi kuin paastoamisen ja rukoilun, jonka SHARPE mielsi vain ylemmän yhteiskuntaluokan keinoksi. Kirkon hyväksymä keino toimi esimerkiksi Alice Gooderidgeä vastaan, kun Thomas Darling ja hänen sukulaisensa rukoilivat ja paastosivat herkeämättä parantaakseen Thomasin siitä huolimatta, että parantaja neuvoi heitä. Pamfletin kirjoittaja, I.D., ei maininnut parantajan käyttämiä epävirallisia parannuskeinoja. Sen sijaan hän katsoi kirjoituksessaan, että vain rukoukset ja vahva usko lopulta paransi Thomasin.³²⁴

Noituuden torjumiseksi ihmiset pitivät esimerkiksi kaulassa tai taskussa amuletteja kuten esimerkiksi raamatun pyhien kirjoitusten osia. Ennen reformaatiota, ”katolilaisella ajalla”, papistolla oli käytössään mitä erilaisimpia keinoja kansalaisille torjua pahoja henkiä ja noituutta ja THOMASIN mielestä juuri tämän takia 1500-luvun alkupuolella ei ollut vastaavia noituussyytöksiä kuin myöhemmin. MACFARLANE sanoi papiston kannattaneen silloin joidenkin tiettyjen kivien, suolan, ehtoollisöylättien, siunatun veden tai ristien kantamista mukanaan noitia vastustamaan. Kun protestanttinen papisto sitten kielsi paavilliset käytännöt, kansalaisille jäi käyttöön vain omat epäviralliset keinot. Eräs torjuntakeino oli laittaa tuleen hohtimia noitien liikkumisen estämiseksi tai estääkseen noitien sisälle pääsyn naulata hevosenkenkä oven yläpuolelle, johon se on jäänyt nykypäiviin asti toivottamaan taloon hyvää onnea. Varmasti toimiva keino noituuden torjumiseksi, jota MACFARLANEN mukaan myös käytettiin, oli se, ettei noituudesta epäiltyjen annettu asettua asumaan seudulle. Noitien maine kulki heidän mukanaan ja heidän asettumisensa kylälle estettiin yksinkertaisesti sillä, ettei heille myyty tai vuokrattu asuntoa tai maita.³²⁵

³²⁴ Eebo, I.D., 1597, image 20, passim., SHARPE, 1996, 162, MACFARLANE, 1970, 107. Kotieläimet olivat arvokkaita ja ne maksoivat jopa vuoden palkan, joten niitä ei haluttu menettää noituuksien takia jos jotain vain oli tehtävissä. Sitä kuvastaa esimerkiksi vuoden 1582 tapaus, jossa Catherine Reven epäiltiin noituneen lehmän eikä omistaja voinut lähestyä sitä ennen kuin oli onnistunut purkamaan loitsun antamalla suukon lehmän hännän alle. Liekö suukon merkitys muuttunut ajan myötä, koska NENOSEN mukaan noidat, jotka tekivät kaikki nurinpäin, osoittivat alamaisuuttaan Paholaiselle antamalla suukon sen takapuolelle. NENONEN, 2006, 58, 134.

³²⁵ SHARPE, 1996, 162, MACFARLANE, 1970, 103–104, THOMAS, 1970, 58.

5.4) Noituuskirjailijat ja teosten noituuskäsitykset

Kirjailijoiden katsotaan kuuluneen oppineiden ja ylemmän kansanluokan joukkoon. Heidän ajatuksensa ja kirjoituksensa eivät läheskään aina vastanneet kansan syvien rivien aatoksia. Reginald Scot ei varsinaisesti ollut ”noituuskirjailija”, koska hän kritisoi muiden kirjailijoiden demonologisia kirjoituksia, muun muassa Malleus Maleficiumia. Hänen mukaansa tavat, joilla noitia oli tuomittu oikeudenkäynneissä, olivat vain tehneet oikeudesta pilkkaa ja noitien väitettyjen tekojen olleen täysin järjetöntä. Hän kirjoitti vuonna 1584 julkaistun teoksen ”Discoverie of witchcraft”, jossa hän sanoi noituuden olevan vain ”cousening art, wherein the name of God is abused, prophaned, and blasphemed...”. Tämä ”cousening art” eli petkutus oli hänelle keskeistä. Hänen mielestään noidat onnistuivat petkuttamaan vain hyväuskoisia silmäkääntötempuilla eikä niinkään Paholaiselta saatujen voimien avulla. SHARPE kirjoitti, että Scotin mielipide Malleus Maleficarumista, johon katolilainen maailma, ja jossain määrin myös englantilainen, nojasi noituuskäsityksissään ja josta oli otettu kymmeniä painoksia, oli, että ”[the] whole book containeth nothing but stinking lies and poperie”(koko kirjassa ei ole muuta kuin surkeita valheita ja paavillisuutta). Hänen arvosteluunsa vaikutti tietenkin syvä katolilaisuuden inho. Englantilaiset pamfletit ja muut kirjoitukset hänen mielestään olivat onnistuneet vähän paremmin, mutta niidenkin joukkoon eksyi silloin tällöin ”foolish pamphlet”(hölmöjä pamfletteja). Scot ei kuitenkaan ollut nykyajattelun mukainen skeptikko noituuden suhteen, ja hän vetosi uskontoon noitia vastustaessaan. Hänen mukaansa oli jumalanpilkkaa kuvitella noidilla olevan samoja voimia kuin Jumalalla. Hän veti yhtäläisyysmerkin katolilaisuuden ja noituuden välille sanoen erona olevan vain, että katolilaiset taikauskoisuudet (pyhimysten kunnioitus, katolinen näkökanta ehtoollisleivän ja viinin muuttamisesta Jeesuksen ruumiiksi ja vereksi, henkien manaaminen...) tehtiin ”häpeämättömän avoimesti”, kun noituudet puolestaan tehtiin salaa.³²⁶

SHARPE arveli, että yllikkeenä teoksen kirjoittamiselle Scotilla olisi ollut inho niiden noituustapausten takia, joita hän rauhantuomarina näki ja todisti. Hän huomasi, että syytetyt naiset olivat ”old, lame, bleare eied, pale.. and full of wrinkles: poore, sullen, supertitiuous, and papists..” ja ”so odious unto all their neighbours, and so feared, as few dare offend theme, or denie them anie thing they aske.” Scotin mielestä mikä tahansa mitä ihmisille tapahtui – niin hyvä kuin pahakin – oli osa Jumalan suunnitelmaa ja jos syytti epäonnisuudestaan noituutta, ei ollut uskossaan vahva. Hänen kirjaansa suhtauduttiin kuitenkin niin kansan kuin noituuteen uskovien oppineiden parissa hyvin vihamielisesti. Lisäksi monen esimerkiksi noituuskirjailijan ja manaajan elinkeino oli riip-

³²⁶ SHARPE, 1996, 51–54, SHARPE, 1987, 314.

puvainen noituudesta. Skotlannin Jaakkokaan ei liiemmin arvostanut kirjaa, sillä tullessaan Englannin hallitsijaksi 1603 hän määräsi loput Scotin kirjat poltettavaksi.³²⁷

Ajan oppineiden mielestä keskeisenä syynä noituuden vastustamiselle oli niiden tekemät sopimukset Paholaisen kanssa. Kansan mielestä keskeistä puolestaan olivat noitien pahat teot. SHARPEN lainaama Gifford kirjoitti vuonna 1593 ilmestyneessä teoksessaan yleisten mielipiteiden erilaisuudesta: ”The holy scriptures doe command that the witches should be put to death...but if you take it...because they kill men and beastes, or because they send spirites which possesse men...you are much deceived...The causes why they should be put to death are, that they have familiaritie with devils, which are the blasphemous enemies of God”³²⁸. William Perkins ja Henry Holland olivat myös 1500-luvun loppupuolen ”demonologikirjailijoita”. Heidän mukaansa Jumala salli Paholaisen ja noitien olevan maailmassa ja näiden tekevän tekojaan, koska halusi kurittaa syntisiä, rangaista ihmiskuntaa sen kiittämättömyydestä ja laittaa usko-vaisten uskon koetukselle. Muun muassa Holland oli sitä mieltä, että noitien tekemät ihmeet olivat luonnollisia, paholaisen aiheuttamia illuusioita, eivät ylikuonnollisia, kuten Jeesuksen tekemät.³²⁹

5.5) Noitien tuomiot

Maleficium noituustapaukset tuomittiin usein käräjillä. Westminsteristä kreivikuntiin tulleet kaksi käräjätuomaria olivat ammattituomareita, jotka SHARPEN mukaan olivat herkkiä ottamaan huomioon todisteet eivätkä he olleet tietoisia, eivätkä välittäneet kyläläisten keskinäisistä riidoista ja jännitteistä, jotka olivat noituussyytösten takana. Noituustapauksia käsiteltiin myös neljänneskäräjillä, joissa tuomareina toimivat kreivikunnan rauhantuomarit ja herraskaiset. Heillä SHARPEN mukaan oli vain vähän tai ei lainkaan asianmukaista koulutusta. He tutkivat epäiltyjä ja lähettivät tarvittaessa vankilaan mutta olivat haluttomia tuomitsemaan. Esimerkiksi Thomasina Harris vuonna 1588 Norwichissa oli oikeudessa kahdesti yhden noituudella tappamisen takia ennen kuin hänet teloitettiin. Joan Balls -niminen nainen puolestaan oli neljä kertaa oikeudessa las-

³²⁷ SHARPE, 1996, 52, 55. Huom suom. naiset olivat ”vanhoja, rampoja, tihrusilmäisiä, kalpeita,...ja täynnä ryppyjä; köyhiä, pahantuulisia, taikauskoisia ja paavillisia” ja ”niin inhottavia kaikille naapureilleen, ja niin pelättyjä että harvat uskaltavat vastustaa heitä tai kieltää heiltä mitään mitä he pyytävät”.

³²⁸ Huom. suom. ”Pyhät kirjoitukset käskvät, että noidat tulisi tappaa...mutta jos teet sen...koska he tappavat ihmisiä ja eläimiä, tai koska he lähettävät paholaisen henkiä, jotka riivaavat ihmisiä, sinua on pahasti petetty...Syyt miksi heidät tulisi tappaa ovat, että he ovat perehtyneet paholaisiin, jotka ovat Jumalan pilkkaavia vihollisia.”

³²⁹ SHARPE, 2001, 41–42, SHARPE, 1996, 83–84.

ten taposta noituuden avulla vuosien 1589–1591 välillä ja joka kerta hänet vapautettiin.³³⁰

Noituus ei ollut Englannissa SHARPEN mukaan Manner-Euroopan noituustuomio-lukuihin verrattuna korkeiden tuomiolukujen rikos. Home circuitin alueella ”vain” 24 % syytetyistä teloitettiin³³¹, mutta SHARPEN mukaan vastaavat tuomioluvut olivat muissakin rikoksissa. Elizabethin vuoden 1563 lain mukaan siis henkilö, joka ”shall use..any witchcraft..whereby any person or persons shall happen to be kylled or destroyed..”³³², samoin kuin heidän apurinsakin, tuomittiin kuolemaan. Ajatukset noitien polttamisesta ovat vain osa totuudesta, sillä Englannissa noidan kuolemanrangaistustapa oli hirttäminen. Vuoden 1589 pamfletissa kerrottiin Joan Cunnyn, Joan Upneyn ja Joan Prenticen tapaukset. Kun oikeus oli kuullut todistajia, sen päätös oli, ”that they had slaine Men, women, and Children, and committed very wicked and horrible actions, divers and sundrye times..”, jolloin Joanit tuomittiin kuolemaan³³³. Tämän jälkeen tuomitut vietiin takaisin vankilaan, jossa heidät valmisteltiin teloitukseen. Vain silloin, jos tuomittu oli tappanut työnantajansa (isäntänsä) tai aviomiehensä myrkyttämällä tai muuten noituudella, jolloin kyse puolestaan oli maanpetoksesta, noita voitiin teloituttaa polttamalla tai keittämällä. Ennen teloitusta pappi valmisteli tuomittua kohtaloonsa suostutellen tätä hyväksymään syntinsä ja tuomion ja tekemään tunnustuksen viimeistään tällöin. Kuten edellä on jo käynyt ilmi, ihmisten odotettiin ”kuolevan hyvin”. Tämä tarkoitti myös noituustapauksissa sitä, että tuomitun odotettiin paitsi kuolevan arvokkaasti ja katuvasti, myös pitävän hirttopaikallaan yleisölle viimeinen puhe. Esimerkiksi edellä mainittu Joan Cason piti hirsipuun juurella vuonna 1586 niin ”jumalallisen” puheen sanoen SHARPEN mukaan kohtalonsa olevan ”jumalallisen oikeuden tulos”, että häntä syytäneetkin surivat teloitusta.³³⁴

Todennäköisesti siksi, että vain mainitut 24 % syytetyistä noidista teloitettiin, kuolemaan tuomituista kirjoitettiin ”repäiseviä” pamfletteja, jotka ovat säilyneet. Jokaisen tutkimuksessa käyttämäni pamfletin otsikossa mainitaan, että ainakin joku tekstissä mainituista noidista on teloitettu ja vain yhdessä sanotaan, että kyseinen noita, Alice Gooderidge, tuomittiin. Alicekin olisi pamfletin mukaan teloitettu, mutta hän kerkesi kuolla sitä ennen vankilassa. Itse teksteissä, siis otsikkoja lukuun ottamatta, ei läheskään

³³⁰ SHARPE, 1996, 92–93, SHARPE, 2001, 24. Noitien tapauksia tutkittiin myös pitäjaoikeudessa, joiden jäsenten ammattitaito oli hyvin vaihteleva ja heillä oli oikeus lähettää syytettyjä vankilaan.

³³¹ Syyttömiksi julistettujen tapauksia ei ole käsitelty Eebon pamfleteissa lähes lainkaan, joten vertailu erilaisten tapausten välillä ei ole mahdollista. On mahdollista, että prosenttilukuun on sisällytetty myös kirkollisoikeudessa käsitellyt tapaukset, jotka eivät useinkaan olleet maleficium -tapauksia.

³³² Eebo, England and Wales, 1564, image 54. Huom.suom. ”käyttää..mitä tahansa noituutta..jolloin joku henkilö tai henkilöt sattuvat kuolemaan tai tuhoutumaan..”.

³³³ Eebo, anonyymi, 1589, image 7. Huom.suom. ”että he olivat tappaneet miehiä, naisia ja lapsia ja tehneet hyvin syntisiä ja kauheita tekoja, erinäisiä ja monia kertoja”.

³³⁴ SHARPE, 1994, 116 -117, SHARPE, 1996, 108, 112–113, MACFARLANE, 1977, 73.

aina mainita, että noita olisi teloitettu, vaan heidän kohtalonsa on selvinnyt oikeuspöytäkirjoista ja muista oikeuden asiakirjoista, jotka tutkijoiden mukaan ovat toisinaan varsin erilaisia kuin pamfletit. Sen sijaan jokaisen pamfletin noidat tunnustivat tekonsa jossain vaiheessa. Kenties heille oli luvattu pienempiä tuomioita, kuten rauhatuomari Darcy oli tehnyt, tai syytetyt pelkäsivät mitä heidän sieluilleen tapahtuisi tuomiopäivänä. Tietysti on myös mahdollista, että tunnustukset ovat vain pamflettien kirjoittajien mielikuvitusta auttamaan kirjoitusten myyntiä.

Vasta vuoden 1563 lakiin kirjattiin, että ”whereby any person shal happen to be wasted, consumed or lamed in his or her bodie, or membre, or whereby any goodes or Catels of any person shalbe destroyed, wasted..”³³⁵ noituuden avulla, rangaistus oli lievempi. Henrikin aikaisen lain mukaan tästäkin olisi tullut kuolemantuomio. Elizabethin lain mukaan, teoriassa, ensimmäisestä kerrasta sai vuoden vankeutta ja vierailta neljä kertaa kyseisen vuoden aikana kaakinpuussa. Eebossa olleen vuoden 1564 lakiteksti toi ilmi sellaisen asian, josta noituuden osalta vain ROSEN on maininnut. Eebon lakitekstin mukaan tuomittu vietiin kaakinpuuhun markkinapäivinä ”or at suche tyme as any fayre shalbe kepte, there stande openly upon the Pyllorie, by the space of .vi. houres”³³⁶, jolloin tuomitun tuli julkisesti pyytää anteeksi virheitään ja rikostaan. Näihin pienempiin rangaistuksiin kuului EWENIN mukaan myös ruoskinnat ja, aivan kuten esimerkiksi prostituoidut, noituudesta tuomitut riisuttiin vyötäisiä myöten, sidottiin kärryjen perään ja ruoskittiin verille. MACFARLANEN mukaan tuomitut kuitenkin usein olivat vankilassa jopa kuusikin vuotta kuten Ursula Kempin ja Alice Newmanin tapauksissa 1582. Tämä toissijainen tuomio eli vankeus oli silti monille kuolemantuomio huonojen vankilaolosuhteiden takia. Jos jäi kiinni toisen kerran, katsottiin, ettei ihmisessä ole tapahtunut parannusta ja rangaistukseksi tuli kuolemantuomio. Toisilla oli onnea tuomiota luettaessa. Esimerkiksi vuonna 1566 oikeuteen joutunutta Elizabeth Francisia ei tuomittu noituudesta kuolemaan vaan vuodeksi vankeuteen. Viisi vuotta myöhemmin hän oli jälleen oikeudessa samasta rikoksesta, mutta häntä ei lähetetty hirtettäväksi vaan tuomittiin kenties oikeuden sekaannuksen takia ensikertalaisena. Hänet hirtettiin vasta 1579 jälleen samasta rikoksesta.³³⁷

Noituuden muodot olivat siis mitä erilaisimpia. Niitä oli lähes yhtä paljon kuin noituudesta syytettyjä mutta perusidea oli aina sama: noidat kostivat kärsimänsä vääryyden

³³⁵ Huom.suom. ”jolloin joku henkilö sattuu kuihtumaan, riutumaan tai halvaantumaan ruumiiltaan, jäseneltään tai jolloin jotkin jonkun henkilön tavarat tai karjat sattuvat tuhoutumaan, kuihtumaan..”.

³³⁶ Eebo, England and Wales, 1564, image 54. Huom.suom. ”tai sellaisena aikana, jolloin jokin juhla pidetään, seisoa siellä avoimesti kaakinpuussa kuuden tunnin ajan”. Henrikin laissa vuodelta 1542 sanottiin, että tuomitut ja heidän apurinsa menettivät omaisuutensa, ilmeisesti olipa tuomittu kumpaa sukupuolta hyvänsä. Elizabethin laissa oli erikseen mainittu, että miestuomittujen vaimot ja lapset säilyttivät tittelinsä ja omaisuutensa. Eebo, England and Wales, 1542, image 6.

³³⁷ Eebo, England and Wales, 1564, image 54, vrt. MACFARLANE, 1970, 60, MACFARLANE, 1977, 72, EWEN, 1929, 35–36.

sen aiheuttajalle tai hänen sukulaiselleen. Ihmiset olivat aina ja kaikkialla varautuneet ylikuonnollisuuksia varten ja heillä oli monia keinoja purkaa noituudet. Naapuruston auttaminen oli olennainen osa ajan tapakulttuuria ja rikkojat tunsivat niin syvää syyllisyyttä, että halusivat heijastaa sen takaisin sen aiheuttajaan ja perustella tekonsa vastasyytöksillä. Naisten pikkumaisuus, juoruilun halu, toisten kadehtiminen, se ettei juurujen paisumiselle uskallettu laittaa loppua, ylipäättään ihmisten huonot ominaisuudet aiheuttivat suuren osan noituussyytöksistä. Ihmisten ajatusmaailma perustui vahvaan uskoon, eikä yhteiskunta ollut syytteiden noston jälkeen anteeksiantavainen sen perustan rikkojia kohtaan. Tuomiot olivat ankaria niille, jotka tuomittiin ja lievemmänkin tuomion saaneiden tuomiot olivat ankarampia kuin esimerkiksi prostituoitujen rangaistukset.

6) Yhteenveto

Vaikka 500 vuotta on lyhyt aika maailman historiassa, sinäkin aikana joukoittain tietoa on kerinnyt tuhoutua. Sen sai jälleen todeta tätä työtä tehdessä, kun toisista asioista esitettiin lähes yhtä monia teorioita kuin on tutkijoita, eikä yhtäkään aivan varmuudella. Kokonaisen vuosisadan sisällyttäminen tutkimusajankohdaksi toi omanlaisensa hankaluudet esille. Läpikäytävään materiaaliin mahtui monenlaisia henkilöitä, tapahtumia ja lakeja tutkittavaksi. Toisaalta aiheen kannalta oli äärimmäisen tärkeää käyttää koko vuosisataa, koska toiset rikokset niin sanotusti tapahtuivat vuosisadan alkupuolella ja toiset sen lopulla. Vain prostituutiosta sai tietoa koko vuosisadalta. Vaikka esimerkiksi murhia ja noituutta oli aikaisempinakin vuosisatoina, niistä säilyneet kirjoitukset käsittelivät 1550-luvun jälkeisiä asioita. Rikokset eivät muuttuneet perusluonteeltaan, olipa vuosikymmen mikä hyvänsä. Silti esimerkiksi vuosisadan alkupuolen naismurhaajien virallinen kohtalo jäi pimentoon, vaikka tuskin se sen hellempi oli kuin 1500-luvun loppupuolella. Vaikka käsittelemieni kuningatarnten ja Elizabeth Bartonin tapaukset koskivat vain 1500-luvun alkupuoliskoaa, valtiopetoslain perusajatus säilyi koko vuosisadan samanlaisena. Oli valtiopetos uhata hallitsijan henkeä ja oikeaa perimystä.

Säilyneet tekstit olivat nykypäivän mittapuun mukaisesti hyvin uskonnollisia ja vääryyttä tehneet naiset kuvataan lähes luonnottomiksi, mustasieluisiksi olioiksi. Ainoa teksti, jossa vakavasta aiheesta ja otteesta huolimatta huumorin pilkahdus oli nähtävillä, oli Robert Greenen kuvitteellinen väittely ilotytön ja varkaan vahingollisuudesta. ”Seksi myy” on nykyisten elokuvateollisuuden johtajien ensimmäinen opetus, jonka kaikki muistavat. Kysehän on siitä, että niin kauan kun on kysyntää, on myös tarjontaa, eikä sitä saada millään kitkettyä. Seksi möi jo 1500-luvulla kaikesta niistä toimenpiteistä ja määräyksistä huolimatta, joilla hallitsijat ja viranomaiset yrittivät hillitä ilotyttöjen ja heidän asiakkaidensa kaupankäyntiä. Sukupuolitaudit riehuivat villinä jo 1500-luvulla.

Viranomaiset ja hallitsijat yrittivät kitkeä prostituution pois kupan lisääntymisen takia mutta taudin pelosta huolimatta prostituutio jatkui. Tosin eiväthän bordellien sulkemiset auttaneet vaan levittivät, ja todennäköisesti kasvattivat, prostituutiota entistä laajemmalle, kuten Latimer huomautti ylähuoneelle Edvard VI:n aikana. Vaikka ammatti keskittyi pääasiassa koko Lontooseen tai vain sen lähiöihin, kulloisenkin hallitsijan määräyksistä riippuen, senkin tutkimus antoi hyvän kuvan mitä alan naisten elämä oli silloin.

Murha- ja noituuspamflettien määrään verrattuna, prostituutiosta kertovia pamfletteja joko ei ole säilynyt tai niitä ei ole kirjoitettu yhtä paljon. Todennäköisesti ilotytöt ovat olleet niin tiukasti osa arkipäivää ja yleisiä, ettei heissä viitsitty, tiukimpia moralisteja lukuun ottamatta, enää nähdä mitään kirjoittamisen ja kauhistelemisen arvoista. Jos rangaistukset prostituution välittömien seurausten takia olisivat olleet ankarammat, ihmisten mielenkiinto ja kirjoitukset olisivat taatusti lisääntyneet. Maailman vanhin ammatti ei todellakaan ole aikojen saatossa pukumuodin lisäksi paljon muuttunut. Se oli aivan yhtä ihmistä kuluttavaa ja toisin paikoin vaarallista työtä, jota yhteiskunnan ylemmät kerrokset katsoivat pitkin nenän vartta ja silti monet ylemmistäkin säädyistä turvautuivat kyseisten naisten palveluihin. Muualla maassa majataloissa ja kapakoissa toimineiden ilotyttöjen todennäköisesti hieman rauhallisempi elämä ja ”tienausta” tuskin olivat sen kummempia kuin lontoolaisnaistenkaan, sillä erotiikalla, että muualla asuneet tekivät enemmän muita töitä prostituution lomassa. Siitä huolimatta, että naisilla sanottiin olleen muihin työntekijöihin verrattuna keskimääräisesti hyvät tulot, he ottivat innokkaasti osaa erilaisiin huijauksiin, joilla he saivat ”särvintä leivän päälle”.

Se, mikä jäi täysin pimettiin Eebon materiaalissa, oli tekstissä lyhyesti mainittujen ylempi säädyisten ilotyttöjen elämä, tulot ja se, miten heidän rangaistuksensa erosivat alempisäädyisten kanssasisartensa rangaistuksista. Vain MCMULLAN mainitsi yläluokalle varattujen naisten elämästä lyhyesti. Kysymyksiksi jää, antoivatko yläluokan ilotyttöjen asiakkaat viranomaisten edes pidättää naisia prostituutiosta, olivatko kyseiset naiset niin sanotusti koskemattomia viranomaisten suhteen, käskivätkö asiakkaat viranomaisia katsomaan toiseen suuntaan vai ajattelivatko he, että lisää naisia on aina saatavilla eikä edellisten kohtaloilla ollut väliä.

Kylä- ja kaupunkiyhteisöt, Lontoota lukuun ottamatta, olivat nykyaikaan verrattuina pieniä. Ihmiset tunsivat toisensa ja halusivat säilyttää kasvonsa toisten edessä. Ihmisen maine oli hyvin tärkeä, koska se seurasi mukana koko eliniän varjon lailla. Tämän takia julkisella häpeärangaistuksella oli voimaa, varsinkin, kun siihen liitettiin muun muassa selän ruoskinta tai uimataidottoman kylmässä joessa uittaminen. Jokainen kyläläinen ja kaupunkilainen sai tietää viimeistään rangaistuksen aikaan tuomitun rikoksesta ja tuomiosta, jota ei suoritettu kaikessa hiljaisuudessa, suljettujen ovien takana. Lisäksi julki-

set häpeärangaistukset toimivat mitä erinomaisimpana varoituksena muille kansalaisille rikosten seurauksista.

Koska tutkin valtiopetoksia kuningatar Annen ja Katherinen ja Kentin nunnaksi tituleeratun palvelijatar Elizabeth Bartonin tapausten kautta, työn kenties vaikein osuus koski juuri valtiopetoksia. Vaikeudet aiheutti se, että Henrik vaiensi tapahtumat kuoliaiksi kuningatarten osalta, joten Eebossa ei ollut heistä Graftonin kronikan ja lakitekstien lyhyiden mainintojen lisäksi lainkaan tietoa saatavilla. Valitettavasti muutkin tutkijat ovat jossain määrin samassa tilanteessa, koska 1500-luvun valtiovalta antoi julkisuu-teen hyvin vähän ja kovin ristiriitaista tietoa kuningattarien rikosten tapahtumista ja niiden todellisista syistä, ja annetutkin tiedot on osoitettu enemmän tai vähemmän vääriksi. Vain tapahtumien lopputulokset ja useimmat osallistuneet henkilöt ovat selvillä. Niiden salaaminen kansalta ei onnistunut, koska tuomitut osalliset teloitettiin julkisesti. Ymmärtääkseen kuningatarten valtiopetostuomioihin johtaneet syyt ja ajan mentaliteetin, täytyi ympärillä tapahtuneet asiat selittää ”kertomuksen tavoin”.

Annen valtiopetturin maine puhdistui myöhemmin, koska hänen tyttärensä Elizabeth nousi valtaan. Tällöin kronikoitsijat kyllä kirjoittivat Annen tapauksen ”faktoja”, mutta he eivät uskaltaneet tuomita häntä aviorikoksesta kuten Henrikin aikana tehtiin. Katherinella ja Elizabeth Bartonilla ei ollut yhtä vaikutusvaltaisia sukulaisia myöhemmin, joten heidän maineensa ja tekonsa pysyi petturimaisena. Tosin Elizabethin on todettu sairastaneen hyvin todennäköisesti epilepsiaa, joka vaikutti hänen uskottavuuteensa.

Tutkijat ovat kiistelleet siitä toimiko Barton itsenäisesti vai pappien ja muiden miesten sätkynukkena selostaessaan näkyjä Henrikille. Mielestäni ajan jyrkän hierarkinen yhteiskunta ja tavat pitivät huolen siitä, ettei palvelijaa olisi ensinnäkään päästetty Henrikin luo ja toisekseen alhaisesta säädystä tulleelta olisi vaatinut melkoisesti rohkeutta ja ”kanttia” lähteä yksin saarnaamaan hallitsijalle tämän vääristä valinnoista jo ennen koh- talokasta ennustusta. Elizabethin kuolemantuomion toteutuksen muodostakaan ei ole täyttä varmuutta. Hirtettiinkö hänet pelkästään vai kohtasiko hän valtiopettureiden koko rangaistuksen kuten Eebon tekstit antavat ymmärtää.

Myrkky oli naisten murha-aseena klassikko, mutta tutkimuksessa paljastui, että he uskalsivat liata sormensa vereen aivan yhtä hyvin kuin miehetkin kun tarve sitä vaati, vaikkakaan ei yhtä usein. Kurkun leikkaukset ja muut puukotukset pamflettien kirjoitusten mukaan sujuivat ongelmitta ja ilman suurempia tunnontuskia. Pamfletistit kuvasivat murhia tehneet naiset kylmäpäisiksi ja harvoin kirjoittivat naisten tunteneen syyllisyyttä murhista tai niihin osallistumisesta. He eivät kuitenkaan kuvanneet tappajia täysin mielipuolisiksi tai verenhimoisiksi naisiksi, jotka olisivat murhanneet vain tekemisen ilosta, vaan sanoivat naisten rikosten syyksi esimerkiksi rakkauden toiseen mieheen. Olipa

aikakausi mikä hyvänsä, ei voi olla murhia, joiden motiivien joukkoon ei kuuluisi vanha kunnan ahneus, eivätkä 1500-luvun naiset olleet mikään poikkeus.

Mielestäni HULL ja DAMME olivat ehdottomasti oikeassa vastoin INGRAMIN väitteitä sen suhteen, etteivät 1500-luvun rekistereihin merkityt lastenmurhat olleet lähelläkään oikeita lapsenmurhamääriä. Ilmoitettujen lastenmurhien syitä ja taustoja, yhteiskunnan suhtautumista aviottomiin lapsiin ja köyhien ja työttömiksi joutuneiden tilannetta ajatellessa, ei voi olla tulematta tulokseen, että ilmoitetut määrät eivät mitenkään voineet olla todellisuutta. Ei varsinkaan silloin kun ilmoitetuissa luvuissa ei aina ole otettu huomioon vanhempina tapettujen lasten määriä. Tämän suhteen olisi erittäin mielenkiintoista lähteä tekemään kolossaalinen tutkimus vain 1500-luvulta koko Englannin kaikenlaisista oikeuden pöytäkirjoista ja kirkollisten rikostapausten arkistoista, koska paitsi että lapsenmurhalukuihin on lisäilty 1600-luvun tapauksia, myös koska tutkimus on keskittynyt pääasiassa Home circuitin alueelle.

Niinkin yleisiksi rikoksiksi kuin murha ja lapsenmurha ovat ja olivat, tutkijat ovat tutkineet niitä yllättävän vähän. Vähistäkin aineistoista sai kuitenkin selville jälleen kerran sen, että ihminen osaa olla toiselle ihmiselle peto, olipa kyseessä oikeasti vahinko tai tahallinen esimerkiksi kurituksen tai koston takia tapahtunut kuolema. Pojanviikareiden kärventäminen leivinuunissa tai nuijalla hakkaaminen kuoliaaksi ovat kieltämättä aikaällistyttäviä keinoja kurittaa tottelemattomia lapsia ja nuoria. Mutta murhasta tuomittujen äitien tai muiden naisten kohtalot eivät nekään olleet kauniimmasta päästä. Naisia keitettiin, hirtettiin ja poltettiin lapsenmurhasta ja maanpetoksiksi luokitelluista murhasta. Yhteiskunta kohteli naisia ristiriitaisesti aviosäädyn suhteen erilaisissa tapauksissa. Kihloissa olleiden naisten oli hyväksyttävää saada lapsia kun isä oli tiedossa ja parin ajateltiin menevän naimisiin. Tilanne oli periaatteessa sama kuin aviopareilla. Mutta kun naimaton nainen murhasi lapsensa, hänet tuomittiin teloitettavaksi kun taas naimisissa ollut nainen pääsi vapaaksi vastaavasta syytteestä hyvän selityksen ansiosta.

Pamfletteja lukiessa tuli väistämättä mieleen, etteivät kaikki, jotka syyttivät toisiaan noituudesta, voineet todella uskoa noituuteen. Etsiessään kerettiläisiä Saksalais-roomalaisen keisarikunnan alueella 1200-luvulla, tuomioita herkästi antanut ja toisten pappien vihaama inkvisiittori Konrad Marburgilainen kaivoi tunnustuksia ihmisiltä luvaten pienempiä tuomioita. Konradin saamat tunnustukset johtivat muidenkin ihmisten pidätyksiin. Samanlainen tilanne oli Essexissä 1500-luvulla esimerkiksi rauhantuomari Brian Darcyn tapauksessa hänen tivatessaan tunnustuksia epäillyiltä noidilta. Molemmat miehet olivat toisten kansalaisten pelkäämiä ja toisten ihannoimia. Molemmissa tapauksissa aikalaiset käyttivät tilannetta ja miehiä hyväkseen päästäkseen eroon vihamiehistään. Siihen, että noituustapauksia oli ylivoimaisesti eniten Essexissä, ei ole osattu sanoa mitään varmaa syytä. Kenties sen taustalla osatekijänä ovat olleet Konradin ja Brianin

kaltaiset miehet, jotka kuulustelukeinoillaan saivat vaikuttavia tuloksia aikaiseksi, ja joilla oli, kuten Konradin tapauksessa itse paavi, joku taustasuojelija, jolloin he uskalsivat jatkaa toimintaansa muiden vastustuksesta huolimatta.

Todennäköisesti noituuteen uskomisen on nykyajan kasvatille muutenkin vaikeaa, mutta kun siihen lisää Eebon teksteistä selvästi heijastuvan pikkumaisen kostonhalun, ilkeilyn, asukkaisen äkkipikaiset tuomitsemiset ja syyllisyyden tunteen ei voi olla ajatteleminen, että noita vain haluttiin syytteillä ”raivata” pois näkyviltä. Lisäksi, olivathan pamfletit aikansa ”lehdistöä”, teksteistä heijastui halu herättää samanlaisia sensaatioita kuin nykyiset iltapäivälehdet ostajia houkuttelevilla otsikoillaan. Toisaalta aikalaiset ovat voineet mielensä perukoilla tai toisissa tapauksissa hyväksyä noituuden olemassaolon mutta käyttäneet kyseisissä tapauksissa ihmisten ja oikeuskoneiston uskoa siihen hyväkseen. Jos alkaisi halkoa hiuksia, niin aikalais teksteissä sanottiin usein, että noidat hylkäsivät kristinuskon ja Jumalan opit. Silti ristiriitaisesti noitien sanottiin uskovan Saatanaan, joka kuitenkin on aika tiukasti kristinuskon oppeja ja käsitteitä. Aikalaiset mielsivät asian ilmeisesti niin, että kaikki kristinuskon ulkopuolella ollut, kaikki virallisen uskonnon kanssa ristiriidassa olleet ja selittämättömät tapahtumat olivat yksinkertaisesti jotain pahaa ja Saatanasta lähtöisin.

Noituutta tutkiessa ei voi olla tulematta mieleen Grimmin ja Disneyn sadut, joissa noidat esimerkiksi tarjosivat omenaa syötäväksi viattomalle uhrille, aivan kuten Englannin noitien sanottiin tarjonneen toisinaan uhreilleen syötävää, joiden kautta noituminen onnistui. Samoin myös saduissa noidat olivat vanhoja ja epäsuosittuja. Erona satuihin oli kuitenkin se, ettei sammakosta kehkeytynyt komeata prinssiä sankarittarelle, vaan sammakko oli noidan oma lemmikki, paholaisen henki. Kenties vanhat sadut eivät alkaneetkaan satuina vaan varoittavina kertomuksina ajan jokapäiväisestä elämästä, uskomuksista ja peloista, jotka sitten myöhemmin käärittiin satujen muotoon lapsille kerrottavaksi.

Huomattava erillaisuus Manner-Euroopan noituuksien tutkintoihin oli, etteivät kirkolliset tahot johtaneet noitien etsintöjä, kuulusteluja ja tuomitsemisiä Englannissa. Se varmasti koituikin monen naisen pelastukseksi, sillä kirkko kiihkouskovaisine jäsenineen oli innokkaasti tuomitsemassa uskon vääristelijöitä. Se, ettei kirkko ollut tuomitsemassa Englannin noitia kerettiläisinä, kuten Manner-Euroopassa tapahtui, vaan noituudesta, pelasti lähes kaikki tuomitut polttoroviolta. Vaikkei hirttotuomiokaan juuri ole elämän kohokohta, ainakin sen voisi kuvitella olleen ”lempeämpi” kuolintapa. Tutkijat ovat halunneet todistaa Englannin historian olleen erilainen, ja se onkin luonut kiistoja muun muassa siitä, oliko englantilaisilla noidilla jo 1500-luvulla sopimus Paholaisen kanssa vai ei. Jos he tarkoittavat sopimuksella noidan tai Paholaisen verellä kirjoitettua tai muuta vastaavaa kirjallista sopimusta, silloin kiistaan todella on aihetta, koska todis-

teita ei ole. Jos todisteeksi sopimuksista kuitenkin käy noidan ja eläimenä ilmestyneen paholaisen hengen välinen ”vaihtokauppa” – valtaa ruokaa tai verta vastaan – silloin historiantutkijoilla ei luulisi olevan epäilystäkään olleesta sopimuksesta, koska Eebon lähes jokaisessa noituuspamfletissa on sanottu niistä moneen kertaan. Kyseiseen asiaan liittyi aikalaisten kesken ollut mielipideriita siitä, minkä perusteella noidat tulisi tuomita. Oppineet halusivat tuomita epäillyt kuolemaan pelkän noidan ja Paholaisen välillä olleen sopimuksen takia, kun taas kansalaiset olisivat tuominneet noidat vain sopimuksen avulla tehtyjen pahojen tekojen perusteella. Pamfleteista saa sellaisen kuvan, että ne ovat kansan asialla ja sen puolestapuhujia mutta kuitenkin niissä kuvattiin epäiltyjä, jotka olivat tehneet molempia – sekä sopimuksia että pahoja tekoja.

Kaiken kaikkiaan sanoisin, että 1500-luvun naisten elämä Englannissa oli narulla taiteilua. Piti olla koko ajan varovainen, ettei horjahda sanomisissaan tai tekemisissään toisten kuullen tai nähden. Ei saanut suututtaa toisia, ei astua toisten varpaille, ei saattaa toista naurunalaiseksi tai muuten löysi itsensä markkinoilta toisten pilkattavana tai katsoimassa loppua elämäänsä pyövelinreeltä.

LÄHDELUETTELO:**ALKUPERÄISMATERIAALI:**

Early English Books Online (Eebo) (kaikki osoitteen <http://ezproxy.utu.fi> kautta):

ANONYMI: ”A detection of damnable driftes, practiced by three witches arraigned at Chelmifforde in Essex, at the laste assises there holden, whiche were executed in Aprill. 1579 Set forthe to discover the ambushementes of Sathan, whereby he would surprise us lulled in securitie, and hardened with contempte of Gods vengeance threatened for our offences.”, a) 1579, (10.9.2006)

ANONYMI: ”A rehearsall both straung and true, of hainous and horrible actes committed by Elizabeth Stile alias Rockingham, Mother Dutten, Mother Devell, Mother Margaret, Fower notorious Witches, apprehended at Winsore in the Countie of Barks. and at Abbington arraigned, condemned, and executed, on the 26. daye of Februarie laste Anno. 1579”, b) 1579, (10.11.2006)

ANONYMI: ”The Apprehension and confession of three notorious Witches. Arreigned and by Iustice condemned and executed at Chelmes-forde, in the Countye of Essex, the 5. day of Iulye, last past. 1589. With the manner of their divelish practices and keeping of their spirites, whose fourmes are herein truelye proportioned.”, 1589, (13.12.2006)

ANONYMI: ”A true recitall touching the cause of the death of Thomas Bales a seminarie priest, Who was hanged and quartered in Fleet-Street on Ashwenesdaie last past. Whereunto is adioyned the true cause of the death of Annis Bankyn, who upon the next day following was burned in Saint Georges field about sixe of the clocke at night”, 1590, (16.1.2006)

ANONYMI: ”Sundrye strange and inhumaine murthers, lately committed. The first of a Father that hired a man to kill three of his children neere to Ashford in Kent. The second of master Page of Plumoth, murdered by the consent of his owne wife; with the strange discoverie of sundrie other murthers. Wherein is described the odiousnesse of murther with the vengeance which God inflicted on murtherers.”, 1591, (30.1.2006)

ENGLAND: ”The statutes Prohemium Johānis Rastell. Because that the lawys of this realme of england...”, 1519, (18.7.2006)

ENGLAND: ”The grete abbregegement of the statutys untyll .xxii. Henry the .viii.”, 1533, (2.6.2006)

ENGLAND: ”The abregemet of the statutes made in the parlyamet holde in the xxiiii and. xxv. yere of the reygne of kyng Henry the viii.”, 1534, (27.3.2006)

ENGLAND: ”Anno tricesimo tertio Henrici octavi. Henry the VIII by the grace of God Kyng of Englande, Fraunce, and Ireland, defender of the faith and of the Church

of Englande and also of Irelande, in earth the Supreme heade, to the honour of almighty God, and for the concord quiet and welth of this realme, and subiectes of the same, helde his most high court of parliament, begun at Westm the. XVI. daie of Janyuer, and there contynued tyll the fyrst day of Apryll, the XXXIII. yere of his moste noble and vyctorious reygne, wherin were establyshed these actes folowyng”, 1542, (21.3.2006)

ENGLAND: ”A colleccion of all the Statutes (from the begynning of Magna Carta unto the yere of our Lorde. (1557.) whiche were before that yere imprinted. Whereunto be addyd the collection of the statutes, made in the fourth and fifth yeres of the reignes of King Philip and Queene Mary, and also the statutes made in the raigne of our soveraygne Lady Queene Elizabeth”, 1559, (29.5.2006)

ENGLAND AND WALES: ”The abregemetes of the statutes made in the. xxxiii. yere of the reygne of our sovereygne lorde kyng Henry the. viii.”, 1542, (5.4.2006)

ENGLAND AND WALES: ”Iniunctions geven by the Quenes Maiestie. Anno Domini M D.LIX. The fyrst yere of the raigne of our Soveraigne Lady Quene Elizabeth.”, 1559, (15.11.2006)

ENGLAND AND WALES: ”Anno Qvinto Reginae Elizabethae. At the Parliament holden at Westmynster the .XII. of January, in the fyfth yere of the raigne of our Soveraigne Lady, Elizabeth by the grace of God, of England, Fraunce, and Irelande, Quene, defendour of the fayth .&c. To the hygh pleasure of Almyghtye God, and the weale publike of this Realme, were enacted as foloweth.”, 1564, (12.12.2006)

ENGLAND AND WALES: ”The effect of certaine braunches of the Statute made in Anno xxxiii Hen. viii touching the maintenaunce of Artillerie, and the punishment of such as use unlawfull games, very necessarie to be put in execution”, 1572, (10.3.2006)

ENGLAND AND WALES, ”Anno. xviii. reginae Elizabethae. At this present Session of Parliament by prorogation holden at Westminster the. viii. day of February, in the. xviii. yeere of the raigne of our most gracious soveraigne Lady Elizabeth, by the grace of GOD, of Englande, Fraunce, and Irlande, Queene, defender of the fayth. &c. and there continued untyl the. xv. day of March folowyng. To the high pleasure of almyghtie God, and the weale publike of this Realme, were enacted as foloweth.”, 1576, (14.6.2006)

ENGLAND AND WALES: ”An abstract of al the penal Statutes which be generall, in force and use, wherein is contayned the effect of all those Statutes which doe threaten to the offendours thereof the losse of Life, Member, Lands, Goods, or other Punishment or forfeiture what soever. 2 Whereunto is also added in their apt Titles, the effect of such other Statutes, wherein there is any thing materiall and most necessary for the Subject to know. 3 Moreover the auctoritie & dutie of al Justices of Peace, Shirifes Coroners, Eschetors, Maiors, Baylifes, Customers, Compties, Aulnegers and Purveiors,

and what things by the letter of severall Statutes in force they may, ought, or are compellable to doe.”, 1578, (26.5.2006)

GOLDING ARTHUR: ”A briefe discourse of the late murther of master George Saunders, a worshipfull Citizen of London: and of the apprehension, arreignement, and execution of the principall and accessaries of the same.”, 1573, (22.5.2006)

GRAFTON RICHARD: ”A chronicle at large and meere History of the affayres of Englande and Kinges of the same, deduced from the creation of the worlde unto the first habitation of thys Islande: and so by contynuance unto the first yers of the reigne of our most deere and soveraigne Lady Queene Elizabeth.”, 1569, (20.3.2006)

GREENE ROBERT: ”A disputation, Betweene a Hee Conny-catcher, and a Shee Conny-catcher, whether a Theefe or a Whoore is most hurtfull in Cousonage, to the Common-wealth. Discovering the secret villanies of alluring Strumpets. With the conversion of an English Courtizen, reformed this present yeare, 1592. Reade, laugh, and learne.”, 1592, (2.3.2006)

I.D.: ”The most wonderfull and true storie, of a certaine Witch named Else Gooderige of Stapen hill, who was arraigned and convicted at Darbie at the Assises there. As also a true report of the strange torments of Thomas Darling, a boy of thirteene yeres of age, that was possessed by the Devill, with his horrible fittes and terrible Apparitions by him uttered at Burton upon Trent in the countie of Stafford, and of his marvelous deliverance.”, 1597, (12.11.2006)

MUNDAY ANTHONY: ”A view of sundry Examples. Reporting many straunge murthers. Sundry persons periured, Signes and tokens of Gods anger towards us. What straunge and montrous Children have of late beene borne: And all memorable murthers since the murther of Maister Saunders by George Browne, to his present and bloody murther of Abell Bourne Hosyer, who dwelled in Newgate Market. 1580. Also a short discourse of the late Earthquake the sixt of Aprill.”, 1580, (24.4.2006)

PHILLIPS JOHN: ”The Examination and Confession of certaine Wytches at Chensforde in the Countie of Essex, before the Quenes maiesties Judges, the xxvi. daye of July. Anno. 1566. At the Assize holden there as then, and one of them put to death for the same offence, as their examination declareth more at large.”, 1566, (3.7.2006)

SAXEY SAMUEL: ”A straunge and worderful example of the iudgement of almighty God. shewed upon two adulterous persons in London, in the parish of S. Brydes, in Fleetestreete, this thirde of Februarie. 1583. Set forth for a memorable Example before our eyes, both to make us remember the frailty of this life and to call us unto repentance.”, 1583, (18.1.2006)

THOMAS KYD: ”The trueth of the most wicked and secret murthering of Iohn Brewen, goldsmith of London committed by his owne wife, through the provocation of

one Iohn Parker whom she loved: for which she was burned, and he hanged in Smithfield on Wednesday the 28 of Iune, 1592, two yeares after the murther was committed.”, 1592, (16.1.2006)

T.I.: ”A worlde of wonders. A masse of murthers. A covie of cosonages Containing many of the moste notablest wonders, horrible murthers and detestable cosonages that have beene within this land. Not imagined falso to delight vaine heads ociose, not practised trans mare to breed trueth cum ambiguitate, but committed even at home re vera, and may be proved cum honestate. A matter moste fit to be knowen, well wayed and considered of all men.”, 1595, (23.5.2006)

WALKER GILBERT: ”Mihil mumchance, his discoverie of the Art of cheating in falce Dyce play, and other unlawfull games: With a discourse of the Figging Craft: And also of divers new devices of cosenages practised commonly at Fayers and Markets: With many deceitfull practises used by bad and lewd women”, 1597, (1.3.2006)

W.W.: ”A true and iust Recorde of the Information, Examination and Confession of all the Witches, taken at S. Oses in the countie of Essex: whereof some were executed, and other some entreated according to the determination of lawe. Wherein all men may see what a pestilent people Witches are, and how unworthy to lyve in a Christian Common wealth.”, 1582, (14.11.2006)

ARKISTOAINEISTO:

Eduskunnan kirjasto:

English State trials; William Cobbett, 1163-1640 (mf)

vols. I-III reel no 1. (1809)

KIRJEENVAIHTO:

BEATON ROGER: Public Information and Enquiries Group, Bank of England–sähköpostivastaus, 13.2.2006 (tekijän hallussa)

HILLI JOHANNA: Turun yliopistollisen sairaalan kliinisen farmakologian konsultaativastaus, nro 1905, sähköpostikirje, 13.12.2005 (tekijän hallussa)

TUTKIMUSKIRJALLISUUS:

ANDREWS WILLIAM: Old time punishments, The Tabard Press Ltd., London, 1970

AYDELOTTE FRANK: Elizabethan rogues and vagabonds, Frank Cass and Company Limited, London, 1967

BAKER J.H.: Criminal courts and procedure at common law 1550-1800, s. 17-47, teoksessa *Crime in England 1550-1800*, Cockburn J.S. (ed.), Methuen & Co. Ltd., London, 1977

BAKER J.H.: An introduction to English legal history, Butterworth & Co. Ltd., London, 1979

BERNARD G.W.: The fall of Anne Boleyn, *The English Historical review* – lehdessä, vol. 106, nro 420, 1991, Longman Group UK Limited, (25.3.2006) <http://links.jstor.org>

BETTMAN OTTO: A pictorial history of medicine, Charles C. Thomas Bannerstone House, Illinois, 1956

BORER MARY CATHCART: The city of London, Constable & company Ltd., London, 1977

BULLOUGH VERN: The history of prostitution, University Books Inc., N.Y., 1964

BURFORD E.J.: Queen of the Bawds or The true story of Madame Britannica Hollandia and her House of Obsenitie, Holland's Leaguer, Neville Spearman Limited, London, 1973

COOK ANN JENNALIE: Bargaines of incontinencie: bawdy behavior in the play-houses, *"Shakespeare Studies"* –lehdessä, vol.10, 1977, Rosemont Publishing & Printing Corporation, (1.2.2006) <http://ezproxy.utu.fi>

CRAWFORD ANNE: Letters of the queens of England 1100-1547, Alan Sutton Publishing Ltd., 1994

CURZON L.B.: English legal history, MacDonald & Evans Ltd., London, 1968

DAMME CATHERINE: Infanticide; The worth of an infant under law, Mecdial History, vol. 22, 1978, (julkaisijaa ei ilmoitettu)

DOLAN FRANCES E.: Dangerous familiars; Representations of domestic crime in England 1550-1700, Cornell University Press, London, 1994

EWEN C. L'ESTRANGE: Witch hunting and witch trials; The indictments for Witchcraft from the Records of 1373 Assizes held for the Home Circuit A.D. 1559-1736, Kegan Paul, Trench, Trubner & Co. Ltd., London, 1929

FARRINGTON KAREN: Dark justice; a history of punishment and torture, Smithmark Publishers, New York, 1996

FRASER ANTONIA: *The six wives of Henry VIII*, Mandarin Paperbacks, London, 1993

GASKILL MALCOLM: Reporting murder: fiction in the archives in early modern England, "*Social history*" –lehdessä, 1998, vol. 23, nro 1, <http://ezproxy.utu.fi>

GIBSON MARION: *Witchcraft and society in England and America 1550-1750*, Cornell University Press, New York, 2003

GRIFFITHS PAUL: Overlapping circles: imagining criminal communities in London 1545-1645, s.115-133, teoksessa *Communities in early modern England*, Shepard Alexandra & Withington Phil (ed.), Manchester University Press, Manchester, 2000

GRIFFITHS PAUL: (johdanto) teoksessa *Penal practice and culture 1500-1900*, punishing the English, s. 13-18, Deveraux Simon & Griffiths Paul (ed.), Palgrave Macmillan Ltd., New York, 2004

GUY JOHN: *Tudor England*, Oxford University Press, Oxford, 1988

HEAD DAVID M.: Beyng ledde and seduced by the Devyll; The attainder of the Lord Thomas Howard and the Tudor law of treason, "*Sixteenth-century Journal*" - lehdessä, vol. XIII, nro 4, 1982, Middle George College, (10.11.2005)

<http://www.jstor.org/view>

HOFFER PETER C. & HULL N.E.: *Murdering mothers; Infanticide in England and New England 1558-1803*, New York University Press, New York & London, 1981

INGRAM MARTIN: *Church courts, sex and marriage in England 1570-1640*, Cambridge University Press, Cambridge, 1987

INGRAM MARTIN: Themes and variations in Tudor punishments, teoksessa *Penal practice and culture 1500-1900*, punishing the English, Deveraux Simon & Griffiths Paul (ed.), Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2004

IVES E.W.: The fall of Anne Boleyn reconsidered, "*The English Historical Review*" –lehdessä, vol. 107, nro 424, 1992, Longman Group UK Limited, (12.5.2006) <http://ezproxy.utu.fi>

JANSEN SHARON L.: *Dangerous talk and strange behavior; women and popular resistance to the reforms of Henry VIII*, MacMillan Press Ltd., London, 1996

KAARTINEN MARJO: *Religious life and English culture in the Reformation*, Palgrave, Basingstoke, 2002

KANE STUART: Wives with knives: Early modern murder ballads and the transgressive commodity, s. 219-237, "*Criticism*"-lehdessä, vol. xxxviii, no. 2, 1996, Wayne State University Press, Detroit

LARNER CHRISTINA: *Witchcraft and religion; The politics of popular belief*, Basil Blackwell Publishers Ltd., Oxford, 1984

LEMBERG STANFORD E.: Parliamentary Attainder in the Reign of Henry VIII, "The Historical Journal" –lehdessä, vol. 18, nro 4, 1975, University of Minnesota (21.6.2006), <http://links.jstor.org>

MACFARLANE ALAN: Witchcraft in Tudor and Stuart England; A regional and comparative study, Routledge and Kegan, London, 1970

MACFARLANE A.D.J.: Witchcraft in Tudor and Stuart Essex, s. 72-87, teoksessa *Crime in England 1550-1800*, Cockburn J.S. (ed.), Methuen & Co. Ltd., London, 1977

MCMAHON VANESSA: Murder in Shakespeare's England, Hambledon & London, London, 2004

MCMULLAN JOHN L.: The canting crew; London's criminal underworld 1550-1700, Rutgers University Press, New Brunswick, 1984

MENDELSON SARA & CRAWFORD PATRICIA: Women in early modern England 1550-1720, Oxford University Press Inc., New York, 1998

NENONEN MARKO: Noitavainot Euroopassa; myytin synty, Jyväskylä, 2006

NOTESTEIN WALLACE: A history of witchcraft in England from 1558 to 1718, T.Y. Crowell Co., 1968 (alkup.1911) (24.11.2006) <http://ezproxy.utu.fi> (American Council of Learned Societies; history E-book project)

PATTEN JONATHAN K. VAN: Magic, prophecy, and the law of treason in Reformation England, "The American Journal of Legal history" –lehdessä, vol. 27, nro 1, 1983, (18.3.2006), <http://www.jstor.org/view>

PORTER ROY: London, a social history, The Penguin Group, Hamish Hamilton Ltd., London, 1994

ROBERTS NICKIE: Whores in history; prostitution in western society, Harper Collins Publishers, London, 1992

ROSEN BARBARA: Witchcraft in England 1558-1618, University of Massachusetts Press, 1991

RUSSEL JEFFREY B.: A history of witchcraft, sorcerers, heretics and pagans, Thames & Hudson Ltd., London, 1980

SAMAHA JOEL B.: Hanging for felony: The rule of law in Elizabethan Colchester, "The historical Journal" –lehdessä, vol. 21, nro 4, 1978, (30.5.2006), <http://links.jstor.org>

SEAMAN L.C.B.: A new history of England, 410-1975, The Harvester Press Ltd., London, 1981

SHARPE J.A.: Domestic homicide in early modern England, "The historical journal" –lehdessä, vol. 24, nro 1, 1981, (30.6.2006), <http://links.jstor.org>

SHARPE J.A.: Crime in early modern England 1550-1750, Longman Group, New York, 1984

SHARPE J.A.: Early modern England; A social history 1550-1760, Edward Arnold Ltd., London, 1987

SHARPE JIM: Women, witchcraft and the legal process, s.106-120, teoksessa *Women, crime and the courts in early modern England*, Kermode J. & Walker G. (ed.), UCL Press, London, 1994

SHARPE JAMES: Instruments of darkness; Witchcraft in England 1550 -1750, Penguin Group, London, 1996

SHARPE JAMES: Witchcraft in early modern England, Longman-Pearson Education Ltd., London, 2001

SHUGG WALLACE: Prostitution in Shakespeare's London, "*Shakespeare Studies*" -lehdessä, vol.10, 1977, Rosemont Publishing & Printing Corporation, (2.2.2006) <http://ezproxy.utu.fi>

SIMOLA HEIKKI (toim.): Lakitieto, Otava, Helsinki, 1982

SINGMAN JEFFREY L.: Daily life in Elizabethan England, Greenwood Press, Westport, 1995

SMITH J.C. & HOGAN BRIAN: Criminal law, Butterworth & Co., London, 1992

SMITH LACEY BALDWIN: A Tudor tragedy; The life and times of Catherine Howard, Jonathan Cape, London, 1961

SMITH LACEY BALDWIN: Treason in Tudor England; politics and paranoia, Jonathan Cape Ltd., London, 1986

SMITH H. MAYNARD: Henry VIII and the reformation, MacMillan & Co. Ltd., London, 1962

STACY WILLIAM R.: Richard Roose and the use of Parliamentary attainder in the reign of Henry VIII, "*The historical Journal*" -lehdessä, 29,1 1986, (18.3.2006) <http://www.jstor.org/view>

STAUB SUSAN C.: Matchless Monsters of the female sex; Murderous women in early modern England, "*Renaissance Papers*" -lehdessä, Camden House, New York, 1995 (ei volyymitietoja)

STOW JOHN: Stow's survey of London, Aldine press, London, 1965 (alkuperäispainos vuodelta 1598)

THOMAS KEITH: The relevance of social anthropology to the historical study of English witchcraft, s. 47-79, teoksessa "*Witchcraft confessions and accusations*", Douglas Mary (ed.), Tavistock Publications, 1970

WARNICKE RETHA (I): Communications, Anne Boleyn revisited, "*The historical journal*" -lehdessä, vol.34, nro.4, 1991, (5.6.2006) <http://www.ezproxy.utu.fi>

WARNICKE RETHA: The rise and fall of Anne Boleyn; Family politics at the court of Henry VIII, Cambridge University Press, Cambridge, 1991

WATT DIANE: Reconstructing the word; the political prophesies of Elizabeth Barton (1506-1534), *"Renaissance Quarterly"*-lehdessä, vol.50, nro 1, 1997, (26.3.2006)
<http://ezproxy.utu.fi>

WATT DIANE (II): Secretaries of God; Women prophets in late medieval and early modern England, D.S. Brewen, Cambridge, 1997

WEATHERFORD JOHN W: Crime and punishment in the England of Shakespeare and Milton, 1570-1640, McFarland & Company Inc., Jefferson, 2001

WEIR ALISON: The six wives of Henry VIII, Grove Press Inc., London, 1991

WRIGHTSON KEITH: English society 1580-1680, Routledge, London, 2003

LIITTEET:

- 1) Rahanarvon muuttumisen taulukko, lähde Beaton, Bank of England (13.2.2006)
- 2) Englannin kreivikuntien kartta, lähde <http://renaissance.dm.net/compendium/map-england.html> (10.11.2005)
- 3) Lontoon kartta, lähde http://historic-cities.huji.ac.il/british_isles/london/maps/braun_hogenberg_I_A_b.jpg (alkuperäinen noin vuodelta 1560) (15.1.2007)
- 4) Kaksi ilotalon sisäkuvaa, ylemmässä kaksi miestä harhauttaa asiakasta ilotytön varastaessa miehen rahat; alemmassa ilotalon seinällä asiakkaiden valintaa varten rivi ilotyttöjen kuvia, lähde Burford s.33
- 5) Sophia Broom – niminen ilotyttö, lähde Burford s.49
- 6) Ylemmässä 1500-luvun mies myy naisystävänsä ilotalon pitäjälle; alemmassa kohtaus ilotalosta, jossa asiakkaalta ryövätään rahat, lähde Burford s. 32
- 7) Joan Prentisistä, noituudesta tuomitusta naisesta, kertovan pamfletin etusivu vuodelta 1589, lähde Salgado Gamini "The Elizabethan underworld", s. 88

Rahanarvon muuttuminen ja vastaavuusarvo vuoden 2005 puntiin vuosien 1480–1610 välillä:

£1 in 1480 =	£465.23	As at December 2005
£1 in 1490 =	£498.17	As at December 2005
£1 in 1500 =	£495.29	As at December 2005
£1 in 1510 =	£492.91	As at December 2005
£1 in 1520 =	£386.76	As at December 2005
£1 in 1530 =	£328.19	As at December 2005
£1 in 1540 =	£313.37	As at December 2005
£1 in 1550 =	£204.30	As at December 2005
£1 in 1560 =	£173.52	As at December 2005
£1 in 1570 =	£177.18	As at December 2005
£1 in 1580 =	£152.14	As at December 2005
£1 in 1590 =	£127.76	As at December 2005
£1 in 1600 =	£102.54	As at December 2005
£1 in 1610 =	£99.73	As at December 2005

Tudor England

LONDINVM FERACISSIMI ANGLIAE REGNI METROPOLIS

Hæc est regia illa totius Angliæ ciuitas LONDINVS, ad fluvium Thamesum sita. Cæsari, ut plures exis simat, Trinobantum nuncupata, multarum gentium comertio nobilitata, ædificiis domibus ornata templis, excelsa arcibus, claris ingenijs, viris omnium artium doctissimorum, genere præstantibus, percelebris. Deniq; omnium rerum copia, atque opum excellentia mirabilis. Inuehit in eam totius orbis opes ipse Thamisus, onerarijs nauibus per sexaginta milia passuum, ad orbem præalto alio nauigabili.

STILLIARVM) Hænsa, Gothica dictio, conuentum, vel congregationem sonans, multarum ciuitatum est confederata Societas, tum, ob præfata Regibus, ac Ducibus, beneficia: tum, ob securam terrarum, marique, mercaturæ tractationem, tum denique, ad tranquillam Reipublicæ, pacem, & ad modestam adolescentum institutionem conseruandam, instituta: plurimorum Regum, ac Principum, maxime Angliæ, Galliæ, Daniæ, ac Magnæ Mōscouitæ, nec non Flandriæ, ac Brabanticæ Ducum, præiudicij, ac immunitatibus, exornata fuit. Habet ea quatuor Emporia, quos quidam vocant, in quibus ciuitatum negotiatores resident, suasque mercatus exercent. Horum alterum hæc Londini, domestica oeconomia nec, habens domum Gildhallæ Teutonici, quæ vulgo Stilliard, nuncupat.

By courtesy of The Wellcome Trust

Above: The Apple-Squire chalks up the tally. The drunken client is distracted by music while his chosen whore picks his pocket. *Below:* Hollands Leaguer must have looked like this. In addition to the resident harlots, a row of pictures allowed the fastidious client to have one brought in from outside.

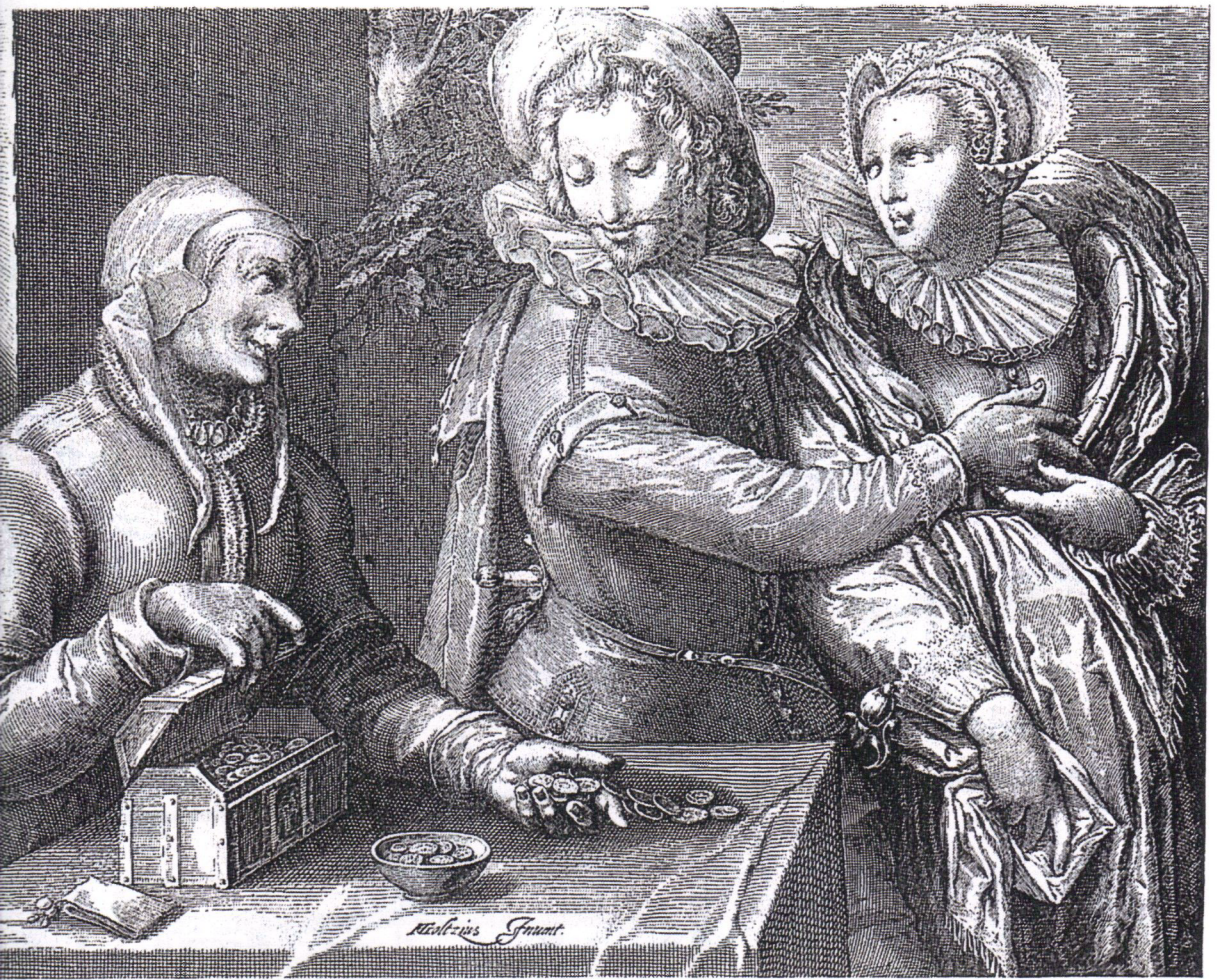

Sop^a B — m
5 Gu^o p^o Nig^o.

By courtesy of The Wellcome Trustees

Sophia Broom, a high-class 'Call Girl' of Elizabethan days; perhaps even an 'Ape-gentlewoman'. At Five Guineas a night, plus 'extras' only a wealthy Gallant or a rich City merchant could afford her. *From a rare print in the Mansell Collection.*

By courtesy of the Mansell Collection

A 16th century Gallant sells his girl-friend to a Brothel-keeper. Engraving by H. Goltzius.

Scene in a whore-house in the Elizabethan period. The client being relieved of his money as well as his virtue. Engraving by Crispin de Pass.

*By courtesy of
The Wellcome Trustees*

The Apprehension and confession
of three notorious Witches.

Arreigned and by Iustice condemned and
executed at Chelms-forde, in the Countye of
Essex, the 5. day of Iulye, last past.

1589.

With the manner of their diuelish practises and keeping of their
spirits, whose fourmes are heerein truely
proportioned.

